Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

4 МАЯ 2001г. № 18/4102 КОШТ 127 РУБ.

ЗНІКНУЦЬ ПЧОЛЫ — ЗАГІНУЦЬ ЛЮДЗІ

Павел ВЕРАБ'ЁЎ: "Пчала выжыла ў некалькіх планетарных катастрофах, выжыла, каб выхаваць — так як яна выхоўвае сваіх лічынак — новую чалавечую цывілізацыю... Знікнуць пчолы — загінуць людзі. Людзі сёння робяць вельмі шмат для таго, каб пчолы зніклі..."

5, 12, 15

МІЖ ВЕЧНАСЦЮ І ЖУРБОЙ...

1 мая споўнілася 70 гадоў доктару навук, прафесару, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі Беларусі Алегу ЛОЙКУ

4, 6—8

ГОД 1341. ЯК ТАЦЬ У НАЧЫ...

Старонкі з аповесці "Альгердава дзіда" Вольгі ІПАТАВАЙ

8—9, 14—15

МІНСКІ ДРАМАТЫЧНЫ ТЭАТР "ДЗЕ-Я?"

Два гады без Міколы ТРУХАНА. Распавядае Людміла ЛЯВОНАВА

10—11

СКРУХА

Апавяданне Васіля ЯКАВЕНКІ

13, 15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

*Шаноўныя чытачы! Пачалася падпіска на "ЛіМ" на другое паўгоддзе 2001 года. Падпіску можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індывідуальнай падпіскі на адзін месяц — **690** рублёў, на тры — **2070** рублёў, на паўгода — **4140** рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — **1800** рублёў, на тры — **5400** рублёў, на паўгода — **10800** рублёў.*

Індывідуальны індэкс — 63856.
Ведамасны індэкс — 63857.

Бераг на дваіх.

Фота А. БІРЫЛКІ

КОЛА ДЗЁН

Пачатак мая багаты на святы. Гэта і 1 мая, якое святкуецца не толькі ў многіх краінах былога Саюза, але і ва ўсім свеце. 5 мая — прафесійнае свята журналістаў. 9 мая — Дзень Перамогі. Словам, для тых, хто любіць святы, у маі ёсць што святкаваць. Ды і святы не абы-якія.
А тут і надвор'е спрыяе. Але многія свае выхадныя праводзяць на сотках. Як ніяк, але адзін добры вясновы дзень год корміць. Праўда, калі палічыць усё, што траціцца на тое, каб восенню гараджаніну на сваім лецішчы выбраць мяшкоў пяць бульбы, дык можна ўявіць, што тая бульба павінна быць залатая. І ўсё ж...
Са святамі!

ЗАЦВЯРДЖЭННЕ ТЫДНЯ

На нечарговай дванаццатай сесіі Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў, у якой удзельнічаў прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, на парадку дня стаяла адно пытанне: аб старшыні аблвыканкама. На пасадзе старшыні Гомельскага аблвыканкама сесія аднадушна зацвердзіла мэра горада Гомеля Аляксандра Серафімавіча Якабсана. Віншуем! Да ўсяго нам, лімаўцам, імя Аляксандра Якабсана не чужое — нейкі час назад ён быў аўтарам нашай рубрыкі "Маналогі".

ДАМОЎЛЕНАСЦЬ ТЫДНЯ

У Мінск прыязджаў намеснік губернатара Яраслаўскай вобласці Расійскай Федэрацыі Міхаіл Баравіцкі. Падчас сустрэчы з кіраўніцтвам нашай краіны ім была дасягнута дамоўленасць аб наладжванні зборачнай вытворчасці беларускіх трактароў на прадпрыемстве "Аграпрамтэхзабеспячэнне" ў Някрасаўскім раёне Яраслаўскай вобласці. На працягу двух месяцаў прадпрыемства, якое раней ажыццяўляла толькі тэхнічнае абслугоўванне беларускіх колавых трактароў, павінна падрыхтавацца да зборкі гэтай тэхнікі. Плануецца збіраць 30 трактароў штомесяц, якія будуць на трэць таннейшымі для расіян.

ВЫСТАВА ТЫДНЯ

24 красавіка ў Еўрапейскім парламенце ў Брусэлі адкрылася фотавыстава "Дзеці Чарнобыля", якая прысвечана 15-й гадавіне аварыі на Чарнобыльскай АЭС. У экспазіцыі выставы прадстаўлены каляровыя і чорна-белыя работы вядомага нашага фотамайстра, фотакарэспандэнта газеты "Звязда" Анатоля Клешчука. Дарэчы, творы фотамайстра неаднаразова друкаваліся і на старонках "ЛіМа"...

ЧЭМПІЯНАТ ТЫДНЯ

Апошнімі гадамі зборная Беларусі па хакеі ў гульнях чэмпіянату свету, выступаючы сярод такіх каманд, як Канады, Расіі, Чэхіі, Фінляндыі, Швецыі, паказвала нядрэнныя вынікі. Сярод 16 моцнейшых каманд беларуская хлопцы займалі 8 і 9 месцы. І вось зноў 28 красавіка ў Германіі стартаваў чарговы чэмпіянат свету па хакеі ў элітнай групе. Падрыхтоўку да чэмпіянату наша зборная пачала ў пачатку красавіка ў Мінску, дзе ў двух таварыскіх матчах перамагла Ніжагародскае "Тарпеда". Затым двойчы выйграла ў нацыянальнай каманды Аўстрыі і адзін раз у Латвіі. Але, на жаль, гэты чэмпіянат свету нашы хлопцы пачалі не вельмі ўдала, прайграўшы ў першых матчах камандам Чэхіі і Швейцарыі. Мо нашы перамогі яшчэ наперадзе?..

МАРШ ТЫДНЯ

З канца красавіка да сярэдзіны мая ў Дзяржаўным нацыянальным парку "Белавежская пушча" праходзіць Марш паркаў. Такога тыпу акцыі праводзяцца на тэрыторыі СНД з 1995 года. У час Маршу праходзяць урокі па прыродаахоўнай тэматыцы, экскурсіі, вікторыны і конкурсы дзіцячага малюнка на тэму "Свет запаведнай прыроды". Пабалей бы такіх маршаў!

ЗВЕСТКІ ТЫДНЯ

Сярэдняя па краіне зарплата хоць марудна, але расце. Так, паводле звестак Міністэрства статыстыкі і аналізу, за сакавік сярэдняя па краіне налічаная зарплата рабочых, служачых і калгаснікаў узрасла на 17,5 працэнта і дасягнула 101923 рублёў, або 76 долараў. Да 100 долараў не так ужо і далёка, але ж і не блізка...

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

У маі адбудзецца чарговы пераразлік пенсій, які будзе зроблены ў сувязі з тым, што ў сакавіку ў параўнанні са снежнем сярэдняя зарплата рабочых і служачых узрасла на 16,4 працэнта. Амаль на столькі ж павінна павялічыцца і сярэдняя пенсія. Калі ў красавіку яна складала 41667 рублёў, то ў маі будзе 48400 рублёў. Падвышка невялікая, але на сённяшні дзень для пенсіянераў прыемная. Хаця, як для каго...

ПЛАНЫ ТЫДНЯ

Нягледзячы на не вельмі спрыяльныя эканамічныя ўмовы для маштабнага будаўніцтва, у нашай краіне будаўніцтва не спыняецца. Асабліва гэта бачна па Мінску, дзе нядаўна закончана будаўніцтва такіх даўгабудаў, як Палац Рэспублікі і Чыгуначны вакзал. Завяршаюцца падрыхтоўчыя работы да маючай адбыцца рэканструкцыі гасцінічнага комплексу "Мінск". Будаўніцтва сучаснага чатырохзоркавага атэля будзе ажыццяўляць турэцкае акцыянернае таварыства "Эмсаш". Асноўныя рысы фасада вырашана захаваць, а ўсё астатняе будзе адбудавана нанова. У адпаведнасці з заходнімі стандартамі ў гасцініцы павялічыцца колькасць ліфтаў, з'явяцца па два рэстараны і кафэ ў кожным будынку, фірменная кандытарская, чатыры бары, казіно, банкетная зала і спартыўна-аздараўленчы комплекс. Словам, усё — як у Еўропе.

СТАТЫСТЫКА ТЫДНЯ

Па звестках Міністэрства статыстыкі і аналізу, у нашай краіне на сённяшні дзень налічваецца каля 2,5 млн. сямейных пар. Летась было заключана 62485 шлюбаў і скасавана 43512. Апошнія лічбы вельмі трывожныя, бо за імі стаяць не толькі лёсы людзей, а стан усяго грамадства нашай краіны. Паводле даных Мінстата, колькасць мужчын ад 16 да 70 гадоў, якія знаходзяцца ў шлюбе, пастаянна расце, колькасць жа жанчын, якія знаходзяцца ў шлюбе, павялічваецца толькі да 40 гадоў, а затым зніжаецца за кошт росту сярод іх разведзеных і ўдоў. У цэлым па краіне колькасць разведзеных жанчын у 1,8 раза больш, чым мужчын. Гэта тлумачыцца тым, што разведзеныя мужчыны часцей, чым разведзеныя жанчыны, уступаюць у паўторны шлюб. Такая вось статыстыка...

ПЕРСПЕКТЫВА ТЫДНЯ

Для тых, хто любіць падарожнічаць па свеце, і для дзелавых людзей з 18 мая плануецца адкрыццё новага пасажырскага авіярэйса з Мінска ў Парыж. Самалёты маркі "ТУ-154" будуць лятаць у Францыю два разы на тыдзень па панядзелках і пятніцах. Час палёту зойме тры гадзіны, а кошт білета складзе ад 250 долараў. Нармальна....

ПАДЗЕІ

Свята прэсы

Штогод, на пачатку мая, прыгожы і ўтульны Палац мастацтва прадастаўляе свае выставачныя плошчы журналістам. У пяты раз тут адчынілася выстава "Прэса ў Беларусі-2001", у якой прыняла ўдзел большасць выданняў, якія выходзяць на Беларусі, а таксама — прадстаўнікі расійскай прэсы.

Такія выставы — не толькі своеасаблівы агляд апошніх дасягненняў дзяржаўных і недзяржаўных газет і часопісаў, а і магчымасць сустрэцца з калегамі, правесці ўласную рэкламную кампанію.

Зрэшты, як зазначыў адкрываючы свята прэсы старшыня Дзяржкамдруку Міхаіл Падгайны, падобныя выставы — значная падзея ў культурным і грамадскім жыцці краіны.

Аб жаданні супрацоўнічаць з беларускімі журналістамі заявіў у вітальным слове намеснік міністра па справах друку, тэлерадыёвяшчання і сродкаў масавай камунікацыі Расійскай Федэрацыі Валерый Сіражэнка.

Асобным стэндам прадстаўлены і літаратурна-мастацкія выданні. На гэты раз "куточак" "Полымя", "Нёмана", "Крыніцы", "Алесі", "Всемирной литературы", нашага "ЛіМа" атрымаўся густоўным, змястоўным і прыгожым, звярнуў на сябе ўвагу наведвальнікаў.

Вядома, чытача "заваёўваюць" не толькі, ды і не столькі на выставах. Але хацелася б, каб і калегі, і наведвальнікі з увагай і павагай паставіліся да тых выданняў, якія нясуць мастацкае слова людзям, якія служаць трыбунай для аматараў і прыхільнікаў высокай духоўнасці.

Н. К.

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Працягваюць паступаць справаздачы з абласных аддзяленняў СБП. Прынамсі, як паведамляе сакратар Віцебскага абласнога аддзялення Франц Сіўко, зараз у Прыдзвінскім краі жывуць і працуюць 27 сяброў творчага саюза.

За міжз'ездаўскі перыяд у арганізацыі зроблена нямала. Выдадзены альманахі "Дзвіна", "Наддзвінне", "Далягляды", падрыхтаваны і рыхтуюцца да друку бібліяграфічныя даведнікі "Пісьменнікі Віцебшчыны", з поспехам прайшлі буйнамаштабныя акцыі "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай", прысвечаныя 160-годдзю Ф. Багушэвіча", абласное свята паэзіі ў Паставах, прымеркаванае да 100-годдзя з дня нараджэння У. Дубоўкі, мерапрыемствы па ўшанаванні памяці М. Барэйшы ў Верхнядзвінскім раёне, П. Сушко ў Мёрах, П. Броўкі — ва Ушачах, У. Корбана ў пасёлку Барань, Я. Журбы — у Чашніках.

Сумесна з літсуполкай "Сёмая грань" пры Віцебскім універсітэце праведзены абласны конкурс паэзіі, праведзены юбілейныя вечарыны П. Ламана, У. Папковіча, А. Канапелькі, Т. Ляшонка, Л. Калодзежнага, А. Нафрановіча, М. Баравік.

Наладжана сувязь з абласной студыяй тэлебачання, літаратурным музеем. Праведзены цыкл перадач і прэзентацый у літаратурным музеі.

●

У справаздачы сакратара Гродзенскага аддзялення Д. Бічэль прыводзіцца нямала цікавых звестак і фактаў аб літаратарах Гродзеншчыны, якія выдалі шэраг цікавых кніг, актыўна выступаюць у перыядычным друку.

Частыя госці мясцовыя пісьменнікі ў школах, сярэдніх навучальных установах, дзіцячых дамах. Сярод нядаўніх акцый — велікоднае спатканне сумесна з хорам "Бацькаўшчына" ў дзіцячым доме па вул. Гая ў абласным цэнтры, дзе творцы падарылі юным выхаванцам кнігі, чыталі вершы.

З поспехам прайшла ў Гродзенскім універсітэце вечарына, прысвечаная 90-годдзю Ларысы Геніюш, адбыліся мерапрыемствы, прысвечаныя 70-годдзю У. Караткевіча, 80-годдзю А. Карпюка, свята паэзіі, літаратурныя вечары ў Слоніме да гадавіны з дня смерці А. Іверса.

●

115-я гадавіна з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Змітрака Бядулі стала нагодай сустрэчы ў Пасольстве Рэспублікі Казахстан у Беларусі. Супрацоўнікі пасольства на чале з паслом У. Алесіным распавялі аб тым, як грамадскасць краіны ўшаноўвае памяць беларускага пісьменніка, які памёр на казахстанскай зямлі, выказалі жаданне пісьменнікаў краіны мець цесныя стасункі з Саюзам беларускіх пісьменнікаў.

З беларускага боку ў сустрэчы ўдзельнічалі намеснікі старшыні СБП Навум Гальпяровіч, Уладзіслаў Мачульскі, галоўны рэдактар штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" Алесь Пісьмянкоў. Яны выказалі ўдзячнасць паслу за ўвагу і павагу да нашага земляка, гатоўнасць да наладжвання цеснага і плённага супрацоўніцтва. На завяршэнне прадстаўнікі нашай творчай арганізацыі паднеслі казахстанскім сябрам збор сачыненняў З. Бядулі ў пяці тамах.

Н. К.

●

Адбыўся чарговы сход Магілёўскага аддзялення СБП.

У парадку дня — пытанне "Аб удзеле пісьменнікаў Магілёўшчыны ў рабоце 13-га з'езда пісьменнікаў Беларусі".

Паступіла прапанова Івана Аношкіна прасіць камісію па падрыхтоўцы 13-га з'езда пісьменнікаў пабудаваць работу вышэйшага пісьменніцкага форуму такім чынам, каб выбранне старшыні творчага саюза 28 мая 2001 года прайшло адразу пасля справаздачы в. а. старшыні Саюза пісьменнікаў Вольгі Іпатавай.

Абмеркаванне прапановы зрабіла відавочным: выбары старшыні творчага саюза лепей праводзіць менавіта пасля справаздачнага даклада, з якім павінна выступіць в. а. старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольга Іпатава, бо, як сведчыць вопыт папярэдніх з'ездаў, прысутнасць дэлегатаў больш за ўсё выклікае гэта справаздача. Будзе магчымасць пасля яе забяспечыць удзел у прыняцці надзвычай актуальнага рашэння для пісьменніцкай сябрыны найбольшай колькасці дэлегатаў з'езда. А ўзважанае і выверанае рашэнне большасці пісьменнікаў — гарантыя далейшай плённай працы творчага саюза.

Думку Івана Аношкіна ўхвалілі і падтрымалі Уладзімір Дуктаў, Іван Пехцераў, Васіль Карпечанка, Яраслаў Клімуць, Васіль Рагаўцоў, Мікола Лук'янаў, Віктар Кунцэвіч.

Вырашана прапанаваць камісіі па падрыхтоўцы 13-га з'езда пісьменнікаў Беларусі зрабіць захады, каб у парадку работы з'езда выбранне старшыні творчага саюза адбылося адразу пасля справаздачнага даклада, з якім павінна выступіць в. а. старшыні СБП Вольга Іпатава.

У. ДУКТАЎ

СУСТРЭЧЫ

На радзіме Змітрака Бядулі

Кожная пара года — незвычайная. Але тое, што адбываецца з прыродай і чалавекам вясной, цяжка параўнаць з чым-небудзь. П'янкі водар першай зеляніны, радаснае шчабятанне птушак — сапраўднае аднаўленне, вера ў бясконцасць сусвету. Менавіта такой парой нарадзіўся ў маленькім мястэчку Пасадзец на Міншчыне Самуіл Плаўнік, якому наканавана было стаць класікам беларускай літаратуры Змітраком Бядулем. Хлопчык у патрыярхальнай яўрэйскай сям'і ўсёй істотай прыхінуўся да лёсу беларускага народа, стаў жыць яго жыццём і памкненнямі.

Пра гэта нямала гаварылі ў мінулую суботу ў Пасадцы, у школцы, якая стаіць пасярод вёскі, на ўрачыстых угодках, прысвечаных 115-годдзю славутага земляка. Сюды прыехалі і прыйшлі работнікі культуры Лагойшчыны, госці з Мінска, Вілейкі, кіраўніцтва мясцовага калгаса.

Былы дырэктар школы, ветэран адукацыі К. С. Зінкевіч узгадаў як ён у сваё чатырнаццаць гадоў меў шчасце бачыць у родных мясцінах славутага земляка. Па яго словах Бядуля добра ведаў сялянскую працу, умеў касіць-араць. Яўрэі і беларусы, зазначыў К.С. Зінкевіч, жылі ў Пасадцы дружнай сям'ёй, хадзілі адзін да аднаго ў госці, спявалі журботныя і вясёлыя песні, дзялілі папалам усё. Ён прыгадаў канкрэтных асоб, якія сталі прататыпамі твораў пісьменніка.

Пра сваю любоў да З. Бядулі, беларускага слова гаварылі паэтка з Лагойска Аліна Легастаева, дырэктар Мацькоўскай СШ Вілейскага раёна М. Пастарнак, дырэктар Пасадскай базавай школы Т. Сухадолец, загадчык Лагойскага раённага аддзела адукацыі І. Гірза.

Ад імя Саюза пісьменнікаў на свяце выступілі Н. Гальпяровіч і А. Пісьмянкоў.

А затым на імправізаванай сцэне ажылі героі апавяданняў Змітрака Бядулі ў выкананні вучняў школы. Трэба было бачыць, з якой стараннасцю і любоўю юныя пасадцы прамаўлялі, спявалі, танчылі, як натуральна і хораша гучала ў іх вуснах родная мова!..

Гаспадары і госці разам наведалі школьны музей Змітрака Бядулі. Тут таксама гучалі словы прызнання ў адрас слаўнага сына беларускай зямлі, вершы, прысвечаныя яму, роднай Беларусі.

І ў кожнага на душы было цёпла і светла, і сэрца напаўняла гордасць за родны край, які даў нашчадкам у і душэўны прытулак З. Бядулю, натхніў яго на чалавечы і творчы подзвіг.

Нічыпар ЧАРНЫШ

ВЫСТАВЫ

"К вясне б маёй хацеў вярнуцца..."

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адкрылася выстаўка рэчаў этнаграфіі і побыту канца 19 — пач. 20 ст. "К вясне б маёй хацеў вярнуцца..." (Быт жыхара паявітовага Пінска на мяжы стагоддзяў), арганізаваная сумесна з Музеем беларускага Палесся.

У аснове экспазіцыі — мемарыяльная мэбля і рэчы з дома фельчара чыгуначнай бальніцы Пінска Арсенія Аляксандравіча Балевіча, у якога кватараваў Якуб Колас і яго жонка Марыя Дзмітрыеўна Міцкевіч з мая 1912 года па жнівень 1915 года. Для Коласа гэта быў складаны, скрушны і ў той жа час рамантычны перыяд — там, у Пінску, 3 чэрвеня, 1913 г. Канстанцін Міхайлавіч і Марыя Дзмітрыеўна пабраліся шлюбам, а праз год, восенню 1914 г., у маладой сям'і з'явілася папаўненне — першынец Даніла...

Каб уявіць тыя далёкія часы, неабходна пабачыць і тыповыя рэчы з ужытку гараджаніна-пінчука: шкляны і латунны посуд, арыгінальныя фотаздымкі пачатку стагоддзя, а таксама рыбалоўныя прылады, рэчы і трафеі паляўнічага, узоры паляшуцкага аддзення і многае іншае.

На адкрыцці выстаўкі прысутнічалі намеснік міністра культуры Беларусі В. Гедройц, начальнік упраўлення музеяў і выставак згаданага міністэрства С. Маслоўскі, сын Я. Коласа Міхась Канстанцінавіч Міцкевіч, пісьменнікі І. Кудраўцаў, У. Содаль, М. Аўрамчык, дырэктар аб'яднання дзяржаўных літаратурных музеяў Л. Хадкевіч, музейцы рэспублікі.

Выстава будзе працаваць на працягу трох месяцаў з 10.00 да 17.00 гадзін.

Г. З.

Фота С. ЛУК'ЯНАВА

ФЕСТЫВАЛІ

Заспявала "Убельская ластаўка"

Напэўна, чытачам "ЛіМа" ўжо не трэба тлумачыць паходжанне гэтай паэтычнай ці, дакладней, музычнай, назвы. Летась мы досыць падрабязна распавялі пра новы фэст, зладжаваны ўпраўленнем культуры Мінскага аблвыканкама, аддзелам культуры Чэрвеньскага райвыканкама пры падтрымцы Міністэрства культуры. З абласнога свята-конкурсу беларуска-польскай музыкі "Убельская ластаўка" фарміруецца падзея, адметная для культурнага жыцця ўсёй нашай краіны, — і гэтага мы не маглі не заўважыць.

Сёлета "Убельская ластаўка" падае свой голас з 3 па 6 траўня. Учора адбылося ўрачыстае адкрыццё фэсту ў Цэнтры культуры і адпачынку Чэрвеня. У нядзелю мае адбыцца падвядзенне творчых вынікаў.

Калі ўсё ж хтосьці з чытачоў упершыню звярнуў увагу на незвычайную назву свята-конкурсу, коратка нагадаем: яна паходзіць ад наймення колішняй сядзібы Убель, што на Міншчыне. І ластаўка — птушка не выпадковая: кажуць, у маі 1819 г. ластаўчына сямейства наважылася пабудаваць гняздо акурат над калыскай немаўляці ў доме гаспадароў Убеля! Для іх сына гэта быў прарочы знак — знак музычнага таленту і творчага лёсу...

Убель, як вядома, — радзіма выдатнага кампазітара С. Манюшкі, творчасць якога ўзбагаціла дзве блізкія культуры: беларускую і польскую. Натуральна, у праграмах свята-конкурсу беларуска-польскай музыкі Манюшкава імя займае пачэснае месца. Але ж на плённых традыцыях спадчыны працягваецца сённяшняе развіццё беларускай выканаўчай культуры ды айчыннай кампазітарскай школы, пра што не дае забыцца і "Убельская ластаўка".

С. Б.

ПЕРАДЗ'ЕЗДАЎСКАЯ ТРЫБУНА

Глядзець з надзеяй

17 красавіка ў "Народнай волі" з'явілася публікацыя, якая мяне асабіста і, з размоў ведаю, не мяне аднаго непрыемна ўсхвалявала, пакінуўшы ў душы пякучы асадак. Не разумею, для чаго і каму ўсё гэта спатрэбілася. Папярэджвалі мяне сябры, каб не ўмешвацца ў правакацыйныя гульні, дык плюнулі ж у твар большасці, сярод якой шмат паважаных, таленавітых людзей і сапраўдных, мужных, не крыклівых патрыётаў Беларусі. Выцерціся і прамаўчаць — не ў маіх правілах.

Маецца на ўвазе заява васемнаццаці "сяброў Саюза беларускіх пісьменнікаў", каментарый Вольгі Іпатавай і высновы рэдакцыі "Народнай волі". А да гэтага радыё "Свабода" пратрубіла, што большасць літаратараў адмовілася прыняць удзел у абароне Васіля Быкава. Атрымалася ў цэлым бяздарная бязглуздзіца, і ў чытачоў і слухачоў можа скласціся ўражанне, што ў Саюзе беларускіх пісьменнікаў — бесталанныя, інертныя пісакі, якія баяліся зіркаць у бок улады і нават слоўца не могуць сказаць у абарону свайго калегі. Ці не карціць камусьці распачаць перад з'ездам тое самае палітыканства, пра якое, напэўна, гаварыў В. Блакіт у адным з апошніх інтэрв'ю ("ЛіМ", 13 красавіка 2001 г.)?

Паважаю Вольгу Іпатаву як таленавітага літаратара і мужную асобу, у якой не паказушна, а па-сапраўднаму баліць душа за Беларусь, беларушчыну і заўтрашні дзень Саюза беларускіх пісьменнікаў. Не разумею таму, як можна было згадзіцца на падазронае і сумбурны каментарый-інтэрв'ю. Такое ўяўленне, што ее падставілі ў вачах чытачоў і асабліва літаратараў, якімі яна апошнім часам па волі лёсу кіруе. Хочацца верыць, што такой "падножкі" яна не чакала і, на маё меркаванне, нядрэнна было б расплумачыць калегам і падначаленым сутнасць недарэчных развагаў у бліжэйшы час у штотыднёвіку пісьменнікаў, каб "душок" сумніцельнай публікацыі не выплеснуўся на з'ездаўскую трыбуну... Не ўсё так пясімістычна ў пісьменніцкіх сэрцах у вельмі нялёгкі час. Безумоўна, усяго хапае, бо творцы жывыя людзі і на іх па-рознаму ўздзейнічаюць грамадскія праблемы. Аднак не пажадана выдзяляцца і раздзяляцца там, дзе лепш было б прыкласці намаганні да аб'яднання. Чаму пра заяву нікто не сказаў ні слова на секцыі паэзіі, на іншых мерапрыемствах, чаму сярод падпісантаў няма ні Ніла Гілевіча, ні Янкі Брыля, ні...? Спіс можна працягваць вельмі доўга. А справа ў тым, што і да Народных пісьменнікаў і да ўсіх іншых нікто і не звяртаўся!

Дык што ж там за такія "маладыя літаратары", якія толькі васемнаццаць чалавек сумелі адшукаць з паўтысячы? І ці задумваліся яны, што і, акрамя Быкава, ёсць каго абараняць. 21-га красавіка ў тэлеперадачы ўсё таго ж Азаронка, напрыклад, былі выкарыстаны непрыстойныя прыёмы ў адрас Ніла Гілевіча. Ёсць жа яшчэ і Беларуская Мова, якая ажно надрывацца: "Дапамажыце! Ратуйце! Я на вас спадзяюся!" Але мове, як, напэўна, і Васілю Быкаву, патрэбны разумныя абаронцы і сапраўдная калектыўная абарона, а не з бухты-барахты сплеценыя "лапці".

Напэўна, большасць падпісантаў заявы не думалі і не гадалі, што апынуцца ў непрыстойным і смешным становішчы ў адносінах да сяброў і паплечнікаў па саюзе. Думаецца, і заяўшчыкам і "пакрыўджаным" пажадана забыцца на недарэчны выпад і быць вышэй усяго гэтага. Не дай Божа, каб на пісьменніцкім форуме хто распачаў разборкі і папрокі ў адрас калег! Вырашаць трэба ў сённяшні складаны час зусім іншыя пытанні. Якія? Прывяду цытату са справаздачнага даклада былога старшыні СБП Васіля Зуёнка на XII з'ездзе: "З надзеяй аб нашай будучыні хацелася б глядзець на наш творчы саюз. Каб і чорт не радаваўся, і сабака хвастом не круціў..."

Янусь МАЛЕЦ

АБСЯГІ

МАГІЛЁЎШЧЫНА...

Дваццаць гадоў з песняй

Аддзел культуры Касцюковіцкага райвыканкама правёў урачыстую вечарыну, прысвечаную 20-годдзю гарадскога хору. З самага пачатку ўтварэння калектыву кіруе ім Людміла Гіркіна.

— Спяваюць у нас, — расказвае яна, — ветэраны вайны і працы. Адпаведны і рэпертуар — песні ваеннага часу. За год хор дае да трыццаці канцэртаў. Пастаянна ўдзельнічаем у конкурсах і фестывалях народнай творчасці. А летась калектыву было прысвоена ганаровае званне народнага...

Юбілейныя ўрачыстасці прайшлі ў кавярні "Чайка". Ад імя ўлад харыстаў віншаваў намеснік старшыні райвыканкама Васіль Мар'еў.

Знаёмства з Кітаем

У Касцюковіцкім краязнаўчым музеі прайшла выстава, прысвечаная гісторыі і культуры Кітая. Наведвальнікі маглі пазнаёміцца з разнастайнымі вырабамі кітайскіх майстроў. Экспазіцыя дапаўнялася фотаздымкамі, на якіх былі прадстаўлены мастацтва кітайскай бронзы, нацыянальнае адзенне, іншыя ўзоры старажытнай нацыянальнай культуры. Вельмі цікавай і насычанай аказалася і фотавыстава "Пекінская опера".

Застаецца дадаць, што знаёмства з гэтай надзвычай цікавай краінай адбылося пры непасрэдным удзеле Кітайскай амбасады ў Беларусі.

Уладзімір КАПАЕЎ

Не толькі карціны

У Бабруйску адкрылася выстава мастакоў Магілёўшчыны. Яна складаецца з дзвюх частак. На першай прадстаўлена беларуская графіка з фондаў Магілёўскага мастацкага музея. Другая называецца "Арт-міленіум". Тут экспануюцца не толькі жывапісныя палотны, але й габелены, пано, кераміка. Творы Шутава, Суворава, Кашкурэвіч, Басава, Арасланава і іншых уражваюць выразнасцю і высокім прафесійным майстэрствам.

Алена СТРЫГУНОВА

ВІЦЕБШЧЫНА...

Конкурс аматараў слова

У вобласці абвешчаны конкурс "Лепшы рупліўца роднага слова". Ініцыятыва яго правядзення належыць упраўленню адукацыі аблвыканкама. На працягу года настаўнікі, кіраўнікі гурткоў і спецыялісты адукацыі будуць прадстаўляць свой вопыт па выхаванні нацыянальнай самасвядомасці, засваенні гісторыка-культурнай спадчыны і пашырэнні сферы ўжытку роднай мовы.

Паэма пра мастацтва

У Віцебскім музеі Марка Шагала адбылася прэзентацыя новай кнігі расійскай мастацтвазнаўцы Аляксандры Шацкіх "Віцебск. Жыццё мастацтва. 1917—1922 гг." Кніга выйшла ў маскоўскім выдавецтве "Мова рускай культуры" накладам дзве тысячы асобнікаў. Гэта першае такога кшталту даследаванне аб "віцебскім рэнесансе" і выдатным коле мастакоў.

Па сценах Віцебска ў 1920 годзе прайшоўся пэндзаль Казіміра Малевіча — стваральніка таварыства Сцвярджальнікаў новага мастацтва. Яшчэ адна геніяльная асоба, творчасць якой на працягу многіх гадоў вывучае Шацкіх, — Марк Шагал. Асобны раздзел кнігі прысвечаны гэтаму "камісару мастацтваў".

Пэн едзе за мяжу

У свеце не згасае цікавасць да віцебскага мастацтва пачатку XX стагоддзя. У Яўрэйскі музей у Нью-Йорку адпраўлены дзевяць работ Ю. Пэна з калекцыі Віцебскага мастацкага музея. Там пройдзе выстава "Шагал: ранняя гады ў Расіі. 1908—1922 гг." Карціны настаўніка Шагала будуць прадстаўлены і на выставе, якая пройдзе ў Рызе. Акрамя работ Ю. Пэна, у Рыгу паехалі 48 літаграфій з Шагалаўскага музея.

У экспазіцыі — авангард

У выставачнай зале абласнога аддзялення Саюза мастакоў адкрылася выстава пад назвай "Арт-бамонд". Аўтар экспазіцыі Васіль Васільеў выказаў сваё бачанне сучаснага мастацтва праз авангардныя накірункі. На выставе прадстаўлены творы Л. Мядвецкага, В. Ляховіч, Б. Хесіна.

Святлана ГУК

МІНШЧЫНА...

Злёт юных талентаў

У Маладзечне прайшоў XVI гарадскі злёт юных талентаў "Пра час і пра сябе", арганізаваны аддзелам культуры мясцовага гарвыканкама. У прыгожа аформленай актавай зале бібліятэкі сямейнага чытання "Верасок" па вуліцы Вялікі Гасцінец сабраліся каля сотні юных фіналістаў, іх сяброў, настаўнікаў і бацькоў.

У склад кампетэнтнага журы ўваходзілі Валерый Маркелаў (старшыня), сябра Саюза журналістаў Рэспублікі Беларусь, агляднік "Маладзечанскай газеты"; Людка Сільнова, пісьменніца, урадэнка Маладзечна; Васіль Лазоўскі, мастак, выкладчык маладзечанскай дзіцячай мастацкай школы. Уручала ўзнагароды — прыгожыя кнігі, блакноты — вядучы спецыяліст гарадскога аддзела адукацыі Клаўдзія Перхаровіч, адна з актыўных арганізатараў злёту. У ролі вядучага паспяхова выступіў вучань 11 класа СШ № 6 Кірыл Сташкоў.

А на юных таленты горад Маладзечна традыцыйна багаты. Тут клапоцяцца пра ўсебаковае развіццё дзяцей. Ранняе раскрыццё, шліфоўка прыроднага дару, дапамога дзіцяці на шляху станаўлення гарманічнай творчай асобы — у гэтым бачыць мэту сваёй працы загадчыца бібліятэкі "Верасок" Марыя Кімпель.

Усяго на творчы конкурс былі прадстаўлены 74 паэтычныя, 23 празаічныя творы і 66 малюнкаў. Сярод пераможцаў у намінацыі "Паэзія" — Вераніка Гамолка, Кацярына Трафіменка, Іван Філістовіч, Крысціна Шыёнак і Юлія Троцкая. У намінацыі "Проза" — Дар'я Багушэвіч, Надзея Каспяровіч, Вольга Лукашэві і іншыя.

"Горад сонечных промняў" — назвалі сваю кніжку-альбом юныя таленты Маладзечна ў 1999 г. Пажадаем ім займець і сёлета новую, не менш цікавую і густоўную. Свяціце, "промнікі"!

С. Л.

Цуды, створаныя натхненнем

У кожнага пісьменніка ёсць гісторыя ці выпадак з жыцця, які нейкім чынам паўплываў на творчы шлях аўтара. Сябра беларускага паэтычнага тэатра аднаго актора "Зьніч" пісьменніца Вольга Іпатава распавяла нам такую гісторыю.

Здавалася б, што можа быць агульнага паміж прыгожымі туфлікамі і старажытнай кнігай?! Але такі вось незвычайны стасунак адыграў у творчым жыцці Вольгі Іпатавай адметную ролю. Дзяўчына хацела набыць сабе прыгожыя туфлікі, але спынілася ля старажытнай кнігі ў "Букіністе" і замест туфлікаў набыла яе. Амаль што з гэтага моманту дзяўчына захапілася гісторыяй. Захапленне ў хуткім часе перайшло ў напісанне вельмі цікавых раманаў пра нашу гісторыю.

Дзякуючы доўгаму сяброўству паэткі з тэатрам, у нас ёсць яшчэ адна магчымасць супрацоўніцтва — ладзіць творчыя вечары Вольгі Іпатавай. "Цуды, створаныя натхненнем" — пад такой назвай адна з сустрэч гэтага цыкла, адбылася нядаўна ў тэатральнай зале Чырвонага касцёла св. Сымона і св. Алены. Толькі на гэты раз Вольга Іпатава прыйшла не адна. Пад гукі старажытнай музыкі ў выкананні ансамбля пад кіраўніцтвам Юрыя Пшанічнага чыталіся вершы, апаведанні Вольгі Іпатавай. Напачатку артыст Вячаслаў Галуза распавёў казку і ўрывак з новага рамана "Вяшчун Гедзіміна", а потым і сама пісьменніца выйшла да гледачоў. Было расказана шмат цікавых гісторый з пісьменніцкага жыцця, але гледачам хацелася даведацца яшчэ больш, таму пытанняў было шмат.

На вершы В. Іпатавай напісана шмат песень, адну з іх, створаную самімі артыстамі тэатра імя Я. Купалы, праспявалі З. Белахвосцік і А. Гарцуеў, а яшчэ Зоя Белахвосцік зачаравала ўсіх чытаннем лірычных вершаў Іпатавай.

Такі дыялог паміж пісьменніцай і гледачамі, прыхільнікамі яе таленту, дазволіў пазнаёміцца бліжэй, пасябраваць. Гледачы яшчэ доўга не адпускалі Вольгу Іпатаву са сцэны. Але ж у іх была яшчэ магчымасць паглядзець на міні-выставе рэдкія выданні кніг пісьменніцы на розных мовах, якія ўжо немагчыма нідзе набыць.

Г. СПАСКАЯ

Бібліяграфічная работа пухавіцкіх бібліятэкараў

Пухавіцкая цэнтральная бібліятэка (размешчана ў горадзе Мар'іна Горка) выпусціла ў свет рэкамендацыйны краязнаўчы паказальнік літаратуры "Карлюкевіч А. П". Зусім невыпадкова даведнік прысвечаны гэтаму аўтару: у большасці сваёй А. Карлюкевіч піша пра Пухаўшчыну (і сам нарадзіўся ў пухавіцкай вёсачцы Зацітава Слабада). І фактычна бальшыня з дзевяці кніг краязнаўча — на пухавіцкую тэму.

Паказальнік складаецца з творчай біяграфіі аўтара, краязнаўчых, літаратурна-крытычных артыкулаў і самой бібліяграфіі. Асноўную частку складае бібліяграфія альбо выступленні А. Карлюкевіча на пухавіцкую тэму ў розных перыядычных выданнях, альбо яго публікацыі ў газеце "Сцяг працы" (зараз "Пухавіцкія навіны"). Пачатак журналісцкай работы А. Карлюкевіча, паводле даведніка, — 11 красавіка 1978 года (публікацыя ў газеце "Сцяг працы" — "Вучыцеся быць прыгожымі").

Вопыт пухавіцкіх бібліятэкараў варты самай шырокай увагі. Няма ніякіх сумненняў, што паказальнік патрэбны ва ўсіх бібліятэках, ва ўсіх школах раёна. На Пухаўшчыне вядзецца вялікая краязнаўчая работа. Генератарамі яе з'яўляюцца бібліятэкі, раённая цэнтралізаваная бібліятэчная сістэма.

Святалана ТУРЫНСКАЯ

На скрыжаванні дарог і культур

Кантакты Беларусі і Бельгіі апошнім часам мацнеюць, у тым ліку і з дапамогай народнай дыпламатыі. Рыхтуецца навукова-практычны "круглы стол", прысвечаны грамадска-культурным узаемадачыненням двух краін. Ён пройдзе ў Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны 16-17 мая г. г. На другі дзень мерапрыемства а 18 гадзіне адбудзецца вечарына ў Доме дружбы і культурнай сувязі.

Жадаючыя прыняць удзел могуць атрымаць даведкі па тэлефоне 220-76-04.

З НАГОДЫ

Сем трыяд Алега Лойкі

НАПЯРЭДАДНІ ЮБІЛЕЮ Алега ЛОЙКІ З ІМ СУСТРЭЎСЯ НАШ НЯШТАТНЫ КАРЭСПАНДЭНТ Сяргей ЧЫГРЫН

— Алег Антонавіч, у такі ўрачысты час, што вы можаце сказаць пра сябе?

— Пра сябе гаварыць цяжка. Усяго не абдымеш, самога сябе атэставаць, характарыстыку даваць — сорам, суб'ектывізм свой пераадолець — немагчыма. Ёсць найсвяцейшая формула: "Хай людзі пра цябе скажуць, хто ты". Але хто я, найлепей ведаю я. Ведаю ўсе закуткі свае душы, ведаю найперш, што са мною было, здаралася, стала маім лёсам. У якіх абставінах, часткова ведаю, а, пэўна, вельмі шмат пра іх і не ведаю. А таму, Сяргей, без прэтэнзій на нешта большае хачу прапанаваць сем трыядаў, якія датычаць мяне і майго жыцця.

— Гэта цікава. І што сабой, напрыклад, уяўляе першая трыяда?

— Трыяда першая — трыяда маіх самых значных учынкаў. Яна звязана з тым, што, па-першае, я нарадзіўся, прыйшоў на гэты свет, па-другое, з тым, што закахаўся (у семнаццаць гадоў, усю бяссонную ноч пасля сустрэчы з ёю толькі і думаў, як гэта яе я дасюль не заўважаў, не бачыў, не знаў!). Па-трэцяе, з тым, што дажыў вось аж да сямідзесяці...

— Другая трыяда — гэта, відаць, трыяда вашых няўдач?

— Так, трыяда другая — маіх няўдач. Першая з іх мяне падпільнавала на першым курсе філфака БДУ — у другім семестры. Быў люты, 23-га, Дзень Савецкай Арміі. Мне далі першае камсамольскае даручэнне — прачытаць святочную лекцыю ў калгасе. Едзем у Койданава — Дзяржынскі райкам камсамола. Там мне ўручаюць пуцёўку ў калгас "1 мая". Вяртаюся з Койданава ў Фаніпаль. Вузкакалейкай іду між складоў торфу ў азначанае ўпраўленне калгаса. Я ж ведаю амаль на памяць выступленне Сталіна 3 ліпеня 1941 года: "Няхай вас ахінуць славай імёны Неўскага, Суворава, Кутузава!" Прыцемкамі ўжо я стукаўся ў дзверы праўлення. Пуста! Кідаюся ў пошукі, хто б мяне прывеціў. Нехта з людзей добрых падказвае: "Старшыня во ў той хаце на хрэсьбінах...". Іду ў тую хату: далей парога мяне не пускаюць, але з сенцаў дзверы ў святліцу прыадчыненыя, а за імі — святочны гоман, але не ў гонар Чырвонай Арміі. І вось, пачуўшы гэта, дрыпаю тудою, кудою сюды ішоў. Сцямнела ўжо добра, калі ў Фаніпалі сеў у цягнік, якраз у той вагон, у якім ехалі старшакурснікі. Усе вясёлыя, гавараць: "Не зрабіў даклада?! А навошта яго было рабіць? Трэба было толькі пячатку падбіць у прадсядацеля!.."

Па тую пячатку я паехаў у Фаніпаль назаўтра раніцай, не думаючы пра даклад, а толькі пра пячатку...

— Алег Антонавіч, я вас перапыню, бо ведаю, што такіх прыкладаў са свайго жыцця можна прывесці шмат. А ці была ў вас у жыцці трыяда авацый?

— Адна з іх мяне спаткала ў Маскве, у Калоннай Зале Вялікага Тэатра падчас святкавання там 500-годдзя Францішка Скарыны. Другая мяне спаткала на родным філалагічным факультэце Белдзяржуніверсітэта — пасля майго пяцігадовага дэканства на гэтым факультэце. А трэцяя авацыя была ў Парыжа на святкаванні 200-х угодкаў з дня нараджэння Адама Міцкевіча. У Маскве я гаварыў па-руску, даклад пра Міцкевіча ў Парыжа чытаў на французскай мове. Гэта, канешне, знакава — беларусец у Маскве, беларус — у Парыжы Францішак Скарына і Адам Міцкевіч тораць Беларусі дарогу ў шырокі свет!..

— Трыяды ўчынкаў, няўдач і авацый ужо былі. А якая трыяда чацвёртая?

— Чацвёртую трыяду свайго жыцця я бачу пад знакам мужнасці. У 1958 годзе, калі мужнеў, як вучоны, я не пабаяўся сказаць праўду пра псеўданавуковую дысертацыю Васілёнка, які тады прыехаў з Масквы, дзе ў Маскоўскім універсітэце ўзначальваў кафедру літаратур народаў СССР.

Адкрытую мужнасць, лічу я, мне прыйшлося таксама праявіць ужо на шостым дзесятку майго жыцця, калі быў я дэканам філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта. У нас ужо быў пераезд у будынак былой партшколы усім факультэтам. Гэта ў цэнтры Мінска. Там мы добра абсталяваліся, абжыліся. І тут пачынаецца гаворка па БТ аб утварэнні вышэйшай школы кіраўніцтва пры прэзідэнце. У той вечар я ўжо ў другі раз пачуў з вуснаў першай асобы пра намеры наконт памяшкання былой партшколы. Раніцай — званок, клічуць мяне на рэктарат. Я на той рэктарат не бег, а ляцеў, упэўнены што рэктар адно думае, як і я, пра філфак, пра пагрозу, якая над ім павісла. Аднак парадак дня пазачарговага рэктарата зусім не ўлічваў сітуацыі, у якую філалагічны факультэт трапляў. Я абурыўся, выказаў сваю нязгоду на скліканне Вучонага савета філфака. Рэктар быў нешматслоўны: "Действуй!". На дэканаце мне даручылі напісаць ліст да прэзідэнта. Чацвёра сутак у Лабазоўцы пісаў я яго і атрымаў адабрэнне дэканата. Панёс адрасату сам. Аддаў у рукі нейкаму маёру. Студэнты філфака гатовы былі выйсці на праспект Скарыны. Я выказаў думку, што не веру, каб які-небудзь амапавец падняў дубінку на студэнтак-філалагінь. Успакаяльны ліст з Адміністрацыі прэзідэнта — за подпісам Кашкана — прыйшоў хутка. А каб мы тады не паспяшаліся, філфак, сапраўды, мог бы апынуцца ў мінскім лясным прыгарадзе, а не ў цэнтры сталіцы.

— Алег Антонавіч, гэта вы расказалі пра свае мужныя ўчынкі, але ёсць яшчэ ў чалавека і высакародства. У тлумачальным слоўніку гаворыцца, што высакародны чалавек — гэта чалавек з высокімі маральнымі якасцямі, крышталёва чысты і велікадушны.

— Так, пятую лічу трыяду высакародства, якое, на маю думку, бывае ў розных іпастасях. Думаю, што ў першым выпадку, пра які я раскажу, яно смяхотлівае. Бо было так: студэнцкая сесія на завочным аддзяленні, і падыходзіць да мяне, хоць і не блізка, але знаёмы акуратны, называе прозвішча завочніка (а той быў староста групы) і просіць паставіць яму... двойку. Да гэтага і пасля гэтага ў мяне такіх просьбаў не бывала. Кажу: "Паглядзім...". Галоўнае, што той староста быў вельмі слабым студэнтам-завочнікам і, каб не падкалодная просьба яго супрацоўніка, была б у яго напэўна двойка. Але пасля такой агіднай просьбы крывадушніка ў мяне рука не паднялася паставіць двойкі. Заўдзячна падлозе я высакародніча... І зусім у другой якасці праявіў я сваю годнасць, калі пайшло маё ў Слоніме хаджэнне наконт устаноўкі тэлефона. Маю заяву абмяркоўвалі дэпутаты рай- ці гарвыканкама. Дзве дэпутаткі выступілі рэзка супраць: "Такіх прафесараў у нас поўны базар!" Заплаціў я за свой слонімскі тэлефон, як бізнесмен, 300 даляраў, але прозвішчаў маіх апанентаў не стаў запамінаць, проста, баючыся, што калі іх дзеці, ці будуць паступаць на універсітэт, ці стануць вучыцца на філфаку, дык на экзамене, успомніўшы іх мацярок, я не, не ды і акажуся неаб'ектыўным, памятлівым. І зусім у іншай форме праявілася маё трэцяе высакародства — зусім нядаўна, калі філфак Белдзяржуніверсітэта адзначыў сваё 60-годдзе і калі стала пытанне аб вылучэнні мяне на званне заслужанага дзеяча навук Беларусі...

— А за сябе вы не баіцеся?

— Шостую сваю трыяду, аднак, пачынаю не без трымцення: за сябе не баюся, — баюся што моўнае наўпрост маё слова можа адбіцца не лепшым чынам на лёсе ўсіх маіх студэнтаў, а перадусім аспірантаў, падрыхтаваных мной кандыдатаў навук (а іх ужо дваццаць), дактароў навук (дактаранты сёння і мая дачка, і мой сын). Ды агалошваю і трыяду сваю шостую — трыяду крыўдаў, бедаў, прапашчасці.

Крыўда першая, яна — нацыянальная, агульнанародная: крыўда за тое, чаму аказалася дзяржаўна незапатрабаванай у Рэспубліцы Беларусь беларуская літаратура? Чаму мова беларуская з высокіх трыбунаў сагнана і з ВНУ выжываецца, у дзіцячых садках не гучыць?..

Крыўда другая, яна — розгаласу агульнаеўрапейскага, усясветнага: ад звыроднага ганьбавання ў РБ дэмакратыі, як дзермакратыі, дэмакратаў, як дзермакратаў. Дэмакратыя — заваёва цывілізацыі, сапраўдны паэт не можа не быць дэмакратам.

Трэцяя крыўда мая — больш асабістая, ды адрасна зусім канкрэтная. Спачатку пачуў пра гэта я ва універсітэцкіх кулуарах, а потым тое было агучана на ўсю Беларусь — праз тэле і радыё, праз прэсу: прафесары бяруць узяткі, за паступленне ў ВНУ — пяць тысяч даляраў. І гэта, калі ў БДУ ўжо можна было паступіць на платную форму навучання з аплатай у год 200-300 даляраў. Які дурань стане даваць камусьці пяць тысяч, калі паступай, студэнт, вучыся не прайшоўшы па конкурсе на бюджэтніка, за дваццатую частку таго, што нібы бяруць гэтыя карупцыянеры-універсітэцкія. Якія толькі захады не рабіліся, каб залавіць прафесараў-хабарнікаў! Якіх толькі ўніжэнняў мы, універсітэцкія, не вымушаны былі каўтнуць! Белдзяржуніверсітэт, як быў сумленным, сумленным застаўся, і я ганаруся сваім БДУ, і на маіх вачах ён толькі з 1954 года, з якога я ў ім працую. Ды ці хто дзе, калі потым папрасіў прабачэння ў нас, універсітэцкіх, што дарма нас падазравалі, дарма сілы трацілі, каб судовыя адкрытыя працэсы пачаць?! Не папрасілі прабачэння!.. Не папрасілі, дык і маўчаць я не ў сіле...

— Вось мы, Алег Антонавіч, дайшлі і да сёмай трыяды. Якая яна — сумная ці радасная?

— Сёмая мая трыяда засціць усе трыяды няўдач, немачы, блізарукасці непавагі да чалавека, інтэлігенцыі, народаў свету, бо гэтая трыяда ўрачыстасці ці самога жыцця, шчасце меці маці і бацьку, жонку і сям'ю, блізкіх і далёкіх продкаў і нашчадкаў. Мая трыяда майго шчаснага лёсу, па-першае, радзінная, сямейная, па-другое, працавітая, натхнёная, па-трэцяе, айчынная, беларуская. Разумею: без бацькоў мяне не было б, але не было б і без Бацькаўшчыны з Ружанскай пушчай, Шчарай і Зяльвянкай, Дзярэчынам і Зэльвай. І не было б мяне без БСШ № 1 горада Слоніма, без усіх маіх аднакласнікаў, без беларускага аддзялення філфака БДУ з усімі маімі аднакурснікамі, без аспірантуры пры кафедры беларускай літаратуры БДУ, без Саюза беларускіх пісьменнікаў, у які я ўступіў у 1960 годзе, без філфака БДУ, дзе я працую з 1954 года, без Нацыянальнай акадэміі навук РБ, членам-карэспандэнтам якой я стаў у 1989 годзе. А ці ж я быў бы такім, якім ёсць, каб не маё навуковае супрацоўніцтва з Енскім універсітэтам імя Шылера, якое пачалося ў 1970 годзе і доўжыцца дасюль, каб не стаў я ў 1995 годзе надзвычайным прафесарам Падляскай акадэміі ў Седльцах?!

Ды ўжо ж, які я ёсць, ёсць. А застануся перадусім кніжкамі сваімі. І я, вядома, шчаслівы, рады, што ў год майго 70-годдзя з'явілася сем. Сямёрка, відаць, лічба для мяне спрыяльная.

— Дзякуй вам, Алег Антонавіч, за цікавы жыццёвы аповед. Хочацца спадзявацца, што і васьмёрка для вас будзе спрыяльнай. Здароўя вам і творчага натхнення!

Прыняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў

Мазько Андрэй Іванавіч, 1955 г. н. Аўтар зборніка вершаў "Жывое калодзеж" (Мінск, 1999 г.), друкаваўся ў 2-х калектыўных зборніках паэзіі "Дзядзінец. Паэзія Берасцейшчыны" (Брэст, 1999 г.) і "Добрыя словы кажыце" (Брэст, 2000 г.). Працуе начальнікам упраўлення гарадской гаспадаркі райвыканкама г. Іванава.

Трафімава Таіса Іванаўна, 1955 г. н. Аўтар паэтычных зборнікаў "Нас слова Купалы да творчасці кліча" (1995, Мінск), "Усмiхнуся вятрам" (1998, Мінск), "Як зёлкі ад пакут..." (1998, Маладзечна), "Агледзіны" (1998, Мінск). Некаторыя вершы Таісы Трафімавай пакладзены на музыку. Працуе сацыяльным педагогам у музычным вучылішчы Маладзечна.

Таіса Супрановіч (сапр. Гурко Таіса Іосіфаўна), 1956 г. н. Аўтар кнігі "Мужчыны і жанчыны" (1999, Мінск). Працуе загадчыцай дзіцячай бібліятэкі ў Навагрудку.

Суднік Станіслаў Вацлававіч, 1954 г. н. Аўтар паэтычнага зборніка "Мой Грунвальд" (1999, Ліда), кнігі публіцыстыкі "Шыхтовы статут беларускага войска" (1999, Прыазёрск, Казахстан), "Кароткага расейска-беларускага вайсковага слоўніка" (1993, Мінск), "Расейска-беларускага вайсковага слоўніка" (1997, Мінск). Рэдактар газеты "Наша слова" і часопіса "Лідскі летапісец".

Прохар Маргарыта Пятроўна, 1979 г. н. Аўтар кнігі прозы "Насустрач сонцу" (2000, Мінск). Студэнтка філалагічнага факультэта БДУ.

Паліканіна Валянціна Пятроўна, 1958 г. н. Аўтар зборнікаў паэзіі "Найдите время для любви" (1998, Мінск) і "Две Музы" (2000, Мінск). Працуе спецкарэспандэнтам і аглядальнікам аддзела культуры часопіса "Беларусь".

Падліпская Зоя Іванаўна, 1964 г. н. Аўтар зборнікаў паэзіі "Палон нябёсаў" (1998, Мінск), "Нас слова Купалы да творчасці кліча" (1995, Мінск). Працуе настаўніцай беларускай мовы і літаратуры сярэдняй школы № 10 г. Слуцка.

ЛІНІЯ ЖЫЦЦЯ

Так званы чалавек разумны з'явіўся недзе каля 40 тысяч год таму назад. Ад поўнага зліцця з прыродай, бясспрэчнага пакланення яе сілам і законам ён эвалюцыяніраваў да тэзісаў аб тым, што чалавек, гэта вяршыня прыроды, а прырода ніякі "не храм, а майстэрня, і чалавек у ёй работнік". Агрэсіўнае пакаленне матэрыялістаў пад прыкрыццем агульначалавечага шчасця стварыла драпежнае спажывецкае грамадства.

У свеце ёсць шмат прыемных, спакуслівых рэчаў. Але па зразумелых прычынах на ўсіх іх не хапае, ды і хапіць не можа. А хочацца. Няўстрымная прагнасць да спажывання прыемнасцей стала дамінантай гістарычнага развіцця чалавечага грамадства і галоўнай рухаючай сілай усіх канфліктаў.

Тэхнічныя ўдасканальванні на шляху здабывання матэрыяльных даброт прывялі да глабальнага канфлікту: канфлікту паміж чалавекам і прыродай.

Знікнуць пчолы — загінуць людзі

ЭКАЛАГІЧНЫЯ, ФІЗІЯЛАГІЧНЫЯ, ПСІХАСАЦЫЯЛЬНЫЯ АСПЕКТЫ

Чалавек — прадукт прыроднага ландшафту, і сам знешнім выглядам і стэрэатыпам паводзін адпавядаў ландшафту. Сёння спрабуе самастойна вырашыць, які ландшафт умясціць у сябе, а з якога зрабіць прамысловую зону. Прамысловая зона, тэхнагенны асяродак — гэтыя паняцці так трывала ўвайшлі ў наша жыццё, што мы ўжо і не задумваемся аб іх чалавекаператваральным уздзеянні. Парушыўшы натуральную плынь працэсаў у жывой прыродзе, людзі гвалтоўна ў яе ўварваліся. Гвалтаванне прыроды, якая вызначае паводзіны чалавека, выклікае рэакцыю помсты. "Не смейце нават словам пакрыўдзіць Маці-прыроду!" — забыццё гэтага духоўнага завяшчання славян-язычнікаў ужо сёння нам дорага абыходзіцца, а абыдзецца яшчэ даражэй.

Помніце, выгнанню з раю і асуджэнню на здабыванне хлеба надзённага ў поце твару папярэднічала паспытанне забароненага плода. З таго часу, калі Творца пайшоў на эксперымент і прапанаваў чалавеку свабодны выбар у пазнанні дабра і зла, Д'ябал атрымаў вялікую сілу. Вялікую настолькі, што светаўладкаванне і сам чалавек перасталі адпавядаць Боскай Задуме. Свет напоўніўся злобай, нянавісцю, зайздрасцю, драпежніцтвам, хваробамі, пакутамі. Жорсткаму вынішчэнню падвяргаецца навакольнае асяроддзе. Знішчэнне лясоў, эрозія глебы, скарачэнне запасаў падземных вод, забруджванне падземных рэк, разбурэнне азонавага слою, атручэнне паветранага басейна, зніжэнне ўрадлівасці глебы, наступленне пустынь — усё гэта сёння рэальнасць. І рэальнасць гэта можа раптоўна абарвацца ў выніку якой-небудзь тэхналагічнай катастрофы. У поўны рост паўстае праблема выжывання сусветнай супольнасці. Наступіла тая мяжа, за якой ужо недапушчальна спавядаць ідэалогію спажывання, саперніцтва, драпежнага стаўлення да рэсурсаў. Ідэалогія разбурэння мае вострую патрэбу ў замене на ідэалогію выжывання. І такой ідэалогіяй можа і павінна стаць ідэя гарманізацыі адносін чалавека і прыроды.

Ці ёсць ратунак, ці можна прывесці навакольную прыроду ў адпаведнасць Боскай Задуме? Так, можна, але для гэтага нам трэба саміх сябе прывесці ў адпаведнасць Боскай Задуме. Якім чынам?

Сёння ўжо добра відно, што з Боскага эксперыменту свабоды выбару дабра і зла атрымалася суцэльнае расчараванне. Д'ябал парушыў парадак рэчаў, вызначаных Творцам. Адзінае ацалела ад яго тленнага ўплыву, устаяла ў спакусах і захавала першапачатковую праграму і прызначэнне існавання. Гэта адзінае — пчала. Творца абярог пчалу ад уздзеяння Д'ябла дзеля таго, каб чалавек, слабы ў свядомым волевыяўленні, заўсёды меў перад вачыма прыклад адпаведнасці задуме. У гэтым шанц на выратаванне, на выкананне чалавецтвам задач Сусветнай эвалюцыі.

Унікальнасць, выключнасць пчолы была заўважана даўно. Нездарма яна шматразова ўпамінаецца ў кнізе кніг — Бібліі. Сёння, калі пагроза знішчэння чалавецтва недалёка да ўвасаблення, роля і значэнне пчалы набывае асаблівае гучанне. "Знікнуць пчолы — згіне людства" — гэты лозунг на галоўным корпусе інстытута пчалярства імя П. Пракаповіча ў Кіеве не плод рамантычнай фантазіі, а навуковы вывад. Нічым іншым, як прызначанай Богам выратавальніцкай місіяй, нельга вытлумачыць легендарную таямнічасць гэтага насякомага.

Пчолы — адна з самых вялікіх загадак сярод усіх жывых істот, якія насяляюць Зямлю. Яны з'явіліся на свет нашмат раней чалавека. Больш як 80 мільёнаў гадоў налічвае зямное існаванне пчалы. Палеантолагі ўстанавілі, што сённяшнія пчолы прадстаўлены ў тым жа выглядзе, у якім яны знаходзіліся 40 мільёнаў гадоў назад. Такая ўстойлівасць віду не можа не здзіўляць і не выклікаць несупыннага навуковага інтарэсу. Праблема дэградацыі, біялагічных мутацый розных відаў жывёл і, у першую чаргу, чалавека набывае зусім рэальную пагрозу існаванню сённяшняй цывілізацыі.

Наўрад ці хто аспрэчыць: сацыяльныя, фізічныя, духоўна-псіхічныя кампаненты існавання роду чалавечага не тое, што вельмі далёкія ад свайго ідэальнага стану, а, мякка кажучы, знаходзяцца ў вельмі глыбокім крызісе. Колькі сацыяльных узрушэнняў, фізічных і псіхічных рэфармацый! Колькі кар'ер і індывідуальных дабрабытаў нагадавалася на пошуках шляхоў выратавання! Як ні гаруй, а факт застаецца фактам: многія нават самыя выдатныя розумы невылечна хворыя аднабаковасцю, фрагментарнасцю светаўспрымання, абмежаванасцю. Усепранікальная шматфактарнасць — светлая мара пакутнікаў за аднаўленне руху сусветных падзей у адпаведнасці з Боскай задумай.

Між тым, прыклад перад вачыма — гэта арганізацыя жыцця ў пчалінай сям'і. Калі б людзі хаця б на дзесяць працэнтаў маглі пераняць прынцыпы ўзаемаадносін у пчалінай сям'і, то ў выніку мы б мелі сацыяльна, фізічна і маральна здаровае грамадства. І чалавецтва мае прыклады, калі людзі з абагаўленнем ставіліся да пчалы і мелі выдатны вынік.

1973 год. Нобелеўская прэмія (вышэйшая ўзнагарода за навуковыя дасягненні) па фізіялогіі і медыцыне ўручаецца тром вучоным за работы ў галіне эталогіі (навука аб паводзінах жывёл), а менавіта, згодна фармулёўцы Нобелеўскага камітэта "за адкрыцці, звязаныя са стварэннем і выкарыстаннем на практыцы мадэляў індывідуальных і групавых паводзін". Нобелеўскімі лаўрэатамі сталі: 87-гадовы аўстрыйскі заолаг Карл фон Фрыш, 66-гадовы галандскі заапсіхолаг і эмолаг Ніколас Цінберген і 70-гадовы аўстрыйскі біёлаг, урач і філосаф Конрад Лорэнц. На падсвядомае адчуванне, шматлікія легенды і паданні аб пчаліных тайнах пралілася кропля навуковага святла. Сувязь паміж пчалой і чалавекам аказалася нашмат глыбей і разнастайней, чым меркавалася дагэтуль. Выявілася: чалавек, непараўнальна лепш арганізаваны і адораны, чым астатнія істоты, як з функцыянальнага, так і з сацыяльнага пунктаў гледжання паўтарае пэўныя схемы, адзначаныя вучонымі ў пчол. У прамове пры віншаванні лаўрэатаў было падкрэслена, што работы гэтых вучоных могуць мець важнае значэнне для ацэнкі "ўздзеяння анамальных псіхасацыяльных сітуацый на індывідуумаў, якія "могуць выклікаць не толькі адхіленні ў паводзінах, але і сур'ёзныя саматычныя захворванні". Асаблівую каштоўнасць працы згаданых вучоных уяўляюць у галіне сацыяльнай, псіхасаматычнай медыцыны і псіхіятрыі. У прыватнасці, практычны інтарэс уяўляюць даследаванні сувязі асаблівасцяў паводзін індывідуума з пэўнымі захворваннямі.

А зараз разгледзім больш канкрэтна ролю пчалы ў выжыванні сённяшняй цывілізацыі.

Першы аспект — экалагічны. Жыццё на планеце не можа існаваць без зялёнага покрыва. Захаванне ж відавай разнастайнасці расліннага свету без пчалы немагчыма.

Пчала з'яўляецца тым вяршынным звяном, якое гарманізуе жывёльна-раслінную супольнасць планеты, з'яўляецца індыкатарам спрыяльнасці стану экасістэмы. Большасць раслін маюць спецыяльныя прыстасаванні, якія прыцягваюць да сябе пчалу. Толькі пасля візіту гэтай маленькай госці расліна можа даць паўнаважны плод, здольны прадуцыраваць здаровае патомства. На ўсіх поўных падставах пчала лічыцца захавальніцай лесу. Калі ўзяць да ўвагі так званую харчовую бяспеку чалавецтва, дык мяркуецца, што 30 працэнтаў усіх прадуктаў харчавання ў свеце атрымліваецца пры дапамозе пчол. Ураджайнасць жа сельскагаспадарчых культур пасля пчолаапылення павышаецца на 30—60 працэнтаў.

Нашы далёкія продкі ведалі і разумелі ролю пчалы. У "Рускай Праўдзе" Яраслава Мудрага некалькі артыкулаў было прысвечана бортніцтву.

Велізарнейшай разнастайнасцю вышэйшых кветкавых раслін мы абавязаны насякомым — апыляльнікам, перш за ўсё пчолам. Пастаянная іх узаемасувязь са светам кветкавых, бясспрэчна, прыводзіла ў ходзе эвалюцыі да захавання, удасканальвання і з'яўлення новых форм. У гэтым гістарычная сутнасць меданосных пчол у прыродзе, іх біясферныя задачы. Не дарэмна пчол называюць крылатымі селекцыянерамі. Неацэнная іх дапамога ва ўдасканальванні гатункаў пладовых, ягадных, маслічных, крупяных сельскагаспадарчых культур і ў атрыманні высокаўраджайных гібрыдаў.

Аспект фізіялачны. Пра культуру харчавання сучаснага чалавека напісана і гаворыцца шмат. З пункту гледжання сучасных навуковых поглядаў на фізіялагічныя магчымасці арганізма і агульнапрынятыя нормы і патрабаванні да збалансаванага харчавання і дыеталогіі дастаткова шмат прапаноўваецца методык і рэкамендацый рознага накірунку, прычым часам прама супрацьлеглага зместу — ад увядзення элементаў галадання, умеранасці ва ўжыванні ежы да поўнага адмаўлення розных дыет, якія арыентуюць усё падрад, што хочацца арганізму.

"Ежа павінна быць лекамі, а лекі — ежай". Гэта, безумоўна, справядлівая формула здароўя стала расхожай фразай. Аднак на практыцы амаль не прапаноўваюцца метады, якія б абапіраліся на веды чалавечага эвалюцыйнага развіцця ў адзінай прыроднай сістэме, матэрыі праяўленай і матэрыі непраяўленай — духоўнай, г. зн., якія разглядаюць чалавека як вышэйшую арганізаваную матэрыяльную самарэгулюемую біялагічную сістэму, надзеленую розумам. Менавіта розум прыводзіць у гарманічнае адзінства Дух і Цела.

Сучаснай фізіялогіяй і біялогіяй дэталёва вывучаны механізмы абмену рэчываў. Асновапачатковыя, непарушныя працэсы ў абмене рэчываў арганізма чалавека, сучасныя фізіялогія і дыеталогія павінны не раздзяляць, а аб'ядноўваць у адзінае паняцце аб складанай біяэнергетычнай структуры чалавека. Тады становіцца зразумелым, што страўнік — гэта рэактар, і што мы ў яго накладзём, тое і атрымаем. Пакладзём штучныя (эрзац) харчовыя кампазіцыі, зменім энергетычную аснову клеткі, атрымаем рост клетак, неўласцівых абменнаму працэсу тканак, парушым жыццезабеспячэнне, і гэта прывядзе да хвароб. І наадварот — паўнацэнныя, жывыя прадукты створаць гармонію ўнутрыклетачных плоцкі-духоўных працэсаў.

Вельмі яскравым прыкладам разбуральнага ўздзеяння на арганізм з'яўляецца цукар. Гэта складаная кампазіцыя поліцукраў — на 99,9 працэнта сахароза. Такога рэчыва ў прыродзе не існуе. Каб расшчапіць і засвоіць сахарозу, арганізм затрачвае запашаныя ў рэзерве рэчывы. Але арганізму гэты рэзерв таксама патрэбны, таму адбываюцца перакосы ў размеркаванні тых або іншых рэчываў, якія прымаюць удзел у працэсах абмену і сінтэзу. Адбываюцца пэўныя збоі ў рабоце арганізма. Пчолы, якія ўдзельнічалі ў перапрацоўцы цукровага сіропу, жывуць нашмат менш, чым тыя, якія ў гэтай рабоце не ўдзельнічалі.

Такім чынам, працэс забеспячэння фізіялагічнага існавання чалавечага арганізма складаецца з уводу энергетычных рэчываў (тлушчы, бялкі, вугляводы) і далейшай рэгуляцыі іх размеркавання па тканках. Ролю такіх рэгулятараў-размеркавальнікаў адыгрываюць мікраэлементы ў сукупнасці з вітамінамі і амінакіслотамі. Арганізм чалавека атрымлівае мікраэлементы з прадуктаў харчавання і вады. Вядома, што ў арганізме чалавека мікраэлементы назапашваюцца выбіральна ў розных органах: цынк — пераважна ў палавых залозах, гіпофізе, падстраўнікавай залозе; ёд — у шчытападобнай залозе; медзь — у печані і косным мозгу; кадмій і малібдэн — у нырках; нікель — у падстраўнікавай залозе; ліцій — у лёгкіх; стронцый — у касцях; хром, марганец — у гіпофезе.

Біялагічная актыўнасць многіх мікраэлементаў звязана з тым, што яны ўступаюць ва ўзаемадзеянне з ферментамі і вітамінамі.

Шэраг захворванняў печані, гіпертанічная хвароба, глаукома прыводзяць да парушэнняў абмену кобальту, якія ўзмоцнена выводзіцца праз кішэчнік і мочавыводзячыя шляхі.

З гэтых прыкладаў мы бачым, што наяўнасць мікраэлементаў, вітамінаў, амінакіслот, ферментаў у арганізме чалавека знаходзіцца ў строгіх суадносінах адно да другога. Любое парушэнне гэтых фізіялагічных суадносін выклікае захворванне. Відавочна і тое, што такое мноства ўзаемадзеянняў і ўзаемапрапорцый падтрымліваць штучна практычна немагчыма. Перадазіроўка аднаго вітаміна, напрыклад, выкліча нейтралізацыю дзеяння другога. І так па ўсім ланцугу.

Мы мусім пагадзіцца, што пасыл аб тым, што чалавек — гэта самарэгулюемая біялагічная сістэма, надзеленая розумам, верны. І для гэтай самарэгулюемай сістэмы Прырода прадугледзела гэткую ж універсальную ежу. Гэта мёд і другія прадукты пчалярства.

Мёд — гэта незаменны прадукт для аздараўлення чалавека, бо ён утрымлівае да 455 розных жыццёва неабходных для чалавека рэчываў і злучэнняў. І самае галоўнае: хімічны састаў мёду вельмі блізкі па саставе да крыві чалавека. Мікраэлементы ў мёдзе знаходзяцца ў той жа канцэнтрацыі, што і ў крыві чалавека. Людзі даўно заўважылі і з поспехам выкарыстоўваюць фармакалагічныя, імунабіялагічныя, антыбактэрыяльныя, супрацьмікробныя, кансервуючыя, антыалергічныя ўласцівасці мёду.

Устаноўлены цікавы факт. Мёд у вострым перыядзе чарнобыльскай аварыі ў 75 разоў быў менш заражаны радыенуклідамі, чым перга і прапаліс. Рабочыя пчолы ачышчаліся ад радыенуклідаў.

Вельмі высокая энергетычная каштоўнасць мёду, як прадукту харчавання. 100 грамаў мёду ўтрымлівае 308 кілакалорый, ялавічына — 164, мяса трусоў — 199, свініна — 355 кілакалорый. Арганізм чалавека пароэнаму засвойвае харчовыя прадукты — мяса — на 95%, яйкі — 95,5%, чорны хлеб — 85%, белы хлеб — 96%, малако — 91%, бульба — 89%, а пчаліны мёд засвойваецца поўнасцю, без астачы, на ўсе 100%.

Другі ўнікальны прадукт пчалярства — матачнае малачко. Пчаляроў з часоў Арыстоцеля цікавіла пытанне, чаму пчаліная матка, якая выйшла з такога ж яйка, як і ўсе пчолы, амаль у два разы даўжэй і цяжэй рабочай пчалы, у суткі можа адкладваць яек столькі, колькі важыць сама і жыве каля 6 гадоў, у той час калі рабочыя пчолы толькі 30-40 дзён.

Разгадаць тайну дапамаглі поспехі сучаснай хіміі. Матачнае малачко — вельмі пажыўнае рэчыва. Яно багатае бялкамі, тлушчамі, вітамінамі, мікраэлементамі, ферментамі. У матачным малачцэ выяўлены гармон, які актывізуе функцыі палавых залоз, нуклеінавыя кіслоты РНК і ДНК. Матачнае малачко ўтрымлівае 15 мікраэлементаў.

Пчолы кормяць лічынак матачным малачком на працягу трох сутак. За гэты час іх вага павялічваецца у 250 разоў, за шэсць дзён вага лічынкі ўзрастае ў 1500 разоў. Матка, якая спажывае толькі матачнае малачко, дасягае спеласці на 5 дзён раней рабочых пчол. На аснове гэтых фактаў матачнае малачко можна лічыць проста цудадзейным. Рэчывы, якія ўтрымліваюцца ў гэтым прадукце, з'яўляюцца прычынай розніцы ў развіцці, працягласці жыцця і пладавітасці паміж маткай і рабочымі пчоламі. У біялогіі і медыцыне няма іншага рэчыва, якое аказвала б падобныя эфекты на развіццё, працягласць жыцця і працягванне роду.

Прапаліс — прадукт пчалярства расліннага паходжання. Гэта настолькі складанае, з вельмі шырокім спектрам дзеяння рэчыва, што да гэтага часу не ўсе хімічныя злучэнні, якія ў ім знаходзяцца, ідэнтыфікаваны. Поўная хімічная формула прапалісу пакуль не разгадана. Існуюць розныя пункты гледжання на паходжанне тэрміна "прапаліс". Згодна адной версіі, назва складаецца з двух грэчаскіх слоў: "про" (у значэнні — перад, уперадзе), і "поліс" (горад), што азначае сістэму абароны, умацаванне пчоламі свайго горада — вулля. Па другой версіі, гэты тэрмін пайшоў ад лацінскага слова "прополеспо" (задзелваць, замазваць, гладзіць, шліфаваць). Трэба сказаць, што ў жыцці пчалінай сям'і тлумачэнне абодвух гэтых тэрмінаў знаходзяць пацвярджэнне. Функцыянальнае прызначэнне прапалісу па-першае сапраўды літаральна замазваць шчыліны, па-другое — знішчаць усе хваробатворныя бактэрыі, вірусы, грыбкі, мікраарганізмы, якія могуць пранікнуць у вулей. Дэзінфіцыруючая, бактэрыцыдная, анестэзіруючыя, імунастымулюючыя ўласцівасці прапалісу на самай справе не маюць аналагаў. Праведзеныя даследаванні паказалі: бактэрыцыднае ўздзеянне прапалісу пераўзыходзіць у шэрагу выпадкаў уздзеянне розных відаў антыбіётыкаў. Прычым, многія ўзбуджальнікі хвароб маюць уласцівасць прыстасоўвацца да антыбіётыкаў, а вось прыстасавацца да прапалісу ім не выпадае. Да таго ж, антыбіётыкі разбураюць імунную сістэму, прапаліс — стымулюе.

(Працяг на стар. 12, 15)

ЧАСАПІС

"Свята першага Снегу"

Часопіс "Маладосць" і сёлета працягвае добрую традыцыю — творы лепшых сваіх аўтараў выпускаць асобнымі зборнікамі.

Дачакаўся сваёй першай кнігі і паэт Мікола Ждановіч — яна стала другой за гэты год у "Бібліятэцы часопіса...". А перад гэтым М. Ждановіч друкаваўся ў той жа "Маладосці", а таксама ў часопісе "Беларусь", у рэспубліканскіх газетах і калектыўных зборніках "Маладыя галасы" і "Магістраль". Нарадзіўся ў 1957 годзе ў вёсцы Селішча Асіповіцкага раёна. Скончыў філфак Мінскага педагагічнага інстытута і факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага універсітэта. Працаваў у нараўлянскай раённай газеце "Прыпяцкая праўда", з'яўляўся ўласным карэспандэнтам "Гомельскай праўды", быў галоўным рэдактарам раённай газеты "Добрушскі край", цяпер працуе ў рэдакцыі "Гомельскай праўды". Як бачым, чалавек не такі і малады. Прынамсі, узрост "велікаваты" для аўтара першай кнігі паэзіі. Але гэта адзін з выпадкаў, калі не ва ўзросце справа, а ў жаданні (і ўменні) глядзець на навакольны свет вачыма паэта, адчуваючы ў кожным імгненні прысутнасць паэзіі і хораша перадаваць гэта. М. Ждановіч здатны ствараць насычаныя вобразнай напоўненасцю малюнкі, як у вершы "Веснавое", якім, думаецца, невыпадкова кніжка адкрываецца, бо калі ідзеш на сустрэчу з чытачом, тым больш на першую, адразу хочацца падаца з лепшага боку, асабліва, калі гэта зрабіць не так і цяжка:

Тварэннем майстра старажытнай готыкі
Плывуць аблокі — пілігрымы вечныя,
На вербалозах зажаўцелі коцікі
Птушынымі канцэртамі прывечаны,
Я назіраю,
як усё жывое
Страсае мроі сну і небыцця.
Святочнае і — разам — дарагое
Зямлі адухаўленне і жыцця.
На шыбах — сонца залацістым танец,
З'яўленне новага —
куды б я ні ішоў.
Вясна іграе свой вясёлы танец
На клавішах празрыстых ледзяшоў.

Але ў М. Ждановіча вершаў, вартых увагі, нямала, таму ён дазволіў сабе асобныя з іх змясціць ці не ў самым канцы кнігі, хоць, пры жаданні, мог бы прапанаваць і раней. Узяць хоць бы заключны — "Чорнае кацяня". Верш атрымаўся надзіва чалавечным, з той спагадай да "братоў нашых меншых", якая можа праявіцца ў душы толькі таго, хто не на словах, а ў душы пранікаецца цеплынёй да ўсяго жывога, у каго нізкі балявы парог:

Ах, гэты чорны камячок
На палатне зімовым, белым,
Безабаронны, як шпачок,
З паглядам боязна-нясмелым.
Малы асколачак начы,
Вузельчык і цяпла, і нерваў,
Ну, чым табе дапамагчы
У свеце, поўным недаверу?

У малым М. Ждановічу заўсёды бачыцца вялікае, адсюль і адпаведная напоўненасць радка. Як і ў гэтым безыменным вершы: "Я мову адкрываю, як Сусвет, як свет прыгожы, непаўторны самы. Цнатлівы ён, як белы першацвет, Як немаўляткам сказанае "мама". У кожным дрэве тоіцца сакрэт, У песні перапёлчынай, у жыцце... Я мову адкрываю, як Сусвет, І радуюся кожнаму адкрыццю". Не абыходзіць увагай паэт і чарнобыльскую зону. Да гэтай страшнай трагедыі ў яго сваё стаўленне. Да яе ён мог адчуць усю вабнасць мясцін, што сталі сёння прычарнобыльскай зонай ("Нароўлі"). Таму з'яўляюцца з-пад пяра радкі, бескампрамісныя ў сваёй сутнасці:

То казалі: "Усе — пад Богам мы",
Сёння кажам: "Усе — пад атамам".

"Свята першага Снегу" радуе, што на сустрэчу з чытачом прыйшоў яшчэ адзін цікавы паэт.

Міхась ГЕНЬКА

ВІНШУЕМ!

Між вечнасцю і журбой...

Алегу ЛОЙКУ — 70

Творчасць Алега Лойкі ў беларускай літаратуры вылучаецца шырокім жанравым і тэматычным дыяпазонам зробленага ў галіне паэзіі, прозы, навукі. Яна як бы выпраменьвае магчымасці і здзяйсненні свядомага працалюбства на нацыянальнай ніве, дзе распачатае патрабуе і пашырэння, і паглыблення. Багаты творчы плён пісьменніка складаюць больш за трыццаць паэтычных зборнікаў, два раманы, больш дзесятка літаратуразнаўчых прац, шматлікія пераклады, артыкулы, рэцэнзіі, эсэ.

Мастакоўская шчодрасць Алега Лойкі ў многім мае карані ў дзяцінстве, дзе шчасна спалучыліся і светлая, сямейная гармонія з багатай паэтычнай атмасферай, і шматфарбнае наваколле роднага Слоніма, і шанаванне на добразычлівую і настаўнікаў. Адсюль, відаць, бярэ вытокі тая прамяністая, душэўная светласць і дабрыня лірычнага героя А.Лойкі, яго вера ў чалавека, захапленне прыгажосцю, рамантычна-ўзнёслае як бы заўсёды радаснае светабачанне, яго грамадзянская актыўнасць. Недарэмна ж сам паэт у трыпціху "Роднае" пісаў: "Усё ж, мне здаецца што і само месца, дзе чалавек нарадзіўся, вырас, чымсьці — ды якое там "чымсьці"?! — усім светам, якім і ёсць напачатку для чалавека месца яго нараджэння, — уваходзіць у чалавека, творыць яго і, вядома ж, па-свойму ўпрыгожвае, бо ў святле нашых душ — святло блакіту і яснага сонейка, што зазірала ў матчыны вокны".

Нарадзіўся Алег Лойка 1 мая 1931 г. у горадзе Слоніме Гродзенскай вобласці ў сям'і фельчара. "Мае першыя святло, прастор і любоў — Слонім", — зазначае сам паэт. Чынны ўдзел у выхаванні будучага паэта прыняў дзед па бацьку — Цімох, які быў славутым у шчараўскіх ваколіцах знахарам, што ўмеў "загаварыць" словам людскія хваробы. Маці Марыя Іванаўна любіла літаратуру, вусна-паэтычнае слова. Яшчэ ў дзяцінстве будучы пісьменнік пазнаёміўся з песнямі М. Забэйды-Суміцкага, пласцінкі якога мог слухаць дома. Нацыянальнаму накірунку ў паэтычным выхаванні спрыяў той факт, што сшытак з першымі вершамі з дапамогай маці трапіў да Сяргея Новіка-Пеюна, які аддаў іх у "Баранавіцкую газету". Верш пад назвай "Восень" і быў там надрукаваны ў 1943 годзе. Шанцавала Алегу Лойку і на школьных настаўнікаў. Светлым успамінам засталіся ўрокі па літаратуры настаўнікаў Л. Сенчыка, М. Казачкова, М. Астроўскага.

Мусіць, так і трэба, каб у багатым на канчатковы плён творчым жыцці супалі спрыяльныя акалічнасці — абставіны і сустрэчы з людзьмі, што станоўча ўплывалі на пісьменніцкі лёс. Шырокі прасцяг паэзіі, прозы, літаратуразнаўства, што адкрыўся і быў засвоены А. Лойкам, тлумачыцца і гістарычнай падзеяй уз'яднання ў верасні 1939 г. Усходняй і Заходняй Беларусі, і вучобай напачатку студэнтам, а пазней і аспірантам на філалагічным факультэце БДУ імя У. І. Леніна, і творчай падтрымкай М. Аўрамчыкам, У. Дамашэвічам, Ю. Пшыркоўым.

Паэтычным дэбютам у рэспубліканскім друку стала надрукаванне верша "Святочным ранкам" 1 мая 1951 г. у газеце "Літаратура і мастацтва". Ужо ў першых паэтычных кнігах "На юначым шляху" (1959), "Задуменныя пралескі" (1961), "Дарогі і летуценне" (1963), "Блакітнае азерца" (1965) выявіліся шчырасць і непасрэднасць пачуцця, прастата думкі, схільнасць да выкарыстання ў сваёй творчасці народных паэтычных форм і вобразаў.

У пасляваеннае дзесяцігоддзе паэт разам з народам радуецца пераможнаму канцу вайны ("Пралескі ў акопах", "І тосты і песні ўсе мае за вас", "Квітней, зямля!", "Каля вёскі Папары"). Яшчэ няма вастрыні адчування, калі далёка не заўсёды чалавек мог выйсці героем з драматычных абставін вайны. Услаўляючы "дзядзькоў надзейныя мазалістыя рукі", Алег Лойка як бы не заўважае, што да гэтага часу яны ўсё яшчэ "ў гімнасцёрцы летам і зімой", "у шапцы вылівілай, як свет старой". Адсюль наўрад ці прысутнічае "ўрачыстасць" у абаронцы народа ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у паўсядзённым жыцці, хаця даводзіцца яму працаваць "не ведаючы стомы і дакукі" ("І тосты і песні ўсе мае за вас").

Для паэта Алега Лойкі вобраз маці-Радзімы нязменна асацыіруецца з роднай маці, краявідамі дзяцінства, з адказнасцю за лёс усяго жывога. Усё сапраўднае нараджаецца ў яго творчасці з асабіста перажытага, асабіста перадуманага. Не дзіва, што менавіта ў А. Лойкі мог нарадзіцца такі шчыры гімн жыццю, беларускай прыродзе, чалавеку стваральнай працы, як паэма "Лясная песня". Крытыка аднадушна высока ацаніла паэму, убачыла ў ёй парог, за якім бачыцца паэтычная сталасць Алега Лойкі. Кожны радок паэмы — дакладны, важкі. Ён напісаны на адным дыханні выказаць даўно вынашанае пачуццё любові да роднай стараны, калі пачуццё гэта змястоўна напоўненае веданнем гісторыі краю, шчымлівасцю вымушанай ростані на працяглы час, сыноўнім жаданнем упрыгожыць родныя мясціны. Яно прачытваецца, прабіваецца з глыбіні паэтавага сэрца, якое нібы крыніца мкне паведаміць:

Шчаслівы я хоць на дзянёк адзіны
І зноў іх чуць, зноў родныя мясціны
Не ў памяці мірожлівай насіць,
Не па начах у снах кароткіх сніць,
А бачыць іх, каб імі любавацца,
Ад шчасця хвалявацца, задыхацца
Паслухай, сэрца, сэрца, не змаўчы,
Ты мне павінна сёння памагчы:
Дай слова, каб цябе раскрыць я мог,
Дай рытм мне свой, вось гэты,
незапашны,
Якім вітаеш ты бацькоўскі дом мой,
Той, што відзён мне буў
З усіх зямных дарог!..

Грамадзянская палкасць аўтара паэмы бачыцца ў кантэксце нацыянальнай паэзіі. Прыкладна ў той жа час Алег Лойка даследаваў творчасць Якуба Коласа. Вынікам стала кніга "Новая зямля" Якуба Коласа. Вытокі, веліч, хараство" (1961). А таксама апалітычна прачытаў творы беларускай літаратуры поруч з польскай. У 1963 г. з друку выйшла новая манаграфія "Беларуска-польскія літаратурныя ўзаемасувязі ў XIX ст.".

Праблемы зямлі і волі, што так магутна паўсталі ў паэме "Новая зямля" Якуба Коласа, у гісторыі Беларусі і беларусаў нечакана набылі іншы змест. Услед за класікам А. Лойка працягвае бачыць так званую "эвалюцыю" традыцыйных праблем беларускай нацыі. Пачатковы апафеоз зямельнаму пытанню вуснамі героя дзядзькі Мішы (нават імя пераклікаецца з Міхалам — героем паэмы "Новая зямля" (з паэмы "Хаты пад чарапіцаю"):

Зямля!
Яе трэба любіць, дагледзець,
І двойчы і тройчы яна зможа даць!..
О! Як мы любілі калісьці яе,
Як прагнулі ўзяць яе ў рукі свае

абарочваецца пытаннем да паэта-падарожніка:

Мяне шчэ турбуе бяда во якая, —
Са мною тут дзядзька бяседу ўшчынае, —
Вучоны таварыш ты, дак, можа знаеш,
Моладзь чаму ад зямелькі ўцякае?..
Адно адпускай уцячэ ўся чыста!..
Чаму? Бо не чуюць любві да зямлі,
Адолі яе ў іх ці вы не далі?!

Адказ заводзіць суразмоўцаў у тупіковую сітуацыю, з якой ні герой ні аўтар паэмы не бачаць выхаду ў 60-я гады. Бо ад прапановы настаўнікам вучыць любві да зямлі, што "без любві на расце ні ў хаце дзіця, ні зерне ў раллі" мала надзеі на адраджэнне былых узаемастасункаў чалавека з зямлёй, на адраджэнне яе гаспадароў.

Тое, што ў асобе А. Лойкі чытач мае і паэта, і даследчыка літаратуры, — адна з прычын наватарства пісьменніка, шматлікіх творчых пошукаў. У сённяшняй беларускай паэзіі Алег Лойка вядомы і як аўтар балад. Амаль ва ўсіх зборніках яго паэзіі адметнае месца займае жанр балады. Відаць, прыхільнасць творцы тлумачыцца ў пэўнай ступені рамантычнай прыўзнятасцю мыслення, гераічным пафасам, якіх і патрабуе баладная форма.

У лепшых творах А. Лойка падымаецца да шчымліва-ўзнёслага апявання подзвігу герояў, знаходзіць канкрэтныя характэрныя дэталі, якія садзейнічаюць нараджэнню мастацкага вобраза. "Балада пра беленькія чаравічкі" распавядае як бацька ажыццявіў мару дачушцы "купіў ёй" чаравікі белага святочнага колеру":

Колькі было ў яе шчасця!..
Колькі было пацехі!..
Гойсаў па Старым Мясце
Стук чаравічкаў рэхам

Фашысты прыходзяць у Варшаву, і малая стала ахвярай Асвенціма. Лірычны герой балады са скрухай і болем гаворыць:

Беленькія чаравічкі
Смуткам цвітуць незабудкі
Маўчыць Асвенцім трагічны
Рыжаю грудай абутку.

Стаю перад ёю,
Грудзі
Немым сціскае клічам:
Глядзяць на мяне з той груды
Два беленькія чаравічкі

Беленькія чаравічкі — сімвал забітага дзяцінства, гвалту над будучыняй. У А. Лойкі баладны жанр цесна павязаны з гісторыяй народа, яго культурай. Можна прыгадаць балады "Каб не плакалі кані", "Балада васількоў", "Балада пра Філіповіча". Таму лагічным стала нараджэнне цыкла "Продкі" ў зборніку "Пачуцці" (1976).

Напружаны, драматычны сюжэт, так характэрны для баладнага жанру ў Алега Лойкі як бы ўраўнаважваецца лірычнай роздумнасцю, поўнай шчырага пачуцця, любоўю паэта да ўсіх праяў жыцця. Так, своеасаблівы паэтычны маніфест Кірыла Тураўскага ("Лямантацыі Кірыла Тураўскага") адначасна становіцца сродкам і мэтай творчасці паэта Алега Лойкі:

Толькі тая песня песняй стане,
З радасцю зліецца салаўёў,
Калі словы ў роснае світанне
Выйдуць, як гаі да ручаёў.

Толькі тая песня песняй стане
Пад блакітам звонкім жаўрука,
Калі словы ў шчырым хваляванні
Стомленая прыгарне рука.

Толькі тая песня стане цудам,
Зоркай узгарыцца з-пад раллі,
Калі праўду залатою грудай
Выкаціць на самы край зямлі!..

Бясспрэчна, сталасць паэтычнага майстэрства нацыянальнай літаратуры ў многім вымяраецца наяўнасцю ў ёй высока-мастацкіх паэм. Таму, зразумела, чаму літаратуразнаўца А. Лойка, даследуючы беларускую паэзію пачатку ХХ стагоддзя, у раздзеле "Пошукі паэмы" слушна сцвярджае: "Не суб'ектыўная прыхамаць кіравала беларускімі паэтамі на пачатку ХХ стагоддзя, калі яны браліся за стварэнне паэм. Проста прабіў час гістарычнага, эпічнага самапазнання і для беларусаў... Слова было за паэмай, драматургіяй, прозай. Рух насустрач нацыянальнаму эпасу быў заканамернасцю".

Відаць, недзе і творчасць асобнага творцы "паскораным" тэмпам праходзіць гэты шлях. У паэзіі А. Лойкі жыва струменіць захапленне звычайным, штодзённым, простай радасцю ад судакранання з цудам жыцця. Увогуле, як слушна заўважыў М. Арочка, паэт Лойка "менш схільны да ўвядзення адкрыта сацыяльнай праблематыкі". Дабрата, шчырасць лірычнага героя, аптымістычнае стаўленне да жыцця найбольшае мастацкае ўвасабленне знаходзяць у паэмах з моцным лірычна-пачуццёвым струменем, шырока разгорнутым у часе сюжэтам, паэмах-споведзях па форме. Шчырае патрыятычнае пачуццё, рамантычная ўлюбёнасць у розныя мясціны нараджаюць такія паэмы высокага эстэтычнага гатунку, як "Лясная песня", "Лясун". Часам аж бракуе гарманічнай суладнасці для нараджэння мастацкага "ледзь-ледзь", калі лірычны герой паэмы вымушаны ўжо па законах даследчыцкага таленту А. Лойкі. У драматызаванай паэме пра Янку Купалу "Песняй толькі на свеце жыў я...", моцнай традыцыямі народна-песеннай эстэтыкі, разгадкай фенамена Купалы праз фальклорныя вытокі ягонай творчасці, Лойка-аналітык часам "дапамагае" лірычнаму герою, быццам не даверае апошняму пранікнуць у духоўны свет і Маці Купалы, ды і самога Янкі Купалы. Такое адчуванне, што Алег Лойка паставіў праблему, узяў мастацкія задачы як бы "навырост". Паэму складаюць дзве плыні: свет герояў-зданяў творчасці Купалы і свет самога паэта-творцы. Паэма А. Лойкі знаходзіцца ў пошуку. За гэта гаворыць і яго сатырычная паэма "Міпана", і паэма-ода каханню "Мрэйка", і паэмы гістарычнай тэматыкі "Агонь і снег", "Белая Вежа",

У асобе паэта Алега Лойкі ў добрай згодзе жыве Алег Антонавіч Лойка — прафесар — філолаг БДУ, апантаны выхавацель паэтычных, навуковых і настаўніцкіх талентаў. Такая адметнасць паэзіі А. Лойкі, як спавядальная шчырасць, умельства стварыць побытавы малюнак, здольнасць да непасрэднасці перажыванняў, спрыяе творчасці для дзяцей. Дзіцячая паэзія Алега Лойкі — поўная светлых захапленняў, багатых пачуццяў, радасці жыцця. Займальны цікавы сюжэт ляжыць у яе аснове. Кнігі "Дзе хто на-чуе?" (1977) і "Пра дзеда Аяяй і бабку Оёёй" (1984) карыстаюцца вялікім попытам у маленькага чытача. Вершы для дзяцей, што ўваходзяць у цыкл "Скрыжаль першага промня" маюць трывалую народную аснову, моцную повязь з фальклорам, сведчаць пра тонкае адчуванне духоўных патрэб маленькага чалавека. Так, у вершы "Зубры" пісьмен-

нік стварае маляўнічы пейзаж, дзе жывуць загадкавыя казачныя жывёлы, што выступаюць сімвалам магутнасці беларускай нацыі.

Ноч. Зіма. Завейна. Снежна.
Ані зорачкі ўгары.
У калматай Белавежы
Сняць пра Афрыку зубры.

Паэт верыць у гуючую і стваральную ролю першага промня пры пачатках жыцця, калі промень будзе поўны светлай паэзіі. Услед за А. Лойкам перажываем, каб чырыканне верабейчыка не перашкодзіла сну маленькай дзяўчынкі ("Верабейчык"), каб навальнічны дождж напаіў лесавыя расліны ("Пасля навальніцы"), або каб удалай была першая рыбалка Тоні ("Вельмі ж любіць Тоню дзед...").

"Слабасць" паэта, калі прамая паэтызацыя прадметаў і з'яў жыцця часам пераходзіць у ідылічнае замілаванне светам і людзьмі якраз спрыяе выразнаму абліччу яго пейзажнай і інтымнай паэзіі. Каханне — адно з тых пачуццяў, якое найбольш прагне ідэальнага. Любоўная лірыка Алега Лойкі — цнатлівая, задушэўная. У ёй адчуваецца знітаванасць з фальклорнымі асновамі, з традыцыямі класічнай нацыянальнай паэзіі. Найперш, Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча. Узорам лірыкі кахання можа заслужана лічыцца верш "У жыце каласістым сцежка гіне...":

У жыце каласістым сцежка гіне,
На ёй хусцінка васількам мільгне,
А за дзяўчынай хтось, як за багіняй,
Ідзе
і каласы к сабе
хіне...
Любуюся... А як жа быць іначай?..
Нішто яе, высокай, не трывож!..
За ёй пайшоў бы па вуглях гарачых,
Па айсбергах ільдзістых — басанож!..

Лірычны герой А. Лойкі — нястомны ў слоўных доказах вернасці каханай, у захапленні яе вонкавай і душэўнай прыгажосцю. Ён — малады ў пачуццях, поўны імклівасці ў апяванні вартасцяў суб'екта кахання. Лепшыя творы лірыкі кахання гавораць за гэта ("На мяне паглядаць ты пакінь!..", "Лотаць", "Заўсёды трошкі таямніцай", "Любоў прыходзіць не ў семнаццаць", "Каторы ўжо раз закаханы"). Разам з тым урачыста-падвышаны тон інтымнай лірыкі Алега Лойкі калі-нікалі вядзе да спрошчанасці ў перадачы аднаго з самых глыбокіх чалавечых пачуццяў. Так, напрыклад, прысягаючы на вернасць і пастаянства каханай, паэт нібы забываецца, што пачуццё любові не бывае статычным, што яно захоўвае ісціну спасціжэння складанай простасці. Як адбываецца ў вершы "Калі б табе я здрадзіў раз...":

Калі б табе я здрадзіў раз,
Я б здрадзіў песням, што пяю,
Барам, палям, лугам, азёрам,
Зямлі і небу, сонцу, зорам, —
Чаму б, каму б я ўжо не здрадзіў,
Калі б табе я здрадзіў раз,
І сам не ведаю,
І рады,
Што ў сэрцы ані кроплі здрады!..

Чалавек у творчасці паэта жыве ў гармоніі і ў добрым паразуменні з акаляючым асяроддзем. Алег Лойка натхнёна апявае прыроду. Свет прыроды заўсёдна прысутнічае ў яго паэзіі, у жыцці герояў. Адзін з лепшых вершаў — "Душна. Вечар позні...", у якім адбываецца гранічнае ўзаемапранікненне светаў чалавека і прыроды:

Душна. Вечар позні.
Стома — ледзь жывы.
Усё шукаю позіркам
Дрэва і травы.
З імі пупавінаю
Звязаны, душуся, —

Ля помніка М. Багдановічу, курорт Місхор, 1991 г.

Перарэж — загіну я,
А не нараджуся.

Экалагічная тэматыка прысутнічае фактычна ва ўсіх паэтычных кнігах пісьменніка. Пейзажная лірыка аздабляе, натуральна ўжываецца, пераліваецца адценнямі вясёлкі ў яго зборніках "Задуменныя пралескі" (1961), "Блакітнае азерца" (1965), "Каб не плакалі кані" (1967), "Дзівасіл" (1969), "Грайна" (1986).

Вельмі арганічнымі бачацца ў творчасці А. Лойкі раманы-эсэ пра Янку Купалу (1982) і Ф. Скарыну (1989), якія выйшлі ў папулярнай серыі "ЖЗЛ" — першыя раманы пра беларусаў у гэтай серыі. Маштаб творчасці Я. Купалы яскрава паўстае для чытача са старонак кнігі "Як агонь, як вада... Раман-эсэ пра Янку Купалу", дзякуючы ў многім таму, што аўтар глядзіць вачыма паэта, інтуітыўна набліжаючыся да паэтычнай разгадкі творчасці класіка.

У рамане "Францыск Скарына, або сонца маладзіковае" А. Лойка пераважна выявіў сябе, як паэт-даследчык, гісторык-аналітык. "У птушак заўсёды застаецца недаспяванае, у дрэваў — недашумленае, у чалавека — недагаворанае", — зазначае пісьменнік А. Лойка. Падаючы ў мастацкіх вобразах загадку жыцця і творчасці тытана Адраджэння, раманіст знітоўвае кнігу пафасам любові і служэння Бацькаўшчыны. Скарына — паэт, які сонечныя промні асветы, адукацыі павароўвае ў бок любай Радзімы. У 1990 г. для дзяцей і юнацтва выйшла аповесць "Скарына на Градчанах". Найбольш цікавы перыяд жыцця першадрукара — пражскі, з'ўленне ў Празе Біблії аўтар аповесці падае вачыма дзяцей вялікага першаасветніка Беларусі.

Свет героя творчасці Алега Лойкі — самы шырокі ў геаграфічных адносінах. Пачынаецца ён ад рэчак дзяцінства Шчары і Зяльвянкі, знаходзіць працяг на берагах Сены і ў Парыжы, Ганга ў Індыі. Шмат разоў разам з героем Алег Лойка наведваў Польшчу, Югаславію, Фінляндыю, Тайланд... Але вершы, нататкі з паездак пісьменніка за мяжу менш за ўсё можна назваць падарожнымі, турысцкімі. "Перамовы" з вялікім светам у паэта Латкі пачынаюцца з бацькоўскага парога, з сустрэчы з маці ("Маці", "Дарог бясконцае суседства"...) Услед за аўтарам пагаджаешся "ўсё-такі здарова гэта, прачуцца проста між лета, з-пад сосна́ў, з-пад ціхіх плёскаў адчуць, што вось ён — космас"... Але Лойка — адданы сын Беларусі. Менавіта вачыма адукаванага, сарамлівага, сціплага сялянскага сына глядзіць ён на замежжа, бачыць там у першую чаргу тое, што збліжае людзей іншай побытавай і духоўнай культуры ("Бугенвіль", "Дэлі. Чырвоны форт. У пакоі з люстэркам", "Грузія", "Гусляр у Парыжы", "Культ жанчыны"). Мастацкія поспехі паэта тлумачацца адсутнасцю сацыяльна-ідэалагічных падыходаў у адлюстраванні. Свядома пазбягае А. Лойка ў лепшых вершах этнаграфіі і экзотыкі замежнага жыцця. Героі яго твораў жывуць праблемамі вечнасці: дабра і зла, шчасця і няшчасця, кахання і нянавісці.

Урачыста-прыўзняты тон А. Лойкі ў цыкле "Адваражанае Палессе" якраз і не спрыяе сапраўднаму мастацка-паэтычнаму адкрыццю" гэтага беларускага краю. Палессе становіцца як бы своеасаблівым замежжам з пэўнымі цяжкасцямі для мастацкага спасціжэння. Лойка піша оду Палессю апісальным шляхам: Прыпяць — шырокая, сінія азёры, мудрыя палешукі, сітнякі, чарот, аер, наўкола вада, туманы. Паэт свядома ўхіляецца ад наватарства. Захоплены незвычайнасцю палескага краю, уражаны раней не бачаным, пісьменнік у многім не здолеў перадаць убачанае і адчутае паэтычным майстэрствам. Хаця як удала паэт знайшоў вобразныя сродкі ў вершы "...Калісьці чалавекам быў і бусел":

Калісьці чалавекам быў і бусел,
І розуму хапала, і смяшку,
Ды быў цікаўскі: развязаў раз вузел,
А гадаўё, што бог нёс у мяшку,
Па свеце распаўзлося, бог і змусіў
Да скону выкупляць пракляты грэх, —
І ходзіць па балоце дзядзька-бусел,
І не вызбіраецца той лядачы мех

Алег Лойка — паэт, празаік, літаратуразнаўца, Настаўнік прыгожага пісьменства, да ўсяго яшчэ і вялікі аматар-чытач паэзіі. Яна для яго — самае дарагое, запаветнае. Чужое высокае мастацтва паэтычнага радка ён робіць сваім, блізкім са светлай радасцю адкрыцця. На беларускую мову пераклаў кнігу выбраных твораў французскага паэта Поля Верлена "У месяцовым ззянні" (1974), кнігу І. В. Гётэ "Спатканне і ростань" (1981), паасобныя творы Р. Гамзатава, А. Міцкевіча, І. Крушальніцкага.

Напярэдадні юбілею сталасці і плёну беларускі чытач атрымаў чарговую кнігу паэзіі А. Лойкі з сімвалічнай назвай "Неўміручасць". Слынны літаратуразнаўца, творца, настаўнік слушна прысягае ў вершы "Філолагу":

Пасля цябе, Божа,
А, можа, перад Табой
Я там, дзе ўсё прыгожа
Між вечнасцю і журбой.

Творчасць Алега Лойкі азорана сапраўдным гуманізмам, улюбёнасцю ў жыццё і людзей. Яна выпраменьвае як самую вялікую каштоўнасць на зямлі веру ў чалавека, у яго стваральныя магчымасці. Шляхі да дабра, чысціні, светласці ў чалавеку заўсёды ідуць праз сумненні і пакуты. Паэтычная атмасфера творчасці пісьменніка — плённая на здабыткі ў такіх пошуках.

Вольга КОЗІЧ

А. Лойка, В. Зуёнак, А. Марціновіч, Ялта, 1991 г.

Я. Адамовіч, А. Лойка, А. Сабалеўскі, Слонім, 1992 г.

В. Ярац, С. Андраюк, А. Лойка, Магілёў, 1978 г.

Фота Ул. КРУКА

Твая постаць

Алегу ЛОЙКУ

Зямляча мой, надзейны крэўнік духу,
Табе хтось, пэўна, вуснамі нябёс
У час народзін прашаптаў на вуха
Твой спадкаемны, адраджэнскі лёс.

Як бацька, нахіліўшыся над сынам,
Магчыма, ў тваю першую вясну
Зычлівым, мудрым вокам Дух Скарыны
Тады ў тваю калыску зазірнуў.

Ці ў матчыную песню над калыскай,
Як гоман хваль,
як водсвет бліскавіц,
Шчымліва ўвёў мелодыю Агінскі,
Зачэрпнуўшы з зямных першакрыніц.

А колькі чыстых душ, як неба просінь,
І постацяў вялікасных, ідэй
З зямлёю гэтай прагла Уваскросін,
Чакаў Адродзін родны свет людзей.

Таму так апантана, з даўкай скрухай
Ты ў свет выносіш скарб і боль эпох —
Дзеля Адродзін!.. І жагнае Бог
Падзвіжнікаў, як ты, для моцы духу.

Ты родам з тае прагі Адраджэння,
Што задзіночыць мару і мілосць.
Каб не тварыў сябе такім, як ёсць, —
Зямля Айчыны выпала б з вярчэння!

Мікола АРОЧКА

15.IV.2001. Вялікдзень, в. Вецявічы

ЧАСАПІС

"Ранні Кузьма Чорны"

"Пра Кузьму Чорнага напісана многа. У той жа час — варта гэта асабліва падкрэсліць — яго агромністая заслуга перад беларускай літаратурай яшчэ да канца не ўзважана, не ацэнена, не выяўлены вытокі, крыніцы ягонай творчасці, яе сувязь з рускай і еўрапейскай літаратурнымі традыцыямі" — гэта меркаванне народнага пісьменніка Беларусі Івана Навуменкі неаднойчы згадваеш, калі знаёмішся з кнігай Івана Якаўлевіча "Ранні Кузьма Чорны (1923—1929)", выпушчанай выдавецтвам "Беларуская навука".

І. Навуменка апошнім часам пільна прыглядаецца да творчасці шмат якіх слынных прадстаўнікоў беларускай літаратуры і як вынік гэтага плённага і настойлівага даследчыцкага пошуку не толькі асобныя артыкулы, а і кнігі пра Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Змітрака Бядулю, Максіма Багдановіча, у якіх панавому, з пазіцый сённяшняга дня, сучасных рэалій разглядаецца творчасць тых, хто, безумоўна, з'яўляецца гонарам нацыі. У шэрагу гэтых манаграфічных даследаванняў і кніга "Ранні Кузьма Чорны". Выбраўшы храналагічны прынцып падачы матэрыялу, аўтар пачынае гаворку з высвятлення абставін, якія і спрыялі з'яўленню ў літаратуры новага імя. "З чаго пачынаецца пісьменнік? — задае І. Навуменка пытанне і працягвае: — Яшчэ ніхто і ніколі з відавочнай пераканаўчасцю не адказаў на гэтае пытанне. Прынята як аксіёма: пісьменнік павінен нарадзіцца ў прыгожай мясцовасці. Случчына — радзіма Кузьмы Чорнага — цалкам адпавядае гэтаму патрабаванню. Гэта, можа быць, найпрыгажэйшы ў Беларусі куток. Лясы змяняюцца палямі, лугавінамі, паплавамі, зямля ўраджайная, краявіды надзвычай маляўнічыя і прыгожыя". Не адмаўляе І. Навуменка і такіх рэалій, што, несумненна, таксама спрыяюць тамашнім мясцінам быць жыццядайнымі на яркія асобы: "З гістарычнага боку гэты край беларускі таксама мае свае адметнасці. Слуцк некалі быў цэнтрам княства, тут кіпела жыццё, жылі знакамітыя асобы. У Слуцку была друкарня, а ў суседнім Нясвіжы славуты асветнік Сымон Будны надрукаваў свой "Катэхізіс". Быў прыдворны тэатр у Нясвіжы, дзе пазней пісьменнік вучыўся ў настаўніцкай семінарыі, стаяў палац князя Радзівіла, які валодаў многімі землямі і лясамі. У часы Чорнага Слуцк як бы страціў былую веліч, значыўся заштатным гарадком. Але ж ёсць і тое, што называюць памяццю пра былое. Уводзячы чытача ў свет творчасці Чорнага, даследчык імкнецца як мага больш пераканаўча паказаць, наколькі аб'ёмным ён быў і непаўторным і разам з тым дае ўяўленне, як фарміраваўся талент будучага пісьменніка, як Чорны, убіраючы ў сябе жыццё тых, каго ён добра ведаў, з кім жыў і працаваў, пераходзіў да значных мастакоўскіх абагульненняў, ствараючы людскія характары па сіле роўныя лепшым набыткам сусветнай літаратуры. Канешне, гэта адбылося не адразу, неабходна было прайсці працэс станаўлення, фарміравання таленту. У кнізе і паказана, як усё адбывалася, прытым паскорана. І. Навуменка ў сваёй гаворцы пра ранняга Чорнага і яго месца ў беларускай літаратуры не абмяжоўваецца ўласнымі назіраннямі, а спасылаецца і адштурхоўваецца ад напісанага літаратуразнаўцамі-папярэднікамі. І не толькі. Для прыкладу, узнаўляючы жыццё Чорнага ў маленстве і юнацтве спасылаецца на аповесць М. Тычыны "Вяртанне", у якой асэнсаваны жыццёвы лёс Чорнага на багатым біяграфічным матэрыяле.

Кніга "Ранні Кузьма Чорны" — даследаванне, што дае ацэнку творчасці пісьменніка па-новаму. Але І. Навуменка, выказваючы свае думкі, робячы ўласныя высновы, ніводнага разу не робіць гэтага нетактоўна ў адносінах да сваіх папярэднікаў, чым, будзем справядлівымі, грашаць даследаванні апошняга часу, калі аўтары іх пачынаюць іншых папракаць, што тыя не маглі заўважыць таго, што бачаць яны. Напрыклад, І. Навуменка спасылаецца на адно з выказванняў М. Луферава з яго манаграфіі "Проза Кузьмы Чорнага", дзе той бачыў "істотныя недахопы асобных апавяданняў К. Чорнага 20-х гадоў... у іх натуралістычнасці". І тут жа зазначае: "Мінула... амаль сорак гадоў. Сёння мы ўжо ганарымся тым, што беларуская літаратура ў асобе Кузьмы Чорнага дала прыклады тонкага пранікнення ў псіхалогію чалавека, у яе глыбінныя, падсвядомыя пласты". Новая праца І. Навуменкі невялікая па аб'ёме, ды шмат дае яна кожнаму, хто любіць творчасць аднаго з самых выдатнейшых пісьменнікаў і прымушае чакаць, што сваё даследаванне Чорнага Іван Якаўлевіч прадоўжыць.

Ліхась ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

Алег ЛОЙКА

Слёзы любові

●

На ўсё свой час і мера,
Якія вярстаць нам, вярстаць:
Аслепну, каб стаць Гамерам,
Аглухну — Бетховенам стаць.

Ды застаюся з вачыма,
Са слыхам, як промень прамы...
Мая дарагая Радзіма,
Якім я ёсць — прымі!..

Гэта, можа, адзін пясняр...

Гэта, можа, адзін пясняр
Можа сам сябе аплакаць...
Дзякуй, Божа, за гэты дар,
Хоць аплакваў сябе ваўкалака.

Ды як плакаць, калі люблю, —
І мне вечар — яшчэ не вечар, —
Думкай, сэрцам, вачмі галублю,
Незнявечнае не нявечу;

Як мне плакаць, калі жыву,
Бачу сына, дачку, нявестку,
Каляндарныя дні іреў,
Як Евангеллe — Добрую Вестку;

Як мне плакаць, калі сляза
Белы свет мне сабой не засціць,
Калі я — не пустая луза,
У якой выпадковае шчасце.

Крочу ў найвясельшы жаль —
У маўклівыя Шчары лозы,
Мудрацом пазіраю ў даль
Праз любові шчаслівыя слёзы.

Роднай мове

Шаную цябе, родная, шаную,
Заходзячы ў цябе, нібыта ў храм,
Дзе музыка святла твайго пануе
Зарой, нязгаснай сэрцу і вачам,

Дзе вусны зноў табою ажыўляю,
Маё ты шчасце, дзіва і бальзам,
І вечнасцю тваёю прамаўляю,
Нявечны сам.

І што цябе, зямной, калісь не стане,
Не веру аніякім гвездарам,
Бо я сваё зямное ўшанаванне
Не знічкам — зорам вечным перадам.

●

Пазіраю ўдалеч з-пад рукі,
Быццам знепрытомлены мастак,
Хоць і тут цвітуць таксама васількі,
Ды цвітуць яны, аднак, не так;

Сыпле кармазін пялёсткаў мак,
Светаяннік — сонцам залатым;
Ды не тым на понюх і на смак
І — не ведаю, на што яшчэ — не тым;

Але ведаю: рука — мая рука,
І што сілы ёй папраўдзе не стае
Без Якубавай любві да жаўрука,
Што Максімаваму васільку пяе.

Дыптых вінаватасці

I

Я — вінават.
І гэта ясна, бо не сон,
І — вінават,
Чакаю новых зон;
Я — вінават,
Бо не пераіграў,
Прайграў, не краўшы,
І сябе сам абакраў;
Я праіграў, бо быў пустым абрус,
Я — вінават: адцягваў землятрус,
Я — праіграў, як кожны беларус,
Я — вінават, як кожны беларус.

II

Ёсць у маёй віне,
Ёсць нешта большае, —
Пачалося
З бітвы пад Оршаю?

Ёсць у маёй віне
Нешта непаддатнае, —
Пачалося
З ліквідацыі ўласнасці прыватнае?..

Незразумелае ёсць,
Мутнае, галівудскае,
Хоць з мудрага я Полацка
І Слуцка людскага

Алег — Алелькавіч,
Мо й тым завініў,
Што пра Алелькавіча
Свету не званіў?..

Віліся, звіліся
Шляхі мірам, вайной:
Забылася, забыліся,
Каб стаць маёй віной.

Ліцвінска-летувіскі дыптых

I

Ткнуў вясельца ў нераст платвы, —
Не патоне, старчма танцуе;
Зубр — спадар спаконвечны Літвы —
Зуброўку на зуб мацуе.

І такое красы ліштва, —
Аніпто яе не захіліць:
Ні твае курганы, Літва,
Ні пугачова крылле!..

Адгукніцеся, дзе хто жывы,
Зубр, платвіца, пугач баязлівы!..
Гістарычнае Літвы
У чырвонай кнізе дзівы.

Усё маўчыць, бы краса ліштвы,
І я сам — загадка загадак:
Гістарычнае Літвы
Абрабаваны нашчадак.

II

Не скугоць на бяду, сава,
Не мані ні арлам, ні совам:
Беларусь з табой, Літва,
Ядналі шнурком крэсовым.

Крэс каму, а каму — калыбель,
Найзялёнейшыя сенажаці,
Ніў, садоў залатая спель,
Па-над імі — песня маці.

Не, таго не зацемніць трава
Па-над Нёмнам, Дняпром, Дзітвай:
І, мая ты малітва, Літва,
І ў Літве я, нібы ў малітве.

Блаславёным плыві, прыпамін,
Блаславёнаю станься, споведзь:
Беларус — учарашні ліцьвін,
Летувіс — учарашні літовец.

Аб'яднаны не Крэсамі мы,
Не ліштвой, не агнём, не дымам,
Не Крамлём, не пургой Калымы,
А малітвай да Прарадзімы.

Чарнобыльская сініца

— Бога баішся, сініца?..
— Ці ж мне яго баяцца,
Ля ног нібы грэшнай валяцца, —
Хай ён мяне баіцца!..

Здрадлівы, пакрыёму,
Да болю невыносны
Дняпро забраў і Нёман,
Сцежкі і луг росны,

Ні ягадкі, ні травінкі
Над Бугам, Дзвіной, Сожам,
Беларусь — памінкі, —
Які ж ты, Божа, Божа?!.

Мёртвыя крыніцы,
Мёртвай расы не напіцца

Ці Бог, ці лёс...

Скажы, мілая,
Бог ці лёс мяне мілуе:
Калі Бог, чым?
(Бацька ці айчым?)
Калі лёс, слепа,
Ці, каб было лепей?..

Госпадзі ж ісусе,
Памілуй:
Беларусь Беларусі
Магілай.

Дык што ж гэта за мілава́нне,
Госпадзі?
Спадзі на яго, малання,
Гром, спадзі!

Я ж, аднак, не са Шры-Ла́нкі:
Грому баюся, маланкі,
Целем пахілым стаю між слёз
Памілуйце ж, ці Бог, ці лёс!..

ПРОЗА

Над Віцьбескам кружыла варанне.

Яно галасіла так адчайна, шалясцела так нізка і тужліва, што князь Альгерд, які ехаў у крытым узорыстым вазку, унураны ў свае думкі, падняў галаву і ўглядзеўся ў шэрае, закаламучанае непагаддзю неба. Але тут жа адвярнуўся і шчыльней захутаўся ў пушысты, падбіты лісінымі шкурамі плашч - карзно — падумаў аб тым, як цяжка воям, што састарэлі ў бітвах, брысці па дарогах услед за фурманкамі, за маладымі жвавымі хлопцамі, якія кугікалі ў пялёнках, калі бацька ягоны, князь Гедзімін, уздымаў на дзіды ганарыстых крыжакоў, а ягоныя воі, тады маладыя і такія ж ганарыстыя, крычалі ў шалёным запале бітвы "Пагоня!".

Ён сам толькі цяпер стаў адчуваць цяжар гадоў, калі разам з бацькам днямі насіўся па дарогах Княства альбо бруканных нямецкіх гарадоў, спаўна адплачваючы крыжакам за ўсё, што тварылі яны на славянскіх землях, імкнучыся анямечыць іх, як зрабіў тое з землямі люцічаў колькі стагоддзяў назад Альбрэхт Мядзведзь. Яшчэ дасюль у Брандэнбургскай зямлі ёсць хаты, дзе над гонтай узвышаюцца драўляныя разьбяныя конікі альбо прамільгне на вышыўцы мясцовых дзяўчат славянская Мокаш — Жытняя Баба. Але жыхары гавораць па-нямецку, і ён, які гаворыць на гэтай мове гэтак жа свабодна, не раз чуў праклёны войску Княства ад людзей, што прозвішчы былі тыя ж самыя, што і ў прышлых воінаў.

Толькі што скончылася рада, дзе віцьбічы рашалі, чым лепей умацоўваць абаронныя валы — адно дубовымі бярвеннямі ці двайной агароджай, насыпаючы паміж сценамі зямлю. Гарадскі радца дакладаў, што на смердаў накладзена новае дзякло — на меру жыта болей, чым летась, каб можна было хутчэй завяршыць заходнюю сцяну дзяцінца. Раіліся — ці не будзе замнога, ці не выбухнуць паўстаннем, ці не загалёкае на плошчы перад царквой Дабравешчання раз'ятранае віцьбескае веча? Даўно не збіралася яно, бо ён, Альгерд, стараўся ладзіць з радай, судзіць па справядлівасці і дабрыні. Помніў — не спадчынны ён віцьбескі князь, атрымаў Княства праз жонку Марыю, і жывыя яшчэ тыя баяры, якія прыдзірліва аглядалі яго, маладзёна, калі дваццаць тры гады назад прыехаў ён па маладую князёўну. Тады ён дужа прыйшоўся ім даспадобы — гаварыў з пасламі на пяці мовах, у рот не браў хмелю, толькі прыклаўся вуснамі да медавухі, калі паднесла яму Марыя заручальную чарку. Тады ён упершыню разгледзеў яе: яна падняла на яго свае шэрыя вочы з пушыстымі вейкамі, яны сустрэліся позіркамі, і ён з палёгкай, з заміраннем сэрца зразумеў, што, магчыма, будзе з ёю шчаслівым...

Княжацкі сын выбірае не шчасце, а землі, магутных родзічаў, палітычнае становішча, хаця, як і ўсе, клянецца перад алтаром у вернасці і любові. Але ён атрымаў праз Марыю не толькі Віцьбескае княства, але і шчасце.

Цэлае жыццё пражыта з ёю. Памніцца вясёлая, над сіняй пятлістай рэчкай новая сталіца Вільня, маладое хмельнае пачуццё вышыні — такую радасць ад галавакружнасці атрымаў ён толькі ў Навагародку, старажытнай сталіцы Княства. Пантофлікі маладой жонкі, змочаныя ў расе, луг, куды яна выбегла памыцца на Купальскую ноч... Шэрыя вочы з пушыстымі вейкамі, пад якімі незаўважна, год за годам, кляліся маршчынкі. Яна паступова, але настойліва закладвала ў сталіцы праваслаўныя храмы, ахвяравала для іх грошы, што выдаваў на іхняе ўтрыманне вялікі князь. Ніколі не любіла агрузняць шыю караламі — а жанчыны ж важдаюцца з каштоўнымі камянямі, нібыта дзеці з цацкамі-бірулькамі. Яна і дзяцей вучыць таму ж — дзеля народа жывуць князі, дзеля таго, каб даць людзям і хлеб і да хлеба. Адно толькі — заўсёды раўнуе яго да жанчын, не хоча падзяліцца ні з кім нават парушынкай той любові і павагі, якую атрымлівае ад яго вось ужо каторы год.

Погляд яго спыніўся на маладой месцічцы, якая, убачыўшы княжацкі выезд, пацягнулася вачыма і ўсёй сваёй маладой гнуткай постаццю да вазка, як да сонца. Намітка на галаве, суконны каптан з каўнерыкам, задзёрты нос, як у тутэйшых паннаў, — яна нібыта ўля-

цела ў ягоныя вочы і, раптоўна засаромеўшыся, бухнулася на калені проста ў здратаваную брудную каламуць. Не баярская дачка — тая б проста нізка пакланілася. А ці адрозніваюцца жанчыны, якая з іх баярская дачка ці простая панна? За час, як пабыў удаўцом, меў розных жанчын, але адрозніваліся яны адна ад адной, калі ўставалі раніцай з княжацкага ложа, хіба прыгажосцю ды ласкавасцю, і не пазнаць было, хто з якога роду. Але свет стаўся такім, што і каханне ператварылася ў гандаль.

Вазок слізгаў далей, і востры позірк князя заўважыў на кусце ля дарогі рабінніка — блакітна-шэрая, з белымі, у цёмных крапінах грудзямі, птушка гэтая застаецца ў Княстве на зіму толькі тады, калі ўраджай на рабіну, ад чаго і займела сваё імя. Так, пунсовыя гронкі на рабінах ля замка ўсё яшчэ не здзяўбаныя птушкамі, хаця паціху бярэцца напісаў, каб атрымаць ад іх адказ — каго выберуць яны? Таксама хітраваў — хацеў, каб яны выказаліся за яго, перш чым устане Еўна і прачытае завяшчанне. Ныла сэрца ў Альгерда — што, калі не ягонае імя будзе там?

Колькі разоў пасля бітваў, дзе біліся ўсе браты, загадваў вялікі князь піць за здароўе найперш яго, Альгерда. Бывала, што першую чару на баляваннях у гонар перамог уздымалі і за Манівіда, і за Нарымунта, і за Кейстута, але ўсё ж глядзелі і браты, і народ на Альгерда, аб ім гаварылі, як аб спадкаемцу. Ды і ён, колькі разоў прымерваючыся да вялікакняжацкага стала, бачыў, што якраз ягоныя парады найперш выслухоўвае бацька. Але ніцай лазой абвілася вакол старога князя маладая прыгажуня Еўна, трэцяя жонка, і сваімі дзецьмі ціха, але настойліва імкнецца яна абкружыць Гедзіміна. Яны ж, старэйшыя браты

Яўнут!

Малодшага сынка, смактунчыка, які быў, здаецца, толькі ў адным баі, ды і то пад наглядам старэйшых! Які яшчэ ўсюды ездзіць з дзядзькам!

У Вільню!

Аднак, падумаўшы, астыў. Яшчэ нічога не страчана. Не прыйшлі яшчэ адказы, якіх ён чакае. Браты могуць і не згадзіцца з рашэннем бацькі — усё ж яны ўжо самі маюць дзяцей, такіх, як Яўнут. А Манівід зусім хворы, у яго распухаюць ногі, і ён ледзь сядзіць на кані. Аднак не ён першы падыме галас, не ён першы скажа аб сваёй нязгодзе. Няхай пра гэта прамовіць...

Кейстут!

Наўрад ці рашыцца брат сам нацэліцца на вялікакняжацкі стол. Усё ж сілы ў яго куды меней, чым у яго, Альгерда. У свой час не паслухаўся бацькі, які адшукаў яму нявесту ў мазавецкім кня-

Вольга ІПАТАВА

ГОД 1341. ЯК ТАЦЬ У НАЧЫ...

Аповесцю "Альгердава дзіда" завяршаецца трылогія Вольгі Іпатавай аб гаспадарах Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, пачатая пісьменніцкай аповесцю "Залатая жрыца Ашвінаў", і раманам "Вяшчун Гедзіміна". Ва ўсіх трох творах дзейнічаюць тыя ж героі і іхнія нашчадкі — Жывена, яе праўнучка Лозка, праўнук Кужаль, а таксама гаспадары Княства — Міндоўг, Гедзімін і ягоны сын ад праваслаўнай княгіні Вольгі Альгерд. У трылогіі робіцца спроба паказаць не толькі літоўскія, але, найперш, славянскія карані беларуска- літоўскай дзяржавы — ВКЛ. Сёння друкуем старонкі з аповесці "Альгердава дзіда".

на вясну, бо прайшлі Саракі.

Коні натужыліся — дарога пайшла ўгару, да Узгорскага замка, што магутна высіўся над наваколлем, і ўвесь — у надбудовах святліц, у вузкіх — баявых —ваканіцах, з конскімі галовамі на вільчаках спераду і ззаду доўгага трохпаверхавага палаца— быў падобны да бурага мядзведзя, што насцярожана разлёгся на выспе, натапырыўшы вушы, падняўшы хвост і ашчэрыўшы іклы. Альгерд успомніў, што гадоў з пяць ужо не хадзіў на мядзведзяў — часта, на перамену надвор'я, балела параненая рука, нешта туманіла вочы — мабыць, ад мноства пісанняў, якія ён чытаў у маладосці і якія ляжаць у куфрах віцьбескага замка, а найболей у Крэве. Цяпер у скрыпторый, альбо пісьмянніцу, дзе стары Нячай сцеражэ дарагія скруткі- пісьмёны, ходзяць малодшыя дзеці, яны ж, бывае, і чытаюць па чарзе перад кафлянай печчу ў вялікай зале то "Трышчана і Ізоту", то "Александрыю", але няма яму часу сядзець з імі і ўспамінаць маладосць, калі і ягонае сэрца гарэла жалем да трывог закаханых альбо ад захаплення вялізным светам, дзе былі чаны шлях кожнае зоркі. Шмат трывог было ў ягоным жыцці, але найбольшая, бадай, чакае з хвіліны на хвіліну — каму пакінуў бацька, састарэлы Гедзімін, вялікакняжацкі стол у Вільні?

Ведаў ужо аб ягонай смерці — давялося вярнуцца з-пад Мажайска, дзе ваяваў з родзічам — маскоўскім Іванам, якога маскавіты нездарма празвалі Калітой: той зацята спрабаваў сабраць усе рускія землі пад руку Масквы. Сын Івана, Сімяон, ажаніўся з Анастасіяй, Альгердавай сястрой. Але і швагер, помніцца, на вяселлі глядзеў ваўком, нехаця ўсміхаўся. Настасся ж — што з яе возьмеш, жанчына! — радавалася, што не засталася ў дзеўках. Ёй, магчыма, мроілася іншае — не суровая паўночная Масква, дзе лета бывае адну чвэртку года, а якое-небудзь валошскае альбо ўгорскае княства, ды ўсё ж і гэта няблага. Думалі, выдаючы яе замуж за маскоўскага князя, што стануць з Масквой саюзнікамі, але так не сталася. Вось і на пахаванне Гедзіміна ніхто з Масквы не прыехаў. Ды, канешне, спазніўся і ён — бацьку хавалі без яго. Але ў грамаце аб смерці не было галоўнага — хто ж стане вялікім князем? Мабыць, пастаралася Еўна — няхай браты перасварацца, вырашаючы, а пасля яна загадае прачытаць духоўнае завяшчанне, якое, несумненна, ёсць — і тады ўсе сціхнуць, бо паспеюць добра абліць адзін аднаго гразёй. Альгерд паслаў двух ганцоў у Вільню, куды не хацеў ехаць, пакуль не збяруцца ўсе браты, але і ім, братам, Манівід і Нарымунт, сам Альгерд і Кейстут, далёка — у Кернаве ды Слоніме, другі ў Пінску, Кейстут у Жамойці, ён, Альгерд, у Віцьбеску. Аднак за ім яшчэ і Крэва, так што княствы —удзелы, якімі ён валодае, падобны да абцугоў: імі можна абхапіць шыю таго, хто гвалтам сядзе на стол, што па праве належыць яму. Яму, а не Манівіду, бо хто ж болей ваяваў за Княства?!

Як заўсёды, гэтыя думкі азмрочылі яго высокі, лысаваты, ужо з прыкметнымі маршчынамі лоб, так што, уязджаючы праз высокую дубовую браму, ён, высунуўшыся з-за павеці, голасна крыкнуў начальніку варты Вераб'ю:

— Дзіды чаму такія аблезлыя? Ці ты не княжы вартаўнік, а які гіцаль на дарозе?

— Дык снег штодзень, княжа, даруй, — нізка схіліўся перад вазком абамлелы ад Альгердавага гневу Верабей.

— Снег? А ты чысці наверш ы, дурань! Інача й...

Але голас яго данёсся ўжо здаля, бо кучар не спыняў язды — не пачуў голасу гаспадара. Аднак Верабей адразу ж раз'ятрана грымнуў варце, каб яны тут жа пачысцілі зашмальцаваныя навершы на дзідах, інача й...

Альгерд ужо не чуў гэтага, ён цяжкавата вылез з вазка і паволі пакрочыў да дзвярэй, што вялі ў лажніцу. Аднак тут да яго падскочыў стольнік Алекса і паведаміў, што ў перадпакоях чакае ганец з Вільні.

— Даўно прыехаў? — стараючыся, каб голас яго прагучаў спакойна, запытаўся князь.

— Даўно, гадзіны са тры.

— А ты і не ведаў, дзе я, што так затрымаў ганца? — ужо злавесна прагаварыў князь. Стольнік затросся.

— Гаспадзін, ганец зваліўся ля дзвярэй. На яго напалі таці, ён паранены...

— Грамату! — не даслухаўшы, Альгерд шырокімі крокамі хутка вымераў адлегласць да дзвярэй, што вялі ў парадную палову палаца.

Пергаментны скрутак, што прыехаў у торбе ганца са сталіцы, ужо трымаў у руках, каб ніхто больш не дакрануўся да яго, падчашы Мікула, седзячы на куфры ў перадпакоі. Ён ускочыў, як толькі рыпнулі дзверы і паказаўся князь. Дрыготкімі пальцамі Альгерд сарваў чырвоную пячатку, шпурнуў аскабалкі на керамічныя пліткі, якімі была высцелена падлога.

Так і ёсць — паміраючы, вялікі князь блаславіў на вялікае княжанне... Альгерд перачытаў двойчы, але імя адразу ж успыхнула перад ім вогненнымі літарамі, як у даўніне перад царом Балтазарам наканаванне лёсу: Яўнут!

жацкім доме, а са скандалам, з гвалтам выкраў вайдэлотку, абразіўшы тым усю Жамойць. А што ўзяў за ёю? Каханне? Зняважлівую ўсмешку, якая было ўжо ўспаўзла на ягоныя вусны, ён рашуча згасіў, нават сабе не жадаючы прызнацца, што задаволены тым. Інача й быў бы зараз Кейстут мацнейшым — мазавецкія князі бліжэй да папы, а Віцьбескае княства пакуль, на жаль, бліжэй толькі да сквапных маскоўцаў, якія маюць апетыты не горшыя, чым у Гедзімінавых сыноў. А, намовіўшы на вялікакняжацкі стол Альгерда, набудзе Кейстут моцнага абаронцу і сябра, а не саперніка.

Значыць, трэба дачакацца адказу на лісты, якія ён разаслаў братам.

І, утаймоўваючы сэрца, пайшоў Альгерд не ў лажніцу, як хацеў раней, а ў падзямелле, дзе захоўвалася зброя. Хіба можна цяпер уляжаць? А размаўляць з кімсьці аб прачытаным не хацеў. Не сыноў гэтая справа, а толькі ягоная. Вось тады, калі выспее рашэнне, ён і пагаворыць з імі аб вялікакняжацкім стале і аб дзядзьках-саперніках.

Толькі спусціўшыся на колькі прыступак, ён успомніў, што не пераапрануўся і не зняў з сябе панагіі — каменнай візантыйскай іконкі з хрызапразу, якую падарыў некалі на вянчанні з Марыяй цесць. Пазней залатых спраў майстры ўставілі яе ў залатую аправу, упрыгожаную эмаллю, каванымі ўзорамі і каштоўнымі камянямі. Віцьбічы любілі, калі на ім была гэтая іконка — тут, у горадзе, дзе амаль усе баяры былі хрысціянамі, ён, прышлы князь, які дасюль трымаў пры двары жрацоў, тым паказваў ім, што іх ён шануе болей, чым звычаі роднай зямлі і нават самога вялікакняжацкага двара. Якраз таму Альгерд, едучы на раду альбо прымаючы замежных пасл оў, заўсёды трымаў на грудзях гэты старажытны абраз з выразанымі на светлазялёным камені Багародзіцай і Дзіцяткам. Ён намацаў цёплы камень, прашаптаў малітву да Айца нябеснага і, кульгаючы, стаў спускацца ў зброўню.

У падзямеллі пахла вільгаццю, і падчашы, як і Верабей, апраўдваўся, казаў аб тым, што паляць тут печы штодзень, каб не заржавела зброя, аднак блізкасць Рубона, ён паправіўся — Дзвіны моцна ўплывае на захаванне. Таму ледзь не штодзень спецыяльныя хлопцы выціраюць і дзіды, і наверш ы, і мячы, і сякеры. Ручніцы ж паклалі наверсе — ачысціць іх немагчыма, а яны дарагія, нібы зробленыя з самога золата.

У куфрах, што стаялі ўздоўж сцен, захоўвалася ўсё, што прывозілі з паходаў альбо атрымлівалі як дары князі віцьбескія, дарагія, з каштоўным каменнем шчыты, мячы з тонкай, гнуткай сталі, якія робяць толькі на Усходзе, кальчугі, панцыры, каваныя рыцарскія грудзіны і маскі для галавы з прарэзанымі шчылінамі для вачэй, стрэлы з апярэннем птушак, якія не водзяцца тут, у княстве. Брэцьніцы ж для балявання, чашы з косці ці рога,апраўленыя ў золата, перлы, шапкі з апаяскай самацветамі — усё гэта хавалася ў іншай залі, але туды Альгерд не пайшоў, толькі загадаў скарбніку Цімафею прынесці яму ў лажніцу куфэрак з самымі каштоўнымі камянямі — дыямантамі, яхантамі, тавусінавым росыпам. Цімафей аддаў кароткі загад, і адзін са слуг кінуўся да дзвярэй.

— Маю кальчугу, — коратка кінуў князь, і Цімафей зноў кіўнуў памочніку, а той амаль адразу ж выцягнуў з самага вялікага куфра тонкую металічную кальчугу — звон яе колцаў аддаўся ў самых далёкіх кутках вялікае залы. Альгерд прыдзірліва агледзеў пераліўнае ўзорыстае цела кашулі, якая заўсёды ляжала на ім так, што не адчуваў ён ні цяжару яе, ні памераў. Але з апошняга паходу прайшло ажно тры гады, ён сам адчуваў, што патаўсцеў, агруз, і цяпер чамусьці захацелася праверыць, а ці па—ранейшаму свабодным і прыдатным будзе на ім усё, што надзяваў, збіраючыся на бітвы.

Цімафей не чакаў новага загаду — пакуль князь, зняўшы карзно і шапку, соўгаў рукі ў шырокія алтуліны кароткіх рукавоў, памочнікі ўжо трымалі напагатове шлем з пушыстымі лебядзінымі пёрамі над забралам, круглы скураны шчыт з вялікім зялёным яхантам у сярэдзіне — ён таямніча бліснуў у чырванаватым святле смалякоў, чырвоныя боты з сярэбранымі падкоўкамі і доўгі меч у чырвоных жа скураных похвах з нашытымі на ім узорамі — абярогамі. Але князь не ўзяў меч, з ягоных вузкіх вуснаў зляцела адно толькі слова:

— Дзіду!

Ды на гэты раз і Цімафей, і памочнікі не паспелі імгнення выканаць кароткі загад свайго ўладара — слуга корпаўся ў кутку, ліхаманкава тузаючы свой факел туды-сюды, нібы хацеў разгледзець на сцяне тое, чаго там не было.

— Дзіду, я сказаў! — ужо загневаўшыся, князь падняў галаву ад ботаў, у якія абуваў яго слуга, і паўзіраўся ў скарбніка. Але той, не дачакаўшыся новага азвання, сам кінуўся ў кут і схапіў слугу за плячо. Той з адчаем выгукнуў:

— Няма яе!

— Як гэта — няма?

Цімафей выхапіў факел з рук памочніка і высока падняў яго, каб разгледзець усё, што вісела на сцяне — дзіды розных формаў, ручніцы, мячы. Не верачы сваім вачам, скарбнік апусціў смаляк з зыркім полымем уніз, але і там не знайшоў таго, што шукаў. Ён упаў на калені і падняў збялелы твар да Альгерда:

— Вялікі гаспадар, мы не знаходзім тваё дзіды!

— Як гэта — не знаходзіце?

Альгерд адхіліў ад сябе слугу, упіўся вачамі ў Цімафея.А той з адчаем загаварыў, умольна складаючы рукі:

— Мы пашукаем, вялікі гаспадар, можа, хтосьці па недаглядзе паклаў яе ў іншае месца Мы зараз, зараз пашукаем...

— Шукайце.

Рукі ў слугі, які надзяваў бот на другую нагу князя, трэсліся. Дрыжаў, як пры моцнай сцюжы, і Цімафей, разам са слугамі перабіраючы кожную рэч, якая знаходзілася ў зброўніцы. Але дарэмна — дзіды з сярэбранай вывязай дзявочай постаці, любімай зброі гаспадара, не было. Твар Альгерда, з блакітнымі вачамі, з пасівелай русай барадой, што хавала шчокі, звычайна ветлы і ўладна-спакойны, рабіўся цяжкім, нібыта наліваўся ярасцю сілай, якой баяліся ўсе, асабліва ворагі на полі бітвы.

— Заўтра з раніцы прынясеш яе ў замак. А не знойдзеш...

Ён не дагаварыў. Як быў, у кальчузе, загадаўшы несці за ім карзно і абутак, пайшоў наверх, чуючы за сабою змярцвелую цішыню зброўніцы.

Аднак назаўтра скарбнік Цімафей усё ж прынёс запаветную дзіду. Як дазнаўся ён за адну ноч, што, раўнуючы мужа да невядомай дзяўчыны - чараўніцы, княгіня Марыя некалі патаемна загадала схаваць грозную зброю свайго мужа ў Ніжнім замку, сярод мячоў нават і не сыноў, а ўсяго толькі замкавай аховы? Але, пераварнуўшы ўсе вайсковыя скарбы, не спаўшы ніводнай хвіліны, змог Цімафей выканаць княжую волю.

(Працяг на стар. 14—15)

Мелодыя душы беларускай

Гэтая пласцінка для тых, каму рэжа слых як "непрычасаны" аўтэнтычны фальклор, так і рознастылёвыя апрацоўкі яго. Беларускія песні спеўнага гурта "Купалінка" — своеасаблівы мэйнстрым, "залатая сярэдзіна" фальклорнага напрамку з ашчаднымі адносінамі да мелодыі, пяшчотнасцю тэмбраў жаночых галасоў, акадэмічнай акапэльнай манерай выканання.

Квартэт "Купалінка" распачаў сваю творчую кар'еру аж у 1966 годзе. Тады ўжо годна рэпрэзентаваў беларускую музычную спадчыну. І калі знакамітыя фолк-рокавыя "Песняры" ўвасаблялі мужчынскі пачатак на тагачаснай фолкавай сцэне, дык гурт "Купалінка" — жаночы. Да таго ж, творчасць ансамбля "Песняры" і квартэта "Купалінка" найбольш шырока была прадстаўлена ў грамзапісе, у каталогах адзінай тады фірмы "Мелодыя"...

Гурт "Купалінка" за час свайго існавання перажыў нямала творчых узлётаў і крызісаў. Ды ўсё ж, квартэт, нават пасля доўгага перапынку ў сваёй канцэртнай дзейнасці, адраджаўся, каб зноў радаваць слухачоў стройнай гармоніяй гучання, цудоўнымі мелодыямі беларускіх песень.

Выканаўчую школу "Купалінак" у розныя гады праходзілі шмат якія таленавітыя спявачкі — В. Антонава, В. Марозава, Н. Бранковіч. З пранікнёнымі галасамі чароўных беларусачак можна было пазнаёміцца і на філарманічных канцэртах, і з цудоўнага музычнага фільма Беларускага тэлебачання "Канцэрт "Купалінкі" (1983).

І вось новы кампакт-дыск "Купалінкі", які названы па першым трэку — "Зорка Венера". Што казаць, багдановічаўска-семянякаўскі шэдэўр у выкананні "Купалінкі" набывае класічную завершанасць і прадстае ў якасці стандарту беларускага меладызму.

На другім полюсе дыска — камерцыйная з пункту гледжання яго складальнікаў "Калінка", якая, на іх думку, павінна забяспечыць поспех дыску за межамі Беларусі. Але гэтыя рэпертуарныя адхіленні могуць толькі пашкодзіць: канцэпцыя дыска, які адлюстроўвае панараму беларускай песні, разбураецца.

Магчыма, выратуе цэльнасць дыска, зверне на яго ўвагу беларускіх аматараў фальклору тое, што запісана на трэках паміж полюсамі. А гэта песні каляндарна-абрадавага цыкла, лірычныя, сямейна-бытавыя, гумарыстычныя песні, — усё тое, што адлюстроўвае багацце душы беларускай. Таму і замежны, і айчынны слухач адзначыць яе паэтычную сутнасць. Нездарма ж, галасы "Купалінкі" так чуйна рэзануюць зграбным мелодыям, пярлінам беларускай фальклорнай спадчыны — песням "Купалле" ("Ой, рана на Івана"), "Любая", "А ў полі тры крынічанькі", цудоўнай украінскай песні "Нясе Галя воду". А як перададдзена рыцарская шляхетнасць сярэднявечнай балады "Ануся-сэрданька": тут і вытанчаная мелодыка, і незвычайны тэмбр галасоў змешанага ансамбля, і рэнесансная інструментоўка. Добры трэк для будучай кампіляцыі "Легенды Вялікага Княства", што рыхтуе да выхаду БМА-груп.

Ёсць на дыску і тое, чым славіцца беларуская фальклорная сцэна: гарачыя танцавальныя нумары, што могуць упрыгожыць любое свята ці канцэрт ("Карапет", "Дудалка-стукалка"). Ногі самі ў скокі ідуць ад такой цудоўнай музыкі!

Трэба адзначыць, што новы кампакт-дыск "Зорка Венера" выдадзены за мяжой дзякуючы спонсарам — аб'яднанню "Белатракцыён" і, збольшага, разлічаны на замежнага слухача. Але і для тутэйшага беларуса гэты дыск прадстаўляе не абы-які інтарэс: "залатыя часы" былі і ў ветэранаў беларускай фальклорнай музыкі...

Анатоль МЯЛЬГУЙ

ТЭАТР

Мінскі драматычны тэатр "Дзе-Я?": два гады без Міколы Трухана

Творчае жыццё Мінскага драматычнага тэатра "Дзе-Я?" у мінулым годзе было насычаным і бурлівым. У сакавіку калектыў адзначыў гадавіну з дня заўчаснай смерці свайго стваральніка і нязменнага мастацкага кіраўніка — рэжысёра Мікалая Мікалаевіча Трухана (яго абавязкі часова выконвала актрыса Тамара Міронава). Пад яе кіраўніцтвам у 2000 г. былі адноўлены спектаклі М. Трухана — "Імжа" І. Кофты, "Распад" па У. Шэкспіру, "Здань" і "Круці..." па творах Ф. Аляхновіча. На сакавіцкім тыдні памяці М. Трухана ўсе яны былі паказаны пры перапоўненай зале.

З энтузіязмам таксама была праведзена і вечарына памяці М. Трухана на яго радзіме — у гарадскім пасёлку Плешчаніцы Лагойскага раёна. Удзячныя землякі рэжысёра шчыльна запоўнілі вялікую глядзельную залу мясцовага Дома культуры, дзе ім быў паказаны спектакль "Імжа".

Рэпертуарная афіша калектыву ў гэты час была насычанай і дастаткова разнастайнай. Акрамя названых спектакляў М. Трухана, яна ўключала некалькі казак для дзяцей і тры прэм'еры мінулага года — біблейскі фарс Е. Юрандота "Дзевяты праведнік" у пастаноўцы Мікалая Дзінава, а таксама камедыю А. Талстога "Любоў — кніга залатая" і казку Л. Фельдака "Чараўнік Батафога" (рэжысёр Ірэна Мацкевіч). У 2000 годзе "Дзе-Я?" паказвала свае спектаклі ў Гродне і Пінску. Адбыліся таксама і традыцыйныя для калектыву штогадовыя дабрачынныя гастролі ў так званую чарнобыльскую зону Беларусі (арганізаваны сумесна з дзіцячым фондам "Сакавік"). Вясной і летам пачалася праца над двума новымі спектаклямі з запрошанымі рэжысёрамі — Міхаілам Лашыцкім і Рыдам Таліпавым. Пасля жнівеньскага адпачынку ў трупе тэатра адбыліся змены. Некаторыя вядучыя артысты (Т. Міронава, Г. Чарнабаева, Г. Гатоўчыц) перайшлі ў іншыя калектывы. Свой 9-ты сезон "Дзе-Я?" пачала з новым галоўным рэжысёрам Ірэнай Мацкевіч — выпускніцай БелАМ 1993 года. Новы сезон урачыста адкрыўся 17 кастрычніка прэм'ерай. Быў паказаны фарс Б. Брэхта "Мяшчанскае вяселле" ў пастаноўцы маладога рэжысёра М. Лашыцкага (вучня Барыса Уторава). А ў снежні мастацкая рада тэатра прыняла спектакль сталага майстра Р. Таліпава — драму А. Чэхава "Іванаў".

Аб пастаноўцы чэхаўскай драматургіі ў тэатры "Дзе-Я?" марыў яшчэ М. Трухан. У маладосці ён сам вельмі выразна сыграў ролю самавітага белетрыста Трыгорына ў спектаклі Беларускага ТЮГа "Чайка" (1977 г., рэжысёр Р. Баравік). Да таго ж, 2000 год стаў юбілейным для Чэхава. Паклоннікі яго творчасці адзначылі 140-годдзе з дня нараджэння драматурга. І вось у гэты знамянальны час дзеецы з энтузіязмам пачалі ажыццяўляць даўнюю мару свайго былога мастацкага кіраўніка. Трэба дадаць, што рэжысёр Р. Таліпаў таксама шмат гадоў выношваў ідэю пастаноўкі менавіта п'есы "Іванаў", якая вельмі кранала яго душу. Тым больш, што за плячыма ўжо быў нядаўні станоўчы вопыт працы над чэхаўскай "Чайкай" у Гомельскім абласным драматычным тэатры.

Драма "Іванаў" стваралася аўтарам на працягу некалькіх гадоў і мае розныя варыянты. Сцэнічная гісторыя п'есы на рускай сцэне даволі багатая і ўпрыгожана цэлым сузор'ем зорных імёнаў. Напрыклад, нельга не ўспомніць адну з першых пастановак (1889 г.) у Александрынскім тэатры Пецярбурга, дзе ў галоўных ролях выступалі — У. Давыдаў (Іванаў), П. Стрэпетава (Сара), М. Савіна (Саша).

У Беларусі "Іванаў" нямала ставіўся да 1917 г. Вядома, што адзін з першых паказаў гэтай п'есы адбыўся ў Мінску у лістападзе 1891 г. А зрабіў гэта мясцовы тэатральны калектыў — антрэпрыза А. Картавава. П'есы А. Чэхава былі папулярнымі. З 1910 г. іх пачалі нават выдаваць на беларускай мове. Да нядаўняга часу нашы тэатры чамусьці не праяўлялі цікавасці да "Іванава" (хаця сцэнічная гісторыя іншых чэхаўскіх драм дастаткова багатая). Завесу маўчання перарваў рэжысёр Якаў Натапаў. Ён паставіў гэты твор у жанры трагікамедыі пад назвай "Іванаў, Сара і Шурачка" (Брэсцкі тэатр драмы і музыкі, 1996 г.). Некаторыя мінчане памятаюць і адзіны гастрольны паказ "Іванава" Ульянаўскім акадэмічным Рускім драматычным тэатрам імя М. Горкага (чэрвень 1999 г.). Спектакль вызначаўся грунтоўным, амаль класічным вырашэннем і строгай манерай выканання.

І вось сёння "Іванаў" — на сцэне сталічнага беларускамоўнага тэатра "Дзе-Я?" (пераклад п'есы ўдала зрабіў літаратар і акцёр Мікола Казачонак). Сюжэтная калізія гэтай п'есы — звычайная для А. Чэхава. У полі зроку драматурга мяцежны лёс яго сучасніка — чалавека інтэлігентнага, высокаадукаванага, але нешчаслівага. Малады і прыгожы герой знаходзіцца ў разладзе сам з сабою. У высакародных думках ён імкнецца да гарманічнасці чалавечых адносін, а на справе выступае як іх разбуральнік. Чаму гэта адбываецца? Куды знікае гарачае каханне? Які чалавек Іванаў — добры ці злы? І наколькі яго ўчынкі характэрныя для нас — людзей сённяшніх? Ва ўсіх гэтых пытаннях і вырашыў разабрацца рэжысёр Р. Таліпаў і артысты тэатра "Дзе-Я?". А час для гэтага быў. Карпатлівая праца над спектаклем вялася звыш за паўгода. Адміністрацыя стварыла ўсе ўмовы, каб яна была паспяховай, нават у апошнія два месяцы адмяніла ўсе спектаклі і рэпетыцыі іншых рэжысёраў.

Як ужо адзначалася, п'еса "Іванаў" мае розныя варыянты. Пастаноўшчык аб'яднаў іх, узяўшы ад аднаго менш драматычны фінал, ад другога — жанр камедыі і ў цэлым скарціў да мінімуму колькасць другарадных дзеючых асоб. Дынамізацыя асноўнай сюжэтнай лініі адбываецца паступова — па нарастаючай. Спектакль пачынаецца на пустой цёмнай сцэне, на якой стаіць толькі адно крэсла. Прамень юпіцера высвечвае сядзячага галоўнага героя, які спакойна чытае кнігу. А ў фінале, калі Іванаў нечакана памірае ад сардэчнага прыступу, сцэна залітая яркім святлом, на ёй прысутнічае ўся прадметная атрыбуцыка спектакля і ўсе яго персанажы. Рэжысёр удала выкарыстоўвае спецыфічную сцэнічную пляцоўку дзееўцаў. Згодна яго задуме яна ўяўляе сабой карабель, які плыве ў акіяне і час ад часу падае трывожныя гудкі — відаць, не ўсё на ім у парадку. Гледачы як бы бачаць нутро гэтага карабля жыцця, яго трум і падзеі, што там разгортваюцца. Прайшло жыццё, усплыў карабель, яшчэ раз трывожна загудзеўшы на развітанне...

Асноўныя падзеі спектакля сканцэнтраваны вакол любоўнага трыкутніка: Іванаў — яго жонка Ганна Пятроўна — і маладая дзяўчына Саша. 35-гадовы памешчык Мікалай Аляксеевіч Іванаў у выкананні Ігара Падлівальчава — прыгожы інтэлігентны малады мужчына з мяккімі манерамі. Ён ніколі не ўзвышае голас, а толькі лёгкая грымаса раздражнення можа адлюстравацца на яго высакародным твары. Выконваючы задуму рэжысёра І. Падлівальчаў падае Іванава чалавекам не злым, які проста ў сілу свайго характару не здольны адвечна кахаць ці грунтоўна весці гаспадарку. Герой вельмі пакутуе ад таго, што не можа даць шчасця дарагім для яго людзям. У выніку ён гіне ад унутранага душэўнага разладу. Жонка Іванава — Ганна Пятроўна, народжаная Сара Абрамсон, у выкананні таленавітай купалаўскай актрысы Зоі Белахвосцік скарае сваёй пяшчотай, безабароннасцю, трапяткой жаночай абаяльнасцю. Выразная міміка гераіні, багатая адценнямі мова, лёгкасць рухаў — добра дапаўняюць гэтае моцнае ўражанне. Усё аддала Сара на алтар кахання — змяніла веру, пайшла ад бацькоў і іх багацця, а шчасліваю не стала. А ці патрэбны такія ахвяры, калі губляеш

сам сябе?.. Безумоўна, удачай спектакля з'яўляецца ўвасабленне вобраза Сашы Лебедзевай маладой артысткай (студэнткай БелАМ) Наталляй Капітонавай. Яе моцная ўнутраная энергетыка і знешняя абаяльнасць прымушаюць безагаворачна паверыць у тое, што гераіня сапраўды безаглядна кахае Іванава і можа стаць яму выключна надзейным сябрам у жыцці.

У гэты ўдалы акцёрскі ансамбль добра ўпісваюцца і іншыя выканаўцы: Анатоль Кляшторны (пакорны, які разгубіўся ў жыцці, стары граф Шабельскі), Артур Федаровіч (суровы і справядлівы малады ўрач Львоў), Аляксандр Гусеў (мяккі і добразычлівы дваранін, бацька сямейства Лебедзеў), Людміла Баталава (яго крывадушная і карыслівая жонка Зінаіда Савішна), Сяргей Тоўсцікаў (фанатычны картачны гулец Касых) і іншыя артысты. Умацоўваюць ансамбль дзееўцы таксама і запрошаныя акцёры: Вольга Сізова (вельмі прыгожая і разумная маладая памешчыца Бабакіна) і Андрэй Гладкі (абаяльны выдумшчык і прайдзісвет Боркін).

Дэталёвая псіхалагічная распрацоўка вобразаў спектакля "Іванаў" і ўсяго сюжэта выглядаюць пераканаўча і даюць падставу гаварыць аб тым, што ўвогуле пастаноўка вырашаецца прыёмамі рэалістычнага псіхалагічнага тэатра. Аднак у гэту канву падчас урываюцца асацыятыўна-знакавыя элементы тэатра абсурду, што выклікае развагі аб некаторай эклектычнасці рэжысёрскага почырку. Напрыклад, замест крыкаў савы мы чуем гудкі парахода, замест сонечнай летняй тэрасы бачым пустую чорную сцэну, маленькая чырвоная сумачка Бабакінай (якая сімвалізуе любоўную страсць гераіні) ніяк не стасуецца з яе вячэрняй сукенкай і іншае. Увогуле касцюмы персанажаў выглядаюць рознастылявымі: чэхаўскай пары, сучасныя. А строі Бабакінай і Зінаіды Савішны нагадваюць адзенне жанчын "срэбранага веку". Здзіўляе і прыўнясенне грубаватай эратычнасці ў некаторыя сцэны (Бабакіна — Боркін, Сара — Шабельскі). Не пакідае цэласнага ўражання і музычнае вырашэнне спектакля, якое складаецца з твораў кампазітараў зусім розных па творчых напрамках і стылях — А. Глазунова, Ф. Шапэна, П. Чайкоўскага, І. Штрауса...

Тым не менш, нягледзячы на пэўныя стылявыя няроўнасці, неабходна адзначыць, што ўвогуле спектакль "Іванаў" адбыўся. У яго ёсць сур'ёзнае псіхалагічнае вырашэнне, якое трымае ўвагу гледачоў, абуджае іх думкі і пачуцці. Нельга не заўважыць і той значны выхаваўча-творчы ўклад, які ўнёс сталы майстра Рыд Таліпаў, працуючы з дзееўцамі ў адносна нестабільны для іх час.

Яшчэ адзін прэм'ерны спектакль ідзе сёння ў тэатры "Дзе-Я?". Гэта — фарс Б. Брэхта "Мяшчанскае вяселле" ў пастаноўцы маладога рэжысёра Міхаіла Лашыцкага (выпускніка БелАМ 1997 г.). Аднак рабіць нейкі сур'ёзны аналіз гэтай працы пакуль рана, таму што амаль адразу ж пасля прэм'еры ў спектакль неабходна было ўвесці новых выканаўцаў (па аб'ектыўных прычынах). Спектакль з вялікімі перапынкамі прайшоў лічаную колькасць разоў і зараз знаходзіцца ў стадыі станаўлення. Тым не менш, ён ужо карыстаецца ўвагай гледачоў, якіх прываблівае займальная сатырычная фабула, вясёлы і вельмі энергічны тэмп дзеяння, якое перамяжоўваецца шматлікімі песнямі і танцамі. Рэжысёр і артысты лёгка і нязлосна высмейваюць быццам бы дробныя мяшчанскія заганы людзей, якія, аднак, могуць прывесці чалавека да свінячага стану. Асабліва калі ён жыве бездухоўна і выключна матэрыяльнымі інтарэсамі. У спектаклі занятыя: Анатоль Кляшторны, Людміла Баталава, Артур Федаровіч, Алеся Пухавая, Мікола Казачонак і іншыя дзееўцы, якія ствараюць адметныя сатырычныя вобразы.

Увогуле, як мы бачым, Мінскі драматычны тэатр "Дзе-Я?" у 2000 годзе жыў актыўным творчым і грамадскім жыццём — выязджаў на гастролі, рыхтаваў прэм'еры, паказваў дабрачынныя спектаклі, падтрымліваў у належным стане свой бягучы рэпертуар. Восенню ў тэатры прайшла атэстацыя творчых работнікаў. Гэты экзамен калектыў таксама вытрымаў паспяхова. Усё пералічанае дае падставы спадзявацца на тое, што ў невялікага беларускамоўнага калектыву дзееўцаў добрыя творчыя перспектывы.

Людміла ЛЯВОНАВА

На здымках сцэны са спектакля "Іванаў".

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА

ГОСЦІ

"Цягнік" прыпыніўся ў Мінску

З Марэкам Халанеўскім, кампазітарам, прафесарам, кіраўніком Кракаўскай студыі электраакустычнай музыкі, мы пазнаёміліся леташняй вясной. Тады разам са сваёй калежанкай Магдаленай Длугаш ды габаістам-віртуозам Марыюшам Пэндзялакам ён пабываў у Мінску на фестывалі "Позірк у XXI стагоддзе".

ЦЕНІ

(SCHATTEN)

Першы візіт мэтра электраакустычнай музыкі ў "некамп'ютэрызаванае" асяроддзе беларускіх кампазітараў і выклікаў захапленне, і навеў на пэўныя высновы наконт нашых творчых перспектыў. Пра гэта і артыкул быў: "Узровень zero? Ад размоў да справы!" (гл. "ЛіМ" за 30.06.2000 г.). І сёння як адно з моцных уражанняў прыгадваецца дэманстрацыя прафесарам Халанеўскім ягонага інжынернага вынаходніцтва. Прэзентуючы кампазіцыю "Dark and Lightzone" для аптычнай сістэмы і камп'ютэра, пан Марэк, аплецены правадамі і датчыкамі, рухаўся па сцэне, маніпулюючы вялізнай лямпай. Нараджалася сапраўдная светлагамузыка: праз "інструментарый" гук рэагаваў на крыніцу святла! Адлегласць лямпы ад датчыкаў, размешчаных у самых розных пунктах (напрыклад, на падлозе і... пад сківіцай музыкі-вынаходніка), уплывала на інтэнсіўнасць, тэмбр, вышыню, рытміку гучання камп'ютэрнага "голасу".

Але потым, адказваючы на пытанні агаломшаных відавочцаў тэхнічнага дзіва, М. Халанеўскі падкрэсліваў:

— Сутнасць мастацтва — кантакт чалавека з чалавекам. І таму зусім не галоўнае, якая тэхніка выкарыстоўваецца творцамі. Галоўнае — жывы рух, жэст, своеасаблівы тэатр. Таму паказ электраакустычнай творчасці вымагае пэўнага асяроддзя і абавязковага ўдзелу жывога чалавека: або музыканта, або відачынцы, або артыста балета...

●

Размова пра тое, у якіх адмысловых варунках можа існаваць электраакустычная музыка, прадоўжылася праз год. Марэк Халанеўскі завітаў да нас падчас фестывалю "Мінская вясна-2001". Гэтым разам — з "Таварным цягніком!"! Такую назву — "Pociąg Towarowy" — мае музычная група, заснаваная М. Халанеўскім разам з К. Кнітэлем ды П. Біконтам у 1986 г. За 15 гадоў у складзе "Цягніка" сустракаліся розныя музыканты, а на яго шляху — розныя пункты прыпынку: фестывалі альтэрнатыўнай музыкі і новай музыкі, нямога кіно, у Варшаве, Вроцлаве, Кракаве, Штутгарце ды Вільні. Нарэшце, "дагнаў" да Мінска. І прывёз сюрпрыз.

У межах праекта "Нямыя фільмы з жывой музыкай" (ён ажыццяўляецца студыяй "Muzyka Centrum" ды Інстытутам Гётэ ў Кракаве) быў наладжаны паказ кінастужкі "Цені". Яна знята ў 1924 г. на германскай студыі рэжысёрам А. Робісанам. Чын колішняга талёра, піяніста-ілюстратара сеансаў у нямым кінематографе пачатку мінулага стагоддзя, узяў на сябе "Таварны цягнік" узору стагоддзя новага. А гэта — аж чатыры асобы, чатыры таленты з адметным творчым лёсам.

Хто ж завітаў да нас у "Цягніку"?

Марэк Халанеўскі, камп'ютэрны ас, кампазітар і канцэртант, асветнік, педагог, ініцыятар і кіраўнік міжнародных музычных майстаркласаў у Еўропе ды Амерыцы, фестывальных праектаў. Пётр Біконт, вакаліст групы, рэжысёр-кінематаграфіст, перакладчык, журналіст. Кшыштаф Кнітэль, спанатраны ў рэжысуры, кампазіцыі, камп'ютэрнай музыцы, стваральнік груп інтуіцыйнай ды электроннай музыкі, арганізатар канцэртнага жыцця, прэзідэнт Саюза польскіх кампазітараў; у "Цягніку" — выканаўца на электронных інструментах. Уладзімеж Кінёрскі — кампазітар, мультыінструменталіст, удзельнік мультымедыяльных акцый, аўтар музыкі да тэатральных пастановак, джазавы саксафаніст...

Не, гэта далёка не ўсё, што можна распавесці пра дзейнасць рознабаковых і неўтаймоўных у творчасці людзей. Яшчэ цяжэй распавесці пра імпрэзу, наладжаную імі ў нашай сталіцы. Дарэчы, адбылася яна пад эгідай Міністэрства культуры Беларусі, Польскага інстытута ў Мінску, Беларускай акадэміі музыкі ды сталічнай філармоніі.

А доўжылася ўсё гадзіну. Дзіўная "кінаперасоўка" зачаравала перапоўненую залу Акадэміі музыкі нязвыклым аўдыёвізуальным штукарствам, у якім арганічна перапляталіся рэчы (ці рэчывы?), здавалася б, незлучальныя. Архаіка чорна-белых кадраў, працятых духам т. зв. нямецкага экспрэсіянізму, з рэдкімі тэкставымі ўрэзкамі на незразумелай для многіх мове. Найноўшасць знаходак у сферы электроннага гуку. Акустычныя эфекты натуральных інструментаў: саксафона, кантрабаса, дудачкі, ударных. Скупая рэчытацыя жывога чалавечага голасу, шматкроць на розны лад прэпараваная з дапамогай тэхнікі...

●

З голасу — са слова! — усё, бадай, і пачыналася. Па-беларуску прагучаў эпіграф, які пазней быў агучаны зноў, ужо нібы пастскрыптум. Нагадаў ён пра тое, што кожны чалавек змяшчае ў сабе яснасць, звязаную з ягонай свядомасцю, і жарсці, якія нібы чарада ценяў насоўваюцца на свядомасць. І тады жыццё наша ператвараецца... Ува што? А вось тут ужо кожны глядач ды слухач мог дазволіць сабе гульню ўяўлення, пад гучанне дзівоснай інтуіцыйнай, асацыятыўнай (ні ў якім разе не ілюстрацыйнай!) музыкі назіраючы за экраннымі жарсцямі. Праўда, міжволі раз-пораз увага пераключалася на ахінутых цемрай музыкаў.

Дык што ж там за "Цені" былі на экране? Якая драма разыгралася ў доме безыменных герояў падчас вечарынкі? Хто была тая пані, вакол якой згушчваліся цені жарсцяў, неўразумеласцяў, звадак? Хто былі тыя мужчыны, чые гарачыя спрэчкі прывялі нібыта да крывавай развязкі? Хто каму і з якой прычыны зайздросціў? Ці, можа, гэтае слова — "зайздрасць", шматкроць прашаптанае, прамармытанае, выдыхнутае, прасмяянае — проста высунулася-вызвалася, стрэліла з чалавечай падсвядомасці? З падсвядомасці лёкая, якому спрадвек і навек, нават у сне, спакою не дае жыццё гаспадароў, "панскія таямніцы"?

Наіўны экранны "жудзік", не толькі насычаны ценямі ад загадкавых звіваў фабулы, але і аздоблены дасціпнымі натуральнымі ценямі ад постацей, рук, пальцаў (тут табе і абрысы жывёлін, і гуллівы сілуэт, ну, амаль сённяшняга плэйбойскага трусіка, і пазнавальны ўбор картачнага джокера)... Ён скончваецца нечакана лёгка: яснай раніцай у пакоі гаспадыні расчыняецца вакно, і яна, жывая-здаровая, усміхаецца сонцу разам са сваім шчаслівым кавалерам. А на бруку пад вакном, дзе ўначы нібыта ляжаў выкінуты з дому чалавек, разгортваюць свой скарб вулічныя гандляры. Уздрыгвае, прачнуўшыся, гаспадарскі лёкай. Цені знікаюць. І цені, і сны аказваюцца часам страшнейшымі за рэальнасць, у якой усё куды больш устойліва, будзённа, банальна і... недарэчна-смешна.

Думаю, паглядзеўшы-паслухаўшы "Цені" ў другі раз, я ўспрыняла б усё зусім не так. Але ці будзе той другі раз? Праз год прафесар Халанеўскі, пэўна, прыедзе ў Мінск ужо з новым сюрпрызам, каб пацвердзіць вялікія выразныя магчымасці электраакустычнай музыкі. І паспрыяць захапленню гэтым відам творчасці ў асяроддзі беларускіх кампазітараў, выканаўцаў, мастакоў.

С. БЕРАСЦЕНЬ

ВЫСТАВЫ

Пра што гавораць календары

У чытальнай зале аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі рэгулярна арганізуюцца выставы па матэрыялах асобных калекцый, экспазіцыі гісторыка-кніжнай тэматыкі, паказы літаратуры, прысвечаныя юбілейным датам ці значным падзеям гісторыі Беларусі.
Вось і на гэты раз у чытальнай зале наладжана выстава календароў, што захоўваюцца ў бібліятэцы Акадэміі навук.

Слова каляндар лацінскага паходжання — ад календарыум, літаральна пазыковая кніга, дзе пазначаліся першыя дні кожнага месяца — так званыя календы, калі старажытныя рымляне, якія мелі даўгі, павінны былі па іх плаціць працэнты. Таму ў старажытным Рыме календарамі называліся даўгавыя кнігі. Пазней у календарах сталі запісваць дні нараджэння імператараў, пасяджэнняў сената, культавыя святы, прадказанні і інш.

На працягу доўгага часу найбольш папулярнай і распаўсюджанай у быце кнігай быў каляндар, які ўяўляў простую табліцу з азначэннем дзён тыдня, чыслаў месяца, святаў, пастоў і які напачатку насіў назву пасхаліі.

Праобразам сучасных календароў з'яўляліся: святцы, мартыралогі, чэцці-мінеі і іншыя царкоўныя кнігі, якія змяшчалі жыццеапісанні святых, малітвы, павучэнні па месяцах і на кожны дзень. Дарэчы, слова "мінея" ўтварылася ад грэчаскага "мен", што азначае месяц. Невыпадкова пазней календары атрымалі назву месяцасловаў.

На выставе некалькі ўзораў такіх выданняў. Гэта "Псалтыр", выдадзены ў Магілёве ў 1705 годзе, "Святцы", надрукаваныя ў 1797 годзе ў Вільні, і "Жыццеапісанне святых" Пятра Скаргі 1747 года выдання.

Далей выстаўлены месяцасловы, надрукаваныя на пачатку XVIII стагоддзя грамадзянскім шрыфтам. Акрамя каляндарных даных, у іх размешчана шмат агульнаадукацыйных звестак разнастайнага характару. Напрыклад, у календары на 1722 год надрукаваны артыкулы "Аб зацменнях сонечных і лунных на 1722 год", "Прагноcцік аб вайне і мірскіх справах", "Аб хваробах года і калі лекі прымаць". У месяцаслове на 1724 год апошні артыкул дапаўняецца інфармацыяй аб тым, калі пускаць кроў асобам рознага тэмпераменту. А ў артыкуле "Аб здароўі і хваробах" даюцца не прадказанні аб чакаемых хваробах, як у папярэдніх месяцасловах, а разважанні аб змяненні арганізма кожныя сем год.

Шматлікія рукапісныя паметы і запісы на некаторых календарах сведчаць аб тым, што яны былі настольнай кнігай у былых уладароў. Часцей усяго запісы бытавога, гаспадарчага ці дзённікавага характару рабіліся на чыстых, без тэксту, аркушах, якія для зручнасці ўклейваліся ў каляндар перад кожным наступным месяцам. Пэўна, выдаўцы такім чынам клапаціліся аб будучых іх карыстальніках.

У другой палове XVIII стагоддзя календары пачынаюць выдавацца на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Сярод іх вызначаюцца польскія "гаспадарчыя календары", якія друкаваліся ў Гродне ў "каралеўскай друкарні". Арандатарам друкарні і фактычным яе ўладальнікам быў палітычны і грамадскі дзеяч на Беларусі і ў Літве Антоній Тызенгаўз. Гродзенскія календары мелі доўгую і складаную назву. Напрыклад: "Гаспадарчы каляндар на 1780 год з выказам рымскіх і рускіх свят, далей аспекты, выбары, ход планет, змены паветра, час сяўбы, прышчэплівання, ужывання лекаў, усходу і заходу сонца, зацьмення і іншыя цікавыя назіранні".

Значна пашырылася каляндарная выдавецкая справа ў XIX стагоддзі. Вырасла колькасць выдаваемых календароў, павялічыўся іх аб'ём. У "Заходне-рускім месяцаслове", "Віленскім календары", "Месяцаслове гаспадарчым" і іншых календарах друкуюцца звесткі юрыдычныя, камерцыйныя, статыстычныя, інфармацыя аб рабоце пошты, тэлеграфа, пошлінах, чыгуначным руху.

Немагчыма ў кароткім артыкуле расказаць аб усёй калекцыі календароў. Іх у фондзе Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі каля 400. Ды і наогул складана гаварыць аб старых і рэдкіх кнігах. Іх лепей убачыць, прагнікнуцца іх абаяльнасцю і як бы дакрануцца да вечнасці.

Наведайце выставу. Яна працуе з 9 да 17 гадзін штодзённа, апрача суботы і нядзелі.

Аліна ЧАРНЯЕВА,
навуковы супрацоўнік аддзела рэдкіх рукапісаў ЦНБ НАН РБ

Майская афіша маладзечанцаў

Багатай на прэм'еры абяцае быць майская афіша Мінскага абласнога драматычнага тэатра з Маладзечна. Так, 18 мая калектыў пакажа пастараль для дзяцей "Проста Мяфа" Алёны Палешчанкавай у пастаноўцы Таццяны Пацай, а напрыканцы месяца — адразу два спектаклі: антыутопію-маналог "Білет у рай" паводле п'есы Юліу Эдліса "Дзьмухавец" (рэжысёр — Валерый Мурычын), а таксама меладраму "Вечар" Аляксея Дударава, якую ставіць заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Валерый Мазынскі.

М. СЕРАФІМОВІЧ

"Всемирная литература", N 4

"Народны нацыянальны дух жывы!" — так назваў свае развагі В. Ганічаў. Аўтар прыходзіць да высновы: "Разам з хрысціянскай царквой, іншымі рэлігіямі трэба рашуча выступаць супраць антыкультуры, супраць развіцця ганебных, прымітыўных інстынктаў, супраць псеўдатворчасці, літаратурнай і журналісцкай пустаты, спароджанай камерцыяй і рынкам. Трэба змагацца супраць бескантрольнага панавання багатай эліты над усім светам, уладу маючых над простымі людзьмі. Трэба ўсім, паўсюдна, весці вострую размову аб вялікай адказнасці грамадства, улады, народа на мяжы трэцяга тысячагоддзя. Таму што гэтая дата — падзея, сэнс якой прасціраецца далёка за межы жыцця асобы, народа, пакалення, сацыяльнай групы". Паэзія прадстаўлена вершамі Т. Бек і Г. Ібсена. Тут жа змешчаны артыкул Д. Норсама "Ібсен апявае шчодрасць сэрца". Друкуюцца працяг рамана Я. Ніедры "І ветры гуляюць па папялішчы", заканчэнне рамана М. Эліяды "Дзевятнаццаць руж", падборка апавяданняў французскіх аўтараў. Прапануецца пачатак кнігі св. Тарэзы з Авілы "Замак душы". І. Лісоўская рэцэнзуе кнігу паэзіі Т. Мушынскай "Рабро Адама", М. Варадпандэ — "Індыйскія фрэскі ў стылі пахары".

"Крыніца", N 64

Васіль Стус. Вязень ГУЛАГа. У застойныя часы — чалавек-легенда і паэт-легенда. Чарговы нумар часопіса "Крыніца" адкрываецца жыццяпісам нашага ўкраінскага пабраціма і цытатамі з яго тлумачальнае запіскі, з лістоў і лагернага сшытка. Вершы паэта друкуюцца ў перакладах Алеся Каско, Васіля Сахарчука, Алега Мінкіна ды Валерыя Стралко. Змешчаны эсэ Яўгена Сверцюка "Васіль Стус — крылатая зорка ўкраінскай паэзіі", нататкі Васіля Гэя і Алеся Каско. Леанід Галубовіч друкуе верш "Мур" ("Чытаю Стуса. Вечарам. Адзін...").

Оскар Уайльд. Таксама пісьменнік-легенда. Сярод іншых твораў у залаты фонд сусветнае літаратуры ўвайшоў і ягоны ліст з вязніцы "De profundis". Гэты твор "Крыніца" друкуе ў скароце (перакладчыца — Вольга Міхайлава). Прадмову да публікацыі напісала Галіна Дубянецкая.

Чарнобыльская зона. Пра здароўе беларускіх дзяцей клапоцяцца і ў Бельгіі. Аднаго хлопца з вёскі Вялікі Бор Хойніцкага раёна прымала сям'я настаўніцы Ліві Кунэн. Потым разам са сваімі сябрамі з харытатыўнай арганізацыі яна пабывала ў Мазыры, Вялікім Боры і Хойніках ды напісала пра гэта нарыс "Свята ў Беларусі". Гэты твор (у скароце) надрукаваны ў перакладзе Леаніда Казыры.

Выпускнік філфака Пятро Матыль атрымаў чырвоны і таму "свабодны" дыплом. Ехаць у вёску — гэта не толькі сеяць разумнае добрае вечнае, але таксама сеяць наградах, гадаваць свіней і г. д. Уладкавацца ў сталіцы — праблема. Пра тое, як выпускнік універсітэта становіцца прафесійным жабраком, апавядае Язэп Палубятка ў сваёй аповесці "Прыгоды Мармулка" (у нумары змешчаны яе пачатак; заканчэнне будзе).

У нумары публікуюцца таксама падборкі вершаў Юрыя Карэйвы і Алеся Спіцына, а таксама працяг працы Алеся Астраўцова "Не казка, а міф".

Ф. ТРОНКА

ВІНШУЕМ!

Лёс паэта як лёс Айчыны

27 красавіка споўнілася 50 гадоў з дня нараджэння вядомага беларускага паэта Міхася БАШЛАКОВА. Нарадзіўся Міхась Захаравіч Башлакоў у пасёлку станцыя Церуха (цяпер пас. Баштан) Гомельскага раёна. Скончыў Грабаўскую сярэднюю школу (1968), Гомельскі дзяржаўны універсітэт (1973). Доўгі час настаўнічаў на Гомельшчыне і Браншчыне. Працаваў карэспандэнтам-арганізатарам Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў Беларусі. З 1991 г. у арганізацыйна-метадычным цэнтры па выданні гісторыка-дакументальных хронік Памяці Дзяржкамдруку Рэспублікі Беларусь. Удзельнік ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Аўтар кніг паэзіі "Касавіца" (1979), "Начны паром" (1987), "Дні мае залатыя" (1993), "Лілея на цёмнай вадзе" (паэма, 1994), "Як слёзы горкія Айчыны..." (1999), "Матчыны грыбы перабіраю" (2000), "Пяро зязюлі падніму", "Світальныя коні" (абедзве 2001).

Віншуем Міхася Захаравіча з юбілеем і зычым здароўя, шчасця і плёну ў творчасці.

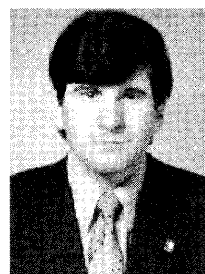

Перад паэтам стаіць непасільная задача: ператварыць імгненне ў вечнасць, свой жыццёвы вопыт у вопыт чалавецтва, сваім лёсам даказаць даўнюю ісціну, якую прыпісваюць Герберту Спенсеру, што ўсё ў прыродзе звязана між сабой. Калі гэта яму ўдаецца, то праз смугу часу мы адчуваем, як б'ецца сэрца Катула ў Старажытным Рыме, скаланаемся ад Нямігі крывавых берагоў, пра якія паведаў аўтар "Слова аб палку Ігаравым" ці чуем рык зубра ў палескай пушчы, дзякуючы Міколу Гусоўскаму.

У Міхася Башлакова вельмі абвостраная, аголеная паэтычная натура. Здаецца, што паміж сэрцам паэта і рэчаіснасцю адсутнічае грудная клетка.

Божа, змілуйся
Дзе я?
На Страшным судзе?
Дык чаму ж
Адымаеш ты сілы?
Дай дайсці мне
Наперадзе там
Засвяціла
Лілея на цёмнай вадзе
Лілея на цёмнай вадзе

За кожны крок, за кожнае сваё слова паэту даводзіцца плаціць, і немалую цану...

Міхась рос без бацькі. Скончыўшы Грабаўскую сярэднюю школу, працягваў вучобу ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце. Затым доўгі час настаўнічаў на Гомельшчыне, Браншчыне. Час адпачынку бярог для вершаў і дарог. Вандраваў па Беларусі, Расіі, Украіне. Калі здарылася чарнобыльская катастрофа, ездзіў з выступленнямі па раёнах, якія падвергліся радыеактыўнай небяспецы. Няшмат ахвотнікаў знаходзілася тады паехаць разам з ім у камандзіроўку... Тады і пахіснулася яго здароўе, тады і апала на старонкі ягоных кніг воблака бяды. Што ж, ягоныя вершы падзялілі лёс Беларусі...

Няпросты яго шлях у беларускую літаратуру. Можна з поўным правам сказаць, што паэта Міхася Башлакова стварыла Палессе. Без Лельчыц, Турава, Нароўлі не было б гэтага імя ў літаратуры. Палессе ўдыхнула ў яго душу, якую не давярала іншым. Палессе чакала такога паэта.

Вы чакалі мяне?
Я прыйшоў
Вы такога мяне чакалі?
Я прынёс вам боль гэтых слоў,
Што нанізаны, як каралі

Магчыма, некаму хацелася б прыгладзіць паэтычную чупрыну Міхася Башлакова, адкінуць горкія словы, змякчыць жорсткую пазіцыю, але... тады б Палессе адвярнулася ад яго...

Помню, як у дажджлівае надвор'е ён распальваў на лясной паляне касцёр. Дождж заліваў агонь, але Міхась шастаў па лесе, знаходзіў сухія галінкі, чарадзейнічаў ля агню, пакуль той не разгараўся. Як пісаў Ясенін: "Коль гореть, так уж гореть сгорая..."

Жар яго душы ў яго вершах і паэмах. Я люблю варушыць гэтае вуголле. У лясах за Лельчыцамі знаходзіў ён мелодыю сваіх вершаў. Найбольш радасны ўспамін — час напісання паэмы "Цар-дуб". Мы жылі ў старой гасцініцы ў Лельчыцах. За вокнамі бярозы. Побач доўгі мост цераз туманную Убарць. Аднойчы здзейснілі паломніцтва да Цар-дуба. Паэма Міхася поўная сонечных промняў, лясных пахаў і гукаў, шчаслівых хвілін. Тады ён яшчэ не пісаў вершаў, "сумуючы аб волі". Ён жыў воляй. Гэта паэма дыхае маладосцю, здароўем. Ад яе зыходзіць святло. Дастаткова параўнаць яе з паэмай "Лілея на цёмнай вадзе", каб зразумець, што здарылася з душой паэта, з душой яго роднай Беларусі. Трагічная нота стала дамінуючай у яго творчасці. "Лілея на цёмнай вадзе" — магутны рэквіем, які павінны пачуць усе народы, каб усвядоміць, што чалавецтва задзейнічала сілы, якія здольны знішчыць усё жывое. Увага паэта скіравана на боль і горыч нашых дзён. Ён не баіцца самой Айчыне, самому народу сказаць словы дакору. Але нягледзячы на трагізм, яго паэзія нараджае ў душы чытача радасць аблягчэння. Як на споведзі пасля адпушчэння грахоў...

Так, такога паэта не чакалі, але ён прыйшоў. Таму што патрэбны часу. Падкрэсліваю: часу.

Ёсць у Аляксея Талстога выраз "дыяментная мова". Гэта мова, якая не патрабуе замены. Эталон, дасягальны нямногім. У Міхася Башлакова ёсць вершы, якія, прайшоўшы праз сэрцы людзей, застануцца. Назаву некаторыя з іх: "З лістападамі...", "Сказала маці...", "Чмель", "А над Кракавам дождждык крапае...", "Дні мае залатыя", "Завечарэла. Дымкай зацягнула...", "Зялёная восень". Яны напісаны дыяментнай мовай. Гэта не значыць, што астатнія вершы паэта горшыя. Проста ў названых характэрныя асаблівасці паэзіі Міхася Башлакова адлюстраваны найбольш выразна.

Вершы сапраўднага паэта можна слухаць з асалодай, нават не ведаючы мовы. Гармонія інтэрнацыянальная. Міхась рана засвоіў: без адзінай, дакладна знойдзенай інтанацыі няма верша. Няма інтанацыі — не выратуюць ашаламляльныя вобразы, метафары, параўнанні. Інтанацыя злучае словы ў тугую, як цеціва лука, напружаную мелодыю больш надзейна, чым любая думка. Без музычнай адоранасці няма паэта. У свядомасці нічога не затрымліваецца. Словы рассыпаюцца, як жменя пяску. Інтанацыя — гэта тая сцяжынка, па якой чытач уваходзіць у душу паэта. Сапраўднаму паэту інтанацыю падказвае Бог. Сапраўдны паэт заўсёды ідзе ад Бога, ад прыроды, а не ад улады. Ён сам мае ўладу, дадзеную яму Богам.

Паэзія Міхася Башлакова імкнецца да народнай песні, крыку журавоў, журбы жалейкі, гоману цёмнага бору. Яна нясе людзям аб'ёмны свет з усімі колерамі, гукамі і пахам роднай зямлі. Пільнае вока ў паэта. Чуйны слых. Тонка аркестравана душа. Яго вершы мне дарагія ў такой жа ступені, як вершы Роберта Бёрнса, Шандара Пецёфі, Тараса Шаўчэнкі, Гіёма Апалінэра, Федэрыка Гарсія Лоркі, Сяргея Ясеніна, Мікалая Рубцова, Паўлюка Труса...

У новай кнізе Міхася Башлакова "Пяро зязюлі падніму" талент паэта дасягнуў поўнай сталасці.

Аднойчы час, які адыходзіць назаўсёды, вырашыў узяць з сабой на памяць усё лепшае, што сустракалася на Палессі: шум сосен, крыкі журавоў, рып парома на Прыпяці, серабрыстую лілею на цёмнай вадзе, світальнае рэха, дні залатыя, рыбацкі касцёр каля Убарці, ржанне коней на лузе. Калі ўсё гэта нейкім цудам злучылася — у руках часу аказаліся кнігі паэзіі Міхася Башлакова.

Юрый ФАТНЕЎ

г. Гомель

Знікнуць пчолы — загінуць людзі

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Мы не будзем пералічваць астатнія прадукты, якія мае меданосная пчала, думаецца, пералічанага дастаткова, каб прыйсці да пераканання аб невыпадковасці канцэнтрацыі ў пчале і вакол пчалы такога багацця жыццядайных рэчываў. Напомнім толькі, што ў Японіі гэта даўно зразумелі, даўно ацанілі і выкарысталі на практыцы ў пераадоленні наступстваў ядзернай бамбардзіроўкі Хірасімы і Нагасакі. Інтэнсіўнае скарыстанне вышэйпамянёных рэчываў дало магчымасць дабіцца таго, што працягласць жыцця людзей, што падвергліся абпраменьванню, вышэй, чым у сярэднім па Японіі. Японія сёння з'яўляецца буйнейшым імпарцёрам прадуктаў пчалярства, у тым ліку прапалісу і матачнага малачка. Кожны японец атрымлівае ад урада мэтавую грашовую датацыю на прадукты пчалярства, дзеля таго, каб спажываць гэтыя прадукты штодзённа.

Наш урад таксама актыўна выкарыстоўвае датацыйны рычаг. Датуюцца для пэўных слаёў насельніцтваў сінтэтычныя лекавыя прэпараты, праезд у транспарце, будаўніцтва жылля, датуюцца пэўныя маладзёжныя арганізацыі, датуецца, у рэшце рэшт гарэлка, бо яе кошт у параўнанні з коштам самых неабходных прадуктаў харчавання проста мізэрны.

Некалі акадэмік А. Бутлераў пісаў: "Пчалярства ўяўляе выгаду маральную. Яно мае да нейкай ступені выхаваўчае значэнне. Для таго, каб з поспехам весці пчалярства, патрэбны ўвага, акуратнасць, здагадлівасць, кемлівасць, а гэтымі якасцямі абумоўліваецца і цвярозасць. Сам народ наш, як вядома, думае і гаворыць, што ў дрэнных людзей пчолы не вядуцца".

А знакаміты польскі пчаляр доктар Ян Дзяржон пісаў: "Той, хто займаецца пчалярствам не дзеля адной выгады, хто з сапраўднай любоўю даглядае пчол і ўважліва назірае іх, той бывае амаль заўсёды добрым чалавекам, доблесным грамадзянінам і верным сябрам".

Устаноўлена, што пчолы ведаюць і пазнаюць свайго гаспадара. Гэтаксама ўстаноўлена, што калектыўны "мозг" пчалінай сям'і па колькасці нервовых клетак не ўступае, а часам і пераўзыходзіць колькасць нейронаў, што налічваюцца ў чалавечым мозгу. У публікацыі "Знайдзі ўсяму пачатак" ("ЛіМ" ад 13.04.2001 г.) мы гаварылі аб сутнасці і прызначэнні чалавечага жыцця як генератара псіхічнай энергіі. Без пастаяннай генерацыі псіхічнай энергіі не могуць развівацца эвалюцыйныя працэсы, прычым энергія патрэбна станоўчай, стваральнай якасці. Як вядома, чалавек, нават самы добры, не заўсёды прадуцыруе станоўчую псіхічную энергію. Пры злосці, сварцы, праявах сквапнасці выпраменьваецца адмоўная, разбуральная энергія. Менавіта псіхаэнергетычным фактарам тлумачыцца выраз: "У дрэнных людзей пчолы не вядуцца".

Пчаляр пры рабоце на пасецы павінен быць у добрым настроі, пажадана ў думках або ўслых прамаўляць у адрас сям'і добрыя, ласкавыя словы. Пры гэтым нервовая сістэма пчаляра выпрацоўвае станоўчую дабратворную энергетыку, якая паглынаецца пчоламі, рамкамі і сценкамі вулля. Гэта паляпшае абмен рэчываў у клетках пчол і лічынак, паскарае развіццё сям'і.

Як мы ўжо гаварылі, пчала адна з самых старажытных насельнікаў Зямлі. У выніку планетарных катастроф знікалі зямныя цывілізацыі. Чалавек разумны, надзелены правам пазнання дабра і зла, правам выбару не здолеў захаваць бясцэнную жамчужыну — жыццё. Між тым, прыток псіхічнай энергіі Вышэйшаму розуму неабходны пастаянна. І ён захаваў чалавечага дублёра па прадуцыраванні псіхічнай энергіі — пчалу, арганізаваўшы яе жыццё па прынцыпах калектывізму, роўнага ўдзелу ў работах па жыццезабеспячэнні, самаахвярнасці і каласальнай працавітасці. (Напрыклад, за час выхавання адной лічынкі пчолы наведваюць яе 10000 разоў). Усё жыццё пчалінай сям'і падпарадкавана найстражэйшай дысцыпліне. І дысцыпліна носіць у іх асаблівы характар. Пчолы працуюць не па прымусе, а таму, што інакш не могуць. Нельга не захапляцца і іх самаахвярнасцю. Уявіце сабе: зіма, пчаліная сям'я вельмі дрэнна забяспечана кармамі. Калі не абмежаваць спажыванне — да вясны не дацягнуць. І пчолы добраахвотна адмаўляюцца ад ежы, паступова гінуць ад абяссільвання, зберагаючы корм для маткі і для жменькі фізіялагічна найбольш здаровых пчол.

Кожная пчала ад нараджэння да смерці павінна прайсці ўсе стадыі прафесійнай спецыялізацыі. Чысцяць, саграваюць або ахалоджваюць гняздо, ахоўваюць гняздо, будуюць соты, выкормліваюць расплод, кормяць і чысцяць матку, прыносяць нектар, пыльцу, прапаліс, ваду, фарміруюць запасы корму, заклейваюць прапалісам дзіркі, робяць разведку запасаў нектару, мабілізуюць другіх пчол на іх збор і г. д. Інстынктыўна-фізіялагічныя законы спрацоўваюць бездакорна, і гэта забяспечвае выжыванне віду. Да нядаўнага часу лічылася, што рэгуляцыя ўзаемаадносін у вуллі абмяжоўваецца сілай інстынкту. Але вельмі часта паводзіны пчол не ўкладваюцца ў тлумачэнні інстынкту і фізіялагічнага ўзросту.

Так, пчолы каўказскай пароды вызначаюцца тым, што запячатваюць мёд так званай "мокрай пячаткай". Карпацкія пчолы — вызначаюцца беласнежнай "сухой пячаткай". У каўказскую сям'ю падсадзілі матку карпацкай пароды. Пакаленне пчол змянілася, на змену каўказянкам прыйшлі чыстапародныя карпацкія пчолы, а пячатка засталася "мокрай". Хто і калі навучыў іх гэта рабіць?

Вядомы выпадак, калі рой, злоўлены ў лесе на пэўнай елцы, на працягу некалькіх наступных пакаленняў упарта злятаў з вулля менавіта на гэтае месца. Якая сіла штурхала пчол?

Вядома шмат сведчанняў таго, што пчолы выпраменьваюць нешта, што аздараўляльна ўздзейнічае на чалавека і захоўваецца ў вадзе і крэмах. Наяўнасць гэтага выпраменьвання можна ўстанавіць пры дапамозе маятніка, рамкі, або сырой драўлянай вілкі на адлегласці да 30 метраў ад пасекі. Вось даставернае сведчанне пчаляра-даследчыка.

(Працяг на стар. 15)

ВІНШУЕМ!

Вядомаму беларускаму пісьменніку, публіцысту і грамадскаму дзеячу Васілю ЯКАВЕНКУ 5 мая спаўняецца 65 гадоў. Яго пяру належаць шматлікія творы сацыяльна-вострай мастацкай публіцыстыкі і дакументальнай прозы, якія склалі кнігі "Зямля, адкрытая намі", "Дарога цераз гаць", "Пакуль сонца ў зеніце", "Другой зямлі не будзе", "Вясковыя дыспуты", "Дайсці да ладу". Працаваў ён і ў жанры драмы. Напісаў казкі для дзяцей і дарослых — "Смяльчак Лузь", "Чорная ружа". Працуе над гістарычным раманам "Надлом".

Друкуючы апавяданне пісьменніка "Скруха" аб гістарычнай мінуўшчыне, рэдакцыя штотыднёвіка "ЛіМ" віншуе Васіля Цімафеевіча з 65-годдзем і жадае яму здароўя, творчых удач і творчага плёну.

Васіль ЯКАВЕНКА

СКРУХА

АПАВЯДАННЕ

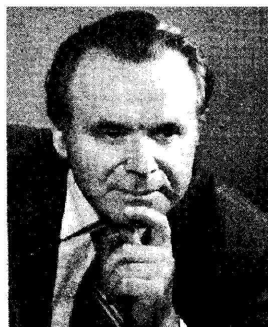

Ліпавая алея вяла да варот маёнтка. Кроны дрэў так паразрасталіся на волі, што стваралася ўражанне суцэльнага зялёнага калідора, трохі парудзелага, праўда, ды не менш прыгожага ўвосень, па якім чалавек ехаў, пачуваючы на сэрцы палёгку ад таго, што ў старой вячыстай алеі, дзе вольна пырхалі птушкі, завяршаўся ягоны шлях да знаных паноў.

Кожная апора варот уяўляла сабой высокі чатырохгранны слуп з каменным шарам наверсе, а пры тым слупе — карацейшыя, па два з кожнага боку.

Вароты былі адчынены, і Пятро Рамановіч (тут ягоным прозвішчам Пісарчук менш карысталіся) укаціў на роварах у двор пры палацы. Злева стаяла капліца, а па правую руку, за дрэвамі і дэкаратыўнымі кустамі, хаваліся гаспадарчыя будыніны.

Ён мінуў шырокі, як скінуць вокам, газон з кветкамі, і перад ім адкрыўся палац, які быў збудаваны і абжыты Сымонам Скірмунтам напрыканцы XVIII стагоддзя; месціўся ён непадалёку ад старога двара Агінскіх. Увогуле тут каранілася свая гісторыя, і, усведамляючы гэта, Пятро Раманавіч, нашчадак духу і велічы літвінскай зямлі, зараз перажываў непакой і хваляванне. Думалася: нешта ж павінна рабіцца з таго, што рабілася, інакш які сэнс быў лучыцца ў адзінай грамадзянскай супольнасці, у адзінай дзяржаве, сеяць, жаць, ствараць штось адмысловае ў архітэктуры, мастацтве, несці ў свет самавітасць? Усё, што пасеена тымі стагоддзямі, павінна б узысці, праклюнуцца нават праз мур, як праклёўваюцца парасткі на ўтоптанай глебе. Адно каб не войны і гвалт над народам!

А царкоўныя метрычныя запісы сведчылі, што ў XVI-XVIII стагоддзях у Моладаве гнездаваў слынны ў Вялікім Княстве род Войнаў. Потым, як Вайнаўчанка Элеанора зайшла замуж за Казіміра Агінскага, каля стагоддзя маёнткі Моладава і Парэчча належалі роду Агінскіх. Але Агінскія наварочваліся ў сваю абладу толькі час ад часу, што не дазваляла ім як след чыніць справы на месцы, і Міхал Клеафас Агінскі, вядомы музыка, кампазітар, апошні з гэтага роду ўладар моладаўскага і парэцкага маёнткаў, абцяжараны гаспадарчымі клопатамі, прадаў іх урэшце, разам з зямлёй, Сымону Скірмунту. От той Сымон, маршал Брэсцкай зямлі і павета Пінскага, пасол сейма ў Рэчы Паспалітай, будучы ў шлюбе з Елізаветай Ажэшкай, даў новую галіну генеалагічнага дрэва Скірмунтаў. Сымон умеў гаспадарыць і абнавіў землябробства, пасадзіў дрэвы на пясчанай глебе і пустках, пачаў закладваць парк.

Ягоны белы палац меў адмысловыя формы. Гэта быў падоўжаны прамавугольнік у адзін паверх, пасаджаны на высокія цокальныя лёхі. Казалі, што ён адпавядаў стылю ампір. Пятро Рамановіч, дарма што з сялян, уважаючы на добрую славу і гонар моладаўскіх уладароў, грунтоўна ведаў іх радавод.

Цяпер над чатырохскатным дахам палаца, крытым ацынкаванай бляхай, узвышаліся каміны, з двух камінаў курыліся ледзь прыкметныя дымкі і раставаліся ў паветры.

Сонца хілілася на той бок палаца, яно час ад часу хавалася за шэрай, напаўпразрыстай навалаччу ў небе, і тады на прастору двара падалі і беглі кудысь кудлатыя мітуслівыя цені.

Пакінуўшы за спіной зялёны газон, Пятро ўзняўся па прыступках на тэрасу, упрыгожаную чыгуннай дэкаратыўнай агарожкай. З тэрасы быў цэнтральны ўваход. Прыхінуўшы да калон веласіпед, госць хвіліну пастаяў, пераводзячы дыханне: заставаўся апошні крок, каб пастукацца ў панскія дзверы, і тут ён заўсёды пераадольваў сваё хваляванне.

Сцяну палаца аздаблялі барэльефныя гірлянды над вокнамі. Яны ўвасаблялі сабой кветкі, перавязаныя стужкай. Дзве пары белых калон стаялі на цэнтральным ганку. Яны падпіралі прыдашак з трохкутным шчытом, на якім былі змешчаны гербы: родавы "Дуб" Скірмунтаў і родавы "Кораб" Ажэшкаў. У гербах жыла памяць і павага да продкаў, сіла і сямейная моц.

За калонамі на сцяне, вышэй дзвярэй, быў вымураваны круглы медальён з ініцыяламі заснавальнікаў палаца.

Госць зняў з галавы лёгкі капялюш — няйначай, з пашаны да гэтага медальёна. Але не паспеў ён пацягнуць за нітку званка, як дзверы адчыніліся і перад ім паўстала пані Марыя — гаспадыня, сястра Канстанціна і Генрыка Скірмунтаў; яны жылі разам, прычым ніхто з іх не меў сваёй уласнай сям'і, што нямала дзівіла Пятра, прызвычаенага да народных і сямейных традыцый.

—Дзень добры! Які гонар: сама пані ласкава сустрэла мяне.

—Так, я была тут, — кіўнула на сені. — Я заўважыла вас у акно... Прошу мондрага госця праходзіць далей.

У голасе важнай кабеты з прывялым напамажаным тварам прагучала штосьці гарэзлівае і трошкі як кплівае нават

—Пані Марыя смяецца з мяне, называючы мондрым?

—О не, ніколечкі! — сумныя і адначасова жывыя вочы пажылой Скірмунцянкі ўважліва вывучалі яго, таму Пятро на момант адчуў сябе нехлямяжа.

—А я вам скажу, — казала далей пані Марыя. — На тым тыдні, калі вы ў нас былі, пан Канстанты меў задавальненне зазначыць: "Не панскага паходжання ягоная мосць, а іншы пан яму пазайздросціць! Чаму? Далягае да ксёнжак. Сваім розумам дастае да глыбіняў жыцця і гісторыі продкаў. Мондры. Дбайна вядзе гаспадарку".

—Хвала Богу і дзякуй васпану!..

—Што, аднак, вас прывяло да нас цяпер?

—А ўсё тое ж: трывога, няпэўнасць...

—Я вас правяду ў белы салон, дзе вы і пачакаеце крыху, пакуль я знайду пана Канстанты. Добжа?

—Але ж.

І яны разам прайшлі шырокім калідорам, дзе была высокая столь і сцены ў светлых танах, дзе на сценах віселі рогі ласёў і аленяў, а ў кутку стаяў прыгожы сундук, завезены сюды разам з іншай мэбляй з Італіі. Дзверы з правага боку вялі ў сталовую залу, і там стаяў вялікі дубовы стол, упрыгожаны разьбой, ды адпаведныя яму буфеты з дуба.

Яны павярнулі налева і праз колькі крокаў адчынілі шыкоўныя дзверы з барэльефам на лакаваных панелях, з разьбой і пазалотай, увайшлі ў вялікую залу, дзе светла-крэмавыя сцены ўвенчваліся купалам столі. Святло трапляла сюды праз чатыры акны і залівала ўсю пакаёвую прастору. У гэтай зале было трое дзвярэй, з якіх адны выводзілі на садовую тэрасу, другія — у бібліятэку. Яны павярнулі зноў налева да трэціх дзвярэй, і, расчыніўшы іх, пані паказала на крэсла:

—Прошу, адпачніце.

Тут, у белым пакоі, як і ў іншых, Пятру ўжо даводзілася бываць. Два вакны, паркетная падлога, камін, бронзавая люстра з крыштальным абажурам, пісьмовы стол, вялікае люстэрка між вокнамі ў пазалочанай ракакокавай, так пан казаў, аправе. Цераз калідор сюды даносілася ціхая і журлівая музыка, удавала, што хтось самотны іграе на піяніна, мажліва — пан Генрык.

Уважаючы на ўтульную з пазалотай прастору пакоя, Пятро падумаў, што і гэтаму бляску пагражае вайна. Вайна пагражае палацу, як і Пятровай сядзібе, як і ўсяму свету, бо ніхто і нішто ад яе не застрахуецца.

Як мала значыць цяпер чалавек — ці то мужык, ці пан! Прыкладам — тая сусветная вайна, калі ўсё гарэла, бурылася, і немцы вывезлі з Парэчча ў Германію абсталяванне суконнай фабрыкі; усё, што было там, панішчылі, і больш не адрадзілася вытворчасць сукна, а яно ж на розных усерасійскіх і сусветных выставах неаднойчы атрымлівала сярэбраныя ды залатыя медалі.

Невядома чаму, але настрой, з якім Пятро ехаў сюды, пачаў псавацца; унутраны голас падказваў яму, што ў гэтай адрэзанай ад свету глухамані паны ведаюць мала чаго больш ад яго, дарма што пан Канстанцін, або Канстанты, як яго клічуць у гэтым будынку, — былы дыпламат і паплечнік Пілсудскага. Ды вось і ён сам падкаціў на калясцы — прыслуга адчыняла яму дзверы.

—Вітаю госця!

Збянтэжаны госць паспяшаўся насустрач, каб пацiснуць працягнутую яму руку, мяккую і, тым не менш, энергічную.

Пятро ведаў, што ў пана пасля нейкай хваробы засталася анямелай нага. Аднак, нягледзячы на гэта, ён захаваў добрую форму, жвавасць, настрой і, каб не серабро на галаве, ніколі б не даў яму 72 гады.

—Пані Марыя сказала, што вы край анепакоены нечым. Што здарылася?

—Уласна, нічога, і я прашу прабачэння ў пана за частыя візітаванні.

—Ну што вы, што вы! Хай гэта не бянтэжыць вас! — Вялікія шэрыя вочы спанатранага ў палітыцы чалавека праменілі прыязнасць. — А вы прыехалі якраз дарэчы, паколькі ў нас бавіць час мой стрыечны брат, а ваш прыяцель, як я разумею, Раман Скірмунт.

—Што вы кажаце! — абрадаваўся Рамановіч, хоць той Скірмунт, калі і быў ягоным прыяцелем, то чыста ўмоўна; яшчэ варта зазначыць, што з-за разыходжанняў з братам у палітычных поглядах на Беларусь і ролю Польшчы ў свеце памешчык Скірмунт з Парэчча рэдка наведваўся ў Моладава да сваёй радзіны, хоць жылі яны, лічы, побач. І от цяпер ён быў тут.

Яны прайшлі з белага салона ў вялікую залу. Пан Канстанцін, нязмушана і спрытна перабіраючы рукамі абадок пры колах, вёў госця ў бібліятэку. Пятро, ідучы за ім, быў удзячны лёсу, які падараваў яму гэты момант.

На пане дыпламаце быў выдатны шэры з сінаватым адлівам касцюм і гальштук у тон. Усё адпавядала добраму густу, ён быў пры парадзе.

Нарэшце, новыя шыкоўныя дзверы і прасторны пакой, абсталяваны адмысловай мэбляю з чорнага дуба. Пан Канстанцін прапусціў госця паперадзе сябе; насустрач ім падняліся з крэслаў двое: сіваваты, моцны ў касці, жвавы мужчына з вусамі — па авале твару і вострым пранізлівым позірку з-пад цёмных броваў Пятро прызнаў у ім Рамана Скірмунта, з якім даўней сустракаўся, а другі пан — тутэйшы — родны брат Канстанціна — Генрык, таксама ў веку, але яшчэ не страціў цёмнага колеру валасоў.

Прывіталіся і спаважна пачалі рассаджвацца. Парэчанец Раман сеў на крэсла, пакрытае чырвоным матэрыялам. На другое чырвонае крэсла пан Канстанцін паказаў госцю з Моталя. Астатнія крэслы былі пакрыты англійскім узорчатым паркалем.

—Даўно, шаноўны гаспадар, мы з табой не бачыліся, — сказаў памешчык Скірмунт Пятру. — Помню сына твайго. Гожы хлопец, шляхцюком трымаўся, яго непакоіла сацыяльнае і палітычнае становішча люду паспалітага. Дзе ён цяпер?

—Гэта мой старэйшы, Барыс. Ён цяпер у войску і, напэўна, удзельнічаў у абароне Варшавы. Таму і баліць мая душа.

—Не абаранілі Варшаву! — з нечаканай горыччу выказаўся пан Канстанцін. — Я маю весткі, што ўрад пакінуў сталіцу яшчэ да яе абароны. Інакш кажучы, ганебна рэціраваўся, і гэта быў нядобры знак. — І з горыччу ўздыхнуў: — Прападзе польскі люд без Пілсудскага!

Раман прыжмурыў вочы і злёгку пабарабаніў пальцамі па стале:

—Я не аспрэчваю ваяўнічасці пана Пілсудскага. Мір праху яго! Але ж хіба не ён заключыў у 34-м годзе пагадненне з Гітлерам аб мірным вырашэнні спрэчак?

—Дапусцім, ён. І, дапусцім, у сваіх разліках мы зрабілі памылку.

—А Польшчы здрадзілі не толькі Гітлер, але і іншыя яе саюзнікі — Англія, Францыя. Дзе іхнія войскі? — паставіў рубам пытанне Генрык, хоць, па сутнасці, гучала яно рытарычна.

Пятро Рамановіч з цікаўнасцю слухаў братоў. Падобныя сентэнцыі цяпер гучалі, бадай, па ўсёй Польшчы. Гутарку доўжыў Раман Скірмунт:

—Уся справа ў тым, што Юзэф Пілсудскі не мог не зрабіць памылкі, грунтуючыся на сваёй удаўнелай ідэі-мары, а іменна — асобай місіі Польшчы на ўсходзе Еўропы. Я ж памятаю ягоныя планы ў 19-м годзе завяваць Расію і стварыць максімальна шырокую федэрацыю пад гегемоніяй Польшчы, маўляў, польскі жаўнер будзе падаваць руку японскаму жаўнеру! Дык чым жа ў гэтых захопніцкіх планах ён лепшы ад Гітлера? Я помню і тое, што ён казаў: "У так званай Беларусі будзе альбо польскасць, альбо расійскасць". Чаму, ну чаму, дазвольце спытаць, га? На тых жа падставах нехта можа сцвярджаць і, напэўна, сцвярджае, што так званая Польшча павінна быць або расійскай, або германскай. Зноў жа, чаму?.. Што, беларускі народ — не народ? Або ён не меў і не мае сваёй культуры? Не меў Вялікага Княства, дзе культура і права былі на ўзор для ўсёй астатняй Еўропы?.. Вы паглядзіце на Вільню, сталіцу Княства, — якія выштукаваны гмахі, палацы, які парад вуліц! Панове Скірмунты! — з немалой доляй патэтыкі звярнуўся Раман да братоў. — Вы сёння польскія дзеячы, польская костка! А было ж інакш. У 16—17 стагоддзях наш род гаварыў на той мове, на якой Сапега пісаў Статут Вялікага Княства Літоўскага. Паглядзіце: чым не фатальнае супадзенне?

Мова Статута — тая ж мова, якой і цяпер народ карыстаецца. На гэтай мове Янка Купала піша свае душэўныя вершы. — І ён прадэкламаваў:

Невясёлая старонка
Наша Беларусь:
Людзі — Янка ды Сымонка,
Птушкі — дрозд ды гусь.

Або яшчэ з таго, што мне даводзілася чытаць раней:

Праз што плачаш, мужычок?
— Праз людзей і неба.
Чаго хочаш, мужычок?
— Трохі солі, хлеба.

—Між іншым, — доўжыў размову Раман Скірмунт, — Пілсудскаму, Гітлеру ды, бадай што, і Сталіну законы не пісаны. Але, калі ўважаць хоць на нейкую культуру і элементарную логіку, то дзе яны ў такой палітычнай заяве: у Беларусі павінна быць альбо польскасць, альбо расійскасць? Глум над светам, не болей!..

Расхваляваны Раман устаў і пачаў хадзіць між крэсламі. Канстанцін маўчаў, быў як азадачаны эскападай стрыечнага брата. Падаў голас Генрык:

— Але ж я выхаваны на польскай культуры...

—Правільна! І я ўзгадаваны ў польскай культуры, але не ўважаю сябе за паляка. Я даўно ўжо казаў людзям пра гэта. Я не маю найменшай патрэбы залічваць сябе да народнасці, з якой лучыць толькі культура, тым больш навязаная сілай пры пэўных абставінах.

—Рамане! — звярнуўся да яго Канстанцін. — Не гарачыся, калі ласка, і не гневайся — жыццё, лічы, пражыта. І пражыта яно намі па-рознаму. Што зробіш?

—Костусь, усё гэта так. Але ж мы селі за гэты стол, каб асэнсаваць штоколечы. Ты служыў рэжыму, які бачыў сваю асобую місію на ўсходзе ў тым, каб каланізаваць народы, і ў першую чаргу нас, беларусаў, ды распаўсюджваць польскасць. Царызм таксама бачыў свае вялікадзяржаўныя інтарэсы ў тым, каб душыць палякаў, беларусаў,

(Працяг на стар. 15)

Заграйма вальс Касцюшкі?
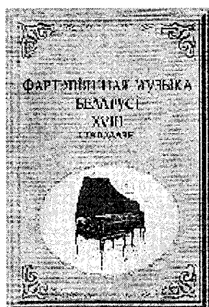
А можна сыграць і Касцюшкаў "Паланез". Або адзін з кантрадансаў В. Казлоўскага. Або прэлюдыі Я. Голанда... Выбар ёсць: пад агульнай вокладкай змешчана восем нумароў. А называецца гэты новы нотны зборнік — "Фартэпіянная музыка Беларусі XVIII стагоддзя".

Выданне ажыццёўлена пад эгідай Міністэрства культуры, Беларускай акадэміі музыкі (Праблемнай навукова-даследчай лабараторыі музыкі). Склалі зборнік вядомая даследчыца старадаўняй айчыннай музычнай культуры дацэнт Вольга Дадзіёмава і знаны артыст, дацэнт кафедры спецыяльнага фартэпіяна Уладзімір Дулаў (ён жа зрабіў выканальніцкую рэдакцыю і метадычныя каментарыі).

Дзякуючы найперш пошукам В. Дадзіёмавай з'явілася мажлівасць надрукаваць нізку фартэпіянных п'ес М. Радзівіла, Я. Дусіка, Э. Ванжуры, іншых кампазітараў, якія працавалі на Беларусі ў XVIII стагоддзі. Прычым, ноты, прадстаўленыя ў новым выданні, публікуюцца на Беларусі ўпершыню. Безумоўна, гэта каштоўнае свежае папаўненне нацыянальнага педагагічнага рэпертуару, доўгачаканая альтэрнатыва застарэлым стэрэатыпам у навучанні маладых піяністаў. Але выданне зусім слушна рэкамендавана не толькі ў якасці вучэбнага дапаможніка для студэнтаў спецыяльных навучальных устаноў культуры і мастацтва. Гэта яшчэ і сапраўдная хрэстаматыя па гісторыі беларускай музыкі.

На добры лад, зборнік мог бы зрабіцца "настольным сшыткам" у кожнай сям'і, дзе ёсць інструмент і ёсць аматары немудрагелістага хатняга грання. Ды, на жаль, наклад новага выдання — толькі 300 асобнікаў. Вывучайце ды грайце! Толькі спачатку паспрабуйце здабыць ноты...

С. БЕРАСЦЕНЬ

Адзначыў саракавы юбілей

У Брэсцкім музеі "Выратаваныя мастацкія каштоўнасці" адбылася выстава Ігара Сміціенкі. Імя яго вядома пакуль што сярод спецыялістаў. У Брэсце Ігар жыве апошнія пяць год, пераехаў сюды з Санкт-Пецярбурга да жонкі-брэстаўчанкі. Выкладае малюнак і жывапіс у Дзяржаўным тэхнічным універсітэце на кафедры архітэктуры.

І. Сміціенка займаецца акварэллю, афортам, літаграфіяй, цікавіцца жывапісам. Яму ўласціва вытанчанасць пісьма, мяккасць ліній, колеравае рашэнне.

Родам Ігар з казахстанскага горада Кустанай, з сям'і авіятараў. Бацькі не сумняваліся, што хлопчык будзе лётчыкам. Але Ігара паклікала не сіняе неба, а рознакаляровасць фарбаў. Ён скончыў два мастацкія вучылішчы, Расійскую акадэмію мастацтваў імя І. Рэпіна ў Санкт-Пецярбургу. Стажыраваўся ў Кракаўскай акадэміі мастацтваў. Яго творчасць фарміравалася пад уплывам рэалістычнай школы. І. Сміціенка шмат выстаўляўся — у Расіі, Чэхіі, Францыі, Швецыі, Беларусі. Выставу ў Брэсце можна лічыць юбілейнай — сябру Саюза мастакоў Расіі і Беларусі І. Сміціенку споўнілася сорак год.

Алена КАПАЧОВА

ГОД 1341. ЯК ТАЦЬ У НАЧЫ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9)

Ды агледзеўшы зброю, князь заўважыў, што на дзяржальні, якраз насупраць сярэбранае выявы дзяўчыны, прымацаваны да ясеневага дрэўка праваслаўны крыж, таксама з серабра.

— Хто ж тое сатварыў?

Усю віну ўзяў на сябе Цімафей, маўляў, не дагледзеў, а зрабіць тое мог любы з хрысціян, паноў-рады — але адразу здагадаўся Альгерд, што не скарбнік тут і не хтосьці з паноў-рады вінаватыя і, прыпёршы слугу да сцяны, выпытаў усё. Выпетраны тым допытам дашчэнту, Цімафей выходзіў з княжае лажніцы і застрашаны, і захоплены адначасна — мудры, як змій, ягоны валадар! Такая слава аб ім ідзе недарэмна, кажуць, што і пад зямлёй бачыць ён, хаця, вядома, не можа параўнацца з вешчуном Усяславам Чарадзеем, колішнім уладаром гэтае зямлі. І, задаволены тым, што ўсё ж свой, тутэйшы князь больш мудры, чым прымак Альгерд, які прыйшоў на гэтае княжанне па жонцы, доўга піў моцную медавуху Сосень, у хрысціянстве Цімафей, а пасля бухнуўся на калені перад божышчам Вялесам і падзякаваў за шчаслівае выратаванне ад страшнага гневу валадара.

Альгерд жа загадаў павесіць дзіду на сцяне ля свайго ложа. На двух узорыстых кручках ляжала яна, і ранічай, калі ўзыходзіла сонца і падала першым промнем на сярэбраную дзявочую постаць каля дзяржальна, нешта зварушліва тоўхалася ў грудзях князя, і ён са здзіўленнем адчуваў, што дзень для яго рабіўся нібыта лягчэйшым — не так ныла плячо, не торгалася нешта ў вуху, аддаючыся ў скронь з пасівелымі і ўжо парадзелымі пасмамі русявых валасоў. Спраў было шмат — ваявода па загадзе князя спадчышка, але надта паспешліва рыхтаваў войска для паходу на Вільню. Перавага ў сіле дапаможа ў справе дзяржаўнай. Слабага не прызнаюць ні браты, ні народ.

За два тыдні да Грамніц Альгерд атрымаў доўгачаканы ліст ад Кейстута. Брат пісаў, што ён гатовы ісці на Вільню, каб адабраць уладу ў недастойнага яе Яўнута, апавядаў пра колькасць вояў, якіх ён паведзе ў сталіцу. Але не было на пергаміне галоўнага — каму ж быць вялікім князем. Не напісаў пра тое Кейстут. І, заседзеўшыся ў тую ноч над лістом, стараючыся між радкоў адгадаць, што думае на самай справе брат — ці дапамагчы, ці заманіць у Вільню, каб лягчэй расправіцца з магчымым сапернікам — не заўважыў князь, што звонку цікуе за ім чужое вока, зазірае ў шчыліну між цяжкімі завесамі, чакаючы свайго часу.

Калі лёг спаць, прытомлены, заснуў амаль імгненна. Аднак нешта ў ім, чуйнае і сцярожкае, адразу ж абудзілася, калі коратка цэнькнулі ля вакна ахоўныя бронзавыя бразготкі, павешаныя вялікім жрацом Вялеса. Такія ж бразготкі былі і над ягоным ложам, але, ціха працягваючы руку да дзіды, што вісела над правым плячом, не закрануў іх князь, і таму той, хто на дыбачках падышоў да ложа і коратка, але са страшнай сілай узмахнуў мячом над князем, не чакаў ніякага супраціўлення. Аднак, зверам ускочыўшы з ложа, паспеў Альгерд перахапіць дзіду абедзьвюма рукамі і выставіць яе паперадзе сябе. Удар амаль рассек моцнае ясеневае дрэўка, аднак, перахапіўшы тую частку, на якой трымалася наверша, князь з усяе сілы ткнуў ім у ворага. Нягледзячы на цемру, ён трапіў прама ў горла нападальніку, і той, страшна захрыпеўшы, пачаў асядаць на падлогу.

На крык Альгерда амаль імгненна ў пакой ўляцела варта са смалякамі і мячамі, па калідоры пратупацела падмога. Пакой напоўніўся воямі з баявой пляцоўкі — забарала, што месцілася на гародні паблізу брамы, заспяваў горан — веснік трывогі.

Князь, у расхрыстанай кашулі, з матузком, на якім матляліся вакол шыі кудмені — жоўтыя шкляныя пацеркі, — глядзеў сабе пад ногі. Няўдалы забойца — малады, валасаты дзяцюк з шырокімі грудзямі, каратканогі, са скажоным ад пякельнай мукі тварам, курчыўся ў апошніх сутаргах, спрабуючы ўхапіць паветра, якое ўжо не праходзіла ў яго перарэзанае навершам горла, што захлыналася ўласнай крывёй і хрыпела нешта невыразнае, не зразумелае нікому.

— Кім ты пасланы? — каторы раз пытаўся Альгерд, але дзяцюк нічога не казаў, адно кароткія ногі яго торгаліся і торгаліся, як бы шукаючы апоры, але не знаходзілі яе, і вырачаныя вочы засцілала добра знаёмая князю смуга: так глядзяць тыя, хто бачыць перад сабою багіню смерці Мару і каму яна злавесна ўсміхаецца, ласкава агладжваючы нябогу перад тым, як апошні раз ахінуць яго сваім страшным чорным крылом.

— Абшукайце яго!

Варта кінулася тармасіць забойцу, але, апроч паса з магалейкай, дзе ляжаў крэмень і ножычак, якім дзяцюк, відавочна, выняў шкло з аконнае рамы, каб улезці ў лажніцу, у яго нічога не было. Па медальёне ж — змеевіку на грудзях, які знайшлі пад каптанам, таксама нельга было вызначыць, хто і адкуль гэты гіцаль, што здолеў ашукаць варту і, нягледзячы на ахову, ускараскацца наверх, да пакояў князя. І воі, якія прыбеглі сюды, апускалі галовы ўсё ніжэй і ніжэй. А камандзір варты — статны, магутны пахолак у кальчузе, з баявым склюдам-сякерай, прымацаванай да тоўстага скуранога паса з бронзавымі пласцінкамі-акоўкамі, стаяў як закамянелы, толькі шырокія, цёмныя амаль бяскроўныя вусны яго ўвесь час варушыліся, нібы ён , як і забойца, хацеў нешта вымавіць і не мог. У сонных вачах мільгацелі падземныя вязніцы, дзе да магутных колцаў у сцяне прыкоўвалі вінаватых, якія ўсё астатняе жыццё атрымлівалі толькі хлеб ды ваду і прасілі смерці, ды не мелі нават яе. І прыгажуня-сінявочка Раска, з распушчанымі па ружова-малочных плячах бялявымі валасамі, мяккая і разамлела-цёплая пасля грэшнай ночы, цяпер аддалялася, аддалялася ад яго, усміхалася камусьці іншаму за ягонай спіной. Таму ён лупіў вочы на Альгерда, але і скрозь яго, а князь, паволі наліваючыся пякельным, страшным гневам, таксама глядзеў на пахолка.

— Пра што ж ты думаў сёння на варце? — злавесна—ціха запытаўся ён.

— І пахолак, нібы высунуўшыся на імгненне з каменнай глыбы, у якую яго жывога ўжо нібы замуроўваў позірк князя, адказаў нечакана для сябе:

— Пра яе, Раску.

— Якую Раску!?

— Віслену, нашу, віцьбескую.

— Чаго ж ты думаў пра яе, калі яна віслена, гуляшчая? — усё гэтак жа злавесна-спакойна, нібы мяккай, нячутнай рыссю падбіраючыся да няшчаснага, кпіў валадар.

І галоўны вартаўнік, адчайна, нібы кідаючыся з высокага паверха ўніз, у цёмна-бурлівую Дзвіну, выбухнуў:

— Кахаю яе, змяю, а яна замуж не хоча!

Вырачаныя вочы пахолка не мігалі, погляд быў шкляны і няўцямны. Князь глыбока ўздыхнуў, набіраючы паветра, каб аддаць смяротны загад і тым абараваць гэтае жыццё, таму што не пакараная віна цягне за сабой іншыя і іншых. Але погляд яго спыніўся на верхняй частцы дзіды, што валялася побач з забойцам, які зацях і болей не хрыпеў, вусеніцай скурчыўшыся ля ягоных бос ног. Гнеў яго сціх — сярэбраная постаць на дзяржальне нібыта прасіла аб нечым. Узамен навалілася цяжкая, як стопудовая, стома.

— Ідзіце. — коратка кінуў усім.

— У гэтую хвілю ў лажніцу ўбеглі сыны, усе пяцёра. Наперадзе — старэйшы, пятнаццацігадовы Андрэй, за ім — Уладзімір, Дзмітры, Канстанцін, Хведар. Танклявы, з доўгімі, да плеч, валасамі, выліты ў бацьку Андрэй кінуў позірк на забойцу, здрыгануўся, парывіста абняў князя:

— Дзякуй Госпаду, ты жывы, тата!

Уладзімір, моцны, каржакаваты падлетак, сарамліва трымаўся ззаду за братам, яго круглыя вочы прагна лавілі ўсё навокал — меч на падлозе, прычыненае вакно, з якога свістаў вецер з Дзвіны і якое са скрыпам зачыняў стольнік Верабей, лужыну крыві пад няўдалым забойцам, якая чарнела на вачах. Малодшыя ж глядзелі на кроў з жахам, у Хведара дробна трэсліся рукі. Начальнік вiжоў Няжыла ціхім пошаптам загадваў двум сваім слугам вынесці цела забітага ў лядоўню, каб тут жа пачаць свой вышук, адкуль узяўся і кім быў пасланы чалавек, які разварушыў увесь замак, як мурашнік. Сапраўды, у гэты позні час паўсюдна гарэлі вокны, да замка беглі разбуджаныя сігналам трывогі гараджане, скрозь браму праехалі першыя з паноў-рады, па якіх адразу ж паслаў ваявода.

Марыя ўвайшла з тварам, на якім не было ні крывінкі, аднак заўважыць тое мог толькі сам Альгерд. Дочкі, як паслухмяныя качкі, беглі за ёю, але яна не пусціла іх у лажніцу, пакінуўшы ў калідоры на нянек, спачатку зайшла сама. Шчокі яе палымнелі штучным румянкам, намітка акуратна абвівала пасівелыя валасы, сукня на поўнай, трохі ўжо грузнай постаці была без ніводнае зморшчынкі. Толькі ў вачах бліскалі сполах і крыўда. Ён разумеў яе — не раз прасіла ўзмоцніць варту, ды і не жадала класціся ў асобнай лажніцы, як рабіў тое апошнімі гадамі князь, спасылаючыся на тое, што не хоча будзіць яе начамі. Яна паспяшалася да Альгерда, абняла яго, але паспела ўсё ж шапнуць:

— Была б я тут

Не дагаварыла. І так усё было зразумела — яна б дагледзела, пачула смяротэльны скрыгат ляза па стаўні, калі б была побач з мужам. Той звычайна спіць моцным сном стамлёнага дашчэнту чалавека, яна ж, бывае, толькі заплюшчыць вочы — і зноў чуйна слухае, як з шалясценнем дрэваў, скрыгатаннем лодзій на Дзвіне, галасамі вартавых плыве ноч над Віцьбескам, дарагім горадам, які яна прынесла ў пасаг свайму дужа разумнаму, але часам такому неабачліваму ў самых простых рэчах мужчыну...

Калі выйшлі вартавыя, Няжыла сам агледзеў вакно і патлумачыў, што зашчэпы былі амаль перакусаныя абцугамі яшчэ днём, таму так лёгка былі зняты простым нажом. Але як магло адбыцца тое? Варта не сыходзіць з забаралаў, кожнага, хто падыходзіць ці пад'язджае да замка, можна лёгка ўбачыць з вышыні. Хутчэй за ўсё, дзейнічаў нехта з тых, хто служыць у замку і чые дзеянні не выглядалі для варты дзіўнымі — можа, нехта з муралеяў, са стольнікаў ці пакаёвых жанчын. Нікога не стануць абмінаць увагай галоўны віж і ваявода, патаемна праверацъ і родзічаў: ці не ездзіць хто часцяком у ганзейскія гарады альбо туды, дзе жывуць браты князя — Слонім, Кернаў, Навагародак, Луцк, у тую ж Вільню?

Альгерд не застаўся ў лажніцы. Загадаў сямейнікам ісці ў свае пакоі, а сам распарадзіўся пасцаць яму ў бакавой , самай высокай у замку святліцы, якая выходзіла на Дзвіну і адкуль добра нават зараз, сярод начы, бачылася асветленая смалякамі царква Дабравешчання, купецкія падвор"і, прыстань, дзе ўлетку заўсёды гайдаліся стругі, вялікія камягі і даўблёнкі, што прыходзілі ў Віцьбеск з Рыгі, Любека, Кіева і везлі тавары як з усходніх—Візантыі, Венецыі і Сірыі, так і заходніх краін.

Княгіня праводзіла яго ў святліцу, загадаўшы нянькам прынесці пуховую пярыну і сама ўзбіўшы падушкі. Відаць, чакала, што ён пакіне яе тут.

Неахвотна выходзячы, з дакорам прамовіла:

— Не твая паганская дзеўка цябе выратавала, а крыж. Ты ж здагадаўся, што гэта я аб ім загадала?

— Няўжо ж не!

— Чаму ж ні слова не сказаў? А я чакала. Хітры ты, князь, ох які хітры! Ніколі не скажаш, што думаеш.

— Нашто гаварыць, Марыя? І я чакаў, пакуль ты першаю раскажаш, як асмелілася насуперак маёй волі ісці.

Яна гнеўна выпрасталася, горача загаварыла. Румянак на шчоках пагусцеў, паступова заліваючы ўвесь твар.

— Твае жыццё — гэта не толькі тваё, але і наша. Ці я не клялася перад святой Багародзіцай, што буду дзяліць з табой усё да самай смерці? Бачу, што ніяк не прыйдзеш ты да Хрыста, паважаеш усё

сваё, паганскае, упадобіўшыся чэрні віцьбескай. За тое яна цябе і любіць. А я перад панамі–радай апраўдваюся, падарункамі іх задорваю, колькіх дзяцей хроснай маткай была, каб яны за цябе сталі!

Ён падышоў, моўчкі абняў жонку і прытуліў да сябе. Ад яе пахла коленскай вадой, духмяным дымам ядлоўцу – відаць, перад сном грэлася ля кафлянай печы. З сумам падумаў, што, мабыць, і праўда аддаліў яе ад сябе, заняты справамі горада і княства, апошнім жа часам нібы адабраў ад яе і ейных клопатаў, нянек таксама і сыноў, рыхтуючы іх да вайсковай справы і палітыкі. Яна, якая старалася ісці з ім поруч, зараз адстала, замаркоцілася, і, падняўшы на ногі васьмярых дзяцей, страціла сваю маладую, лёгкую сілу, якую ён некалі так любіў.

Аднак і ў ім тае сілы рабілася ўсё меней. Яна, гледзячы на яго змучаны твар, пагладзіла рэдкія валасы над ілбом, уздыхнула і, пацалаваўшы яго ўжо спакойным, мацярынскім пацалункам, пайшла да сябе, у сваю напаленую ложніцу, дзе на сценах залаціліся абразы з лікамі мноства святых, якім яна малілася ўсім адразу – і за ўсіх. А Альгерд, застаўшыся адзін, падышоў да акна – яно таксама было шкляное, бо майстры з недалёкай адсюль гуты перанялі візантыйскае ўмельства і ўжо варылі для замка хаця і не надта тонкае, але празрыстае, толькі з лёгкімі драбінкамі пяску, шкло, і паглядзеў на наваколле.

Зорная ноч плыла над Віцьбескам, глуха шумелі сосны ўнізе, ля самай ракі, цяпер схаванай пад ільдом, цёмнай разлогінай бачылася рэчышча ручая Дунай, які не замярзаў нават у самыя лютыя маразы. Крыжакі звычайна прыходзяць зімой, па рэках – можа, недзе зараз ваўкамі крадуцца яны, набліжаючыся да горада? І таму падаслалі забойцу, каб лягчэй было расправіцца з ім, які столькі гадоў сцяной стаяў супраць іхняе чорнае навалы разам з іншымі братамі. Гэта ўжо трэці раз спрабуюць яго зжыць са свету. Першы раз у Крэве, калі падчас піру падалі яму брэцьніцу, дзе вострае ягонае вока заўважыла белую дылінку. Ён не стаў піць, а ўзяў са стала кавалак зайчаціны і, паліўшы пітвом, кінуў сабаку. Страшны віскат, з якім той пасля круціўся вакол сябе, ажно пакуль не выцягнуўся, спруцянеўшы на вачах, і дасюль стаіць у вушах. Другі раз у паходзе, калі, адстаўшы ад атрада бацькі, шукаў ён брод і заначаваў у полі. Тады, якраз як з шурынам, Давыдам, прыйшоў уначы адзін з атрадоўцаў, падкуплены немцамі, і спрабаваў зарэзаць яго кінжалам. Але Давыда ўдалося забіць, можа, таму, што надта гараваў той пасля смерці Бірута і сыноў, а яго, Альгерда,выратаваў Нянай – кумільгом кінуўся ён пад ногі наёмніку, і той пакаціўся, напароўшыся на ўласны кінжал і паспеўшы перад смерцю пакаяцца ў віне.

Хто ж так парупіўся пра яго на гэты раз? Зноў немцы? Маскоўскі Іван – Каліта, якому не дае спакою ягонае сяброўства з цвярскім Міхаілам? А можа, можа, хто з братоў? Але хто? Найбольш выгадная ягоная смерць была б зараз тром – Манівіду, Кейстуту і Яўнуту. Усе яны імкнуцца да вялікакняжацкага стальца, усе могуць трымаць краіну. Але Манівід ніколі не рызыкне страціць тое, што мае зараз, – свае кернаўскія і слонімскія землі, на сталец можа ён спадзявацца толькі пры дапамозе Кейстута і яго, Альгерда. Кейстут? Ён узгадаў высокую, як у волата, постаць брата. Не, Кейстут не быў драпежнікам–зверам, ён, сын Віды, заўсёды ўражваў сваім высакародствам і адкрытасцю. Безагляднa закахаўся ў вайдэлотку, а цяпер, калі няшчасці за няшчасцем сыплюцца на яго, – не скардзіцца, грэх перад багіняй аплачвае сам. Яўнут? Можа быць Але не сам, не – гэты баязлівец ніколі не возьмецца за такую справу. Хутчэй за ўсё, гэтак загадала Еўна. Без памяці любіць яна Яўнута, ды і доўгія гады ўладарства не прайшлі дарма: не хоча яна пакідаць Вільню і рабіцца дробнай кернаўскай альбо жамойцкай княгіняй пры сыне і нявестцы.

Магутныя дубовыя падваліны, па якіх амаль нячутна хадзіў князь, злёгку патрэсквалі, нібы адчувалі цяжар рашэння, што ляжаў на плячах Альгерда і які ён адчуваў зараз як ніколі востра...

Знікнуць пчолы — загінуць людзі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5, 12)

— Я пачаў доследы: рэакцыя маятніка пацвердзіла праўдзівасць сцвярджэння. Падумалася, што я мог стаць ахвярай самаўнушэння. Таму ўзяў ваду, якую раздзяліў на дзве часткі, і адну паставіў у вуллевы магазін на дзве гадзіны, каб ваду "зарадзілі пчолы". Абедзве часткі вады — абпрамененую і простую даў на пробу сямі біялакатаршчыкам (што шукаюць ваду пры дапамозе рамкі), якія, натуральна, не ведалі сутнасць пытання. Усе яны адзначалі, што вада з вулля выпраменьвае нешта. Пачаў ужываць абпрамененую пчоламі ваду і прапанаваў гэта ж трыццаці хворым пчалярам.

Цукар у крыві 67-гадовай жонкі аднаго пчаляра, хворай дыябетам, пры ўжыванні "абпрамененай" вады праз паўгода ўпаў з 32 да 7,1 адзінак пры пастаянным урачэбным кантролі. Яе муж на працягу года не мог пазбавіцца ад галаўнога болю і болю ў суставах, але з дапамогай "спецыяльнай" вады за адзін месяц пазбавіўся ад гэтых боляў.

Энергію выпраменьваюць і старыя соты. Гэта можа праверыць кожны, хто пры галаўным болі або болі ў пазваночніку прыкладзе кавалак сотаў да хворага месца. Галаўны боль праходзіць праз 15 хвілін, калі толькі ён не мае арганічнай прычыны.

Устаноўлена, што біяэнергетыка пчаліная сям'і аказвае пэўны ўплыў на навакольнае асяроддзе. Выпраменьванне сям'і пчол моцна ўздзейнічае на прасцейшыя арганізмы і некаторыя віды мікробаў. Яе біяполе прыгнятае жыццяздольнасць дражджэй, рост некаторых сапрафітных бактэрый і грыбоў.

Сёння мы маем усе падставы меркаваць, што пчаліная сям'я не толькі з'яўляецца паўнапраўным прадуцэнтам і ўдзельнікам абмену псіхічнай энергіяй, але яна з'яўляецца прадуцэнтам station... станоўчай, стваральнай псіхічнай энергіі. І праз гэта пчала мае асобае апекаванне Бога, і праз гэта яна прымае грахі чалавечыя на сябе, перапрацоўваючы разбуральныя энергетычныя выкіды гома сапіенсаў.

Пчала выжыла ў некалькіх планетарных катастрофах, выжыла, каб выхаваць — так як яна выхоўвае сваіх лічынак — новую чалавечую цывілізацыю. І хацелася б закончыць на аптымістычнай ноце. Ды паліць, мучыць адно з апошніх прадказанняў славутай балгарскай яснабачыцы Вангі: пчолы могуць знікнуць з твару нашай планеты.

Знікнуць пчолы — загінуць людзі. Людзі сёння робяць вельмі шмат для таго, каб пчолы зніклі. Дапусціць гэтага нельга.

Павел ВЕРАБ'ЁЎ

СКРУХА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13)

украінцаў, пазбаўляючы іх найперш роднай мовы. Губернатар паняволенага краю Мураўёў, як і Пілсудскі, дарэчы, выразна ўяўляў сабе гэта: "То, что не доделал здесь русский штык, доделает русская школа". Вось таму мы, тутэйшыя, і ўзгадаваны ў польскай культуры, а іншыя – у рускай. Таму палякі і ўпусцілі шанц дамовіцца з Савецкай Расіяй аб супольнай абароне перад пагрозай фашызму. А Гітлер тым часам узяў індульгенцыю на адпушчэнне грахоў у Сталіна.

На стале ў цёмных бутэльках стаяла чырвонае віно, побач – невялікія празрыстыя шклянкі з крышталю. Стаяла таксама кава ў кафейніку і белыя кубкі на сподачках. На талерках ляжаў парэзаны сыр і асобна – пячэнне, бісквіты.

Раман падышоў да стала, наліў сабе ў шклянку віна і тым самым як бы падаў прыклад іншым:

—За правы і свабоднае развіццё для кожнага народа! Няхай згінуць каланісты і дыктатары, не пра нас будзь сказана!

Костусь пачуваў сябе ніякавата ад бунтарскага імпэту Рамана, але палічыў за лепшае паквітацца з ім жартам. Ён, праўда, перш звярнуўся да мотальца Пятра:

—Гаспадар Пятро, як гэта ў вас, мужыкоў гаворацъ? Госць... А-а, вось: госць – не костка, за вароты не выкінеш!

Раман кінуў яму з іранічнай усмешкай:

—Дзякуй!

—Аднак, – сказаў ён, – нам добра было б паслухаць, што носіць у думках гаспадар Пятро. Моталь больш за Моладава і Парэчча, а дзе больш людзей, там, пэўна, і розуму болей. Так ці не?

— А я вем? – усміхнуўся ў вусы мондры моталец. – Я мог бы ў Бога спытаць – дык хадзіць далёка, але ж.

Чырвоныя промні сонца, прабіваючыся скрозь вершаліны дрэў у садзе, падалі сюды і асвятлялі сваім неспакойным святлом твары дыскутантаў. Пятро Рамановіч ацаніў пытанне, якое, на першы погляд, было вельмі простае, а на самай справе ўяўляла сабой загадку або задачку на кемлівасць. Паны з цікаўнасцю чакалі ад яго адказу. Ї, усцешаны іх увагай, Пятро паспрабаваў давесці ім свае думкі.

—За два тыдні, як пачалася вайна, насельніцтва ў нас прырасло. За кошт польскіх уцекачоў, найперш яўрэяў. Ва ўправе зарэгістравана ўжо каля паўтары тысячы бежанцаў. От толькі наконт розуму ў грамадзе – няма на яго попыту. Дзіва што, светам правяць разлік і грубая сіла. Я думаў пра гэта, асабліва пасля гутаркі з купцом Мэндалем, уцекачом з-пад Хелма, – і Пятро ўсміхнуўся нейкім сваім успамінам, – гутарка была, так бы мовіць, без клею, за накрытым сталом. Мендаль, як, зрэшты, і пан Костусь, чытаў "Майн кампф", і з ім цікава было абмеркаваць прэтэнзіі Гітлера. Яны вам добра вядомы: яўрэі ў свеце прыбіраюць да рук ключавыя пасады, яны прынеслі ў грамадства аблудлівы камуністычны рэжым...

—Пытанне няпростае, – зазначыў у роздуме Раман Скірмунд. – З гэтым народам, канешне, могуць быць праблемы скрозь, але цікава, што на гэты конт мусіў табе сказаць сам купец Мэндаль?

—Ён усё разумее і таму пакутуе.

У гэты момант Генрык Скірмунд устаў і ціха выйшаў з пакоя. Калі дзверы за ім зачыніліся, пан Костусь пахітаў галавой:

— Перажывае. Хвалюецца, небарака. Вайна моцна ўдарыла па ягоных творчых планах. У Варшаве ж мелі намер ставіць оперу па напісанай ім партытуры, і раптам усё абрушылася. Значыць, не лёс. – Ён уздыхнуў. – Дык вось, паслухайце, што Вільгельм Мар пісаў у 1879 годзе: "Я глыбока пераканaны, што прыход яўрэйскага імперыялізму пытанне ўсяго толькі часу"

— Шаноўныя панове, даруйце, але мяне непакоіць іншае, – шчыра прызнаўся Рамановіч. – У мяне з'явілася прадчуванне Як бы вам давесці? Нібы за мной сочыць нейкае чужое, варожае вока. Не дзівіцеся Пасля гаманы з Мэндалем і іншымі мотальскімі яўрэямі пра вайну – кашмары ў сне проста не даюць спакою: то дрэва валіцца на мяне, то нейкі д'ябал, падобны на Сталіна, навязваецца спаліць жывым. Не тут бы мовіць пра гэта. Адсюль, аднак, пытанне бліжэйшых дзён. Польшча не ўтрымаецца, гэта ўжо зразумела. Немец прыйдзе сюды. Аднак што гэта ў Гітлера і Сталіна за дружба, калі адзін дазваляе другому падцягваць танкі да сваёй мяжы?

Вечаровая смуга ўжо ўбіралася ў сілу, але пан Костусь трываў і не клікаў прыслугу, каб запаліла свечкі. Ацiхлы і прытоены ў суцемках белы палац зноў поўніла срэбная музыка, яна жвірчэла і пералівалася на сярэдкіх актавах ды снавалася ў элегічны твор.

—Як дыпламат, я ведаю, што ў палітыцы логіку цяжка шукаць. Тым не менш яе пастаянна шукаюць. Таму ўвесь свет цяпер збіты з панталыку пактам Молатава – Рыбентропа, заключаным тры тыдні таму. Я ведаю і тое, што пры заключэнні падобных пактаў нярэдка агаворваюцца асобныя ўмовы бакоў. Якія яны? Уявіце сабе шахматную дошку, за якую селі Сталін і Гітлер. У іншых краінах сядзяць назіральнікі Гітлер робіць на Польшчы першыя хады. Што далей будзе?..

У бібліятэчны пакой, дзе яны сядзелі за кавай, асцярожна увайшла танклявая, з адкрытым энергічным тварам дзяўчына.

—Пане Канстанты, – звярнулася яна, – калі хочаце, я запалю вам настольную лямпу. А можа – камін?

—Дзякуй, не варта. Мы пяройдзем у сталовую.

Гамонячы, усталі з месцаў, і Пятро Рамановіч яшчэ раз кінуў вокам па пакоі, дзе неадночы бываў. У кутку стаяў такі ж, як у калідоры, куфар, выраблены ў Італіі. У ім захоўваліся розныя гістарычныя, пераважна родавыя дакументы, якія аднойчы паны Генрык і Костусь паказвалі яму. Лініі розных прадметаў і карцін, якіх шмат вісела па сценах, скрадваліся паўзмрокам. Блізка кніжнай паліцы, на століку ляжала бясцэнным скарбам "настольная кніжка" Элізы Ажэшкі. Гэта быў альбом з вершамі, цытатамі з розных крыніц, афарызмамі яе ўласнымі, выслоўямі іншых асоб, якія яна ўлюбёна ўпісала сюды. Вокладка альбома вабіла вока зялёнай скурай з пазалотай. Пад вокладкай – яе ўласнаручны надпіс. Гэту кнігу найвыдатная польская пісьменніца завяшчала Канстанціну Скірмунту незадоўга да сваёй смерці. Яна неаднойчы бывала ў гэтым палацы і ў гэтай бібліятэцы. Зрэшты, не толькі яна. Яшчэ за маладымі гадамі братоў Канстанціна і Генрыка ў белых сценах палаца гасцяваў іншы слынны дзеяч паняволенага краю – Напалеон Орда, кампазітар, спецыяліст адменных графічных малюнкаў...

Светлы сум, непакой і горыч за нешта супольнае, блізкае, што было і не атрымала далейшага свайго развіцця або зусім страчана, напоўнілі сэрца Пятра.

Яны выйшлі ў сені, калі музычны матыў, што мякка сачыўся з кабінета Генрыка, зыначыўся,ператварыўся ў наплыў ціхай журбы і пяшчоты, стаў мілажальным ды загучаў адкрыта, моцна і чыста. Генрык выконваў паланез Агінскага.

Пятроў ехаў з палаца сам не свой – зачараваны, захоплены ўзвышальным светам людскасці ды мастацтва, мастацтва і людскасці. Ён адмовіўся вячэраць разам з панамі, бо час быў позні і тады выпадала б ехаць па дарозе ўпоцемкі. Скірмунты правялі яго на ганак з калонамі – пан Канстанцін браў удзел у праводзінах, відаць, дзеля прагулкі. Развіталіся. Пры гэтым Раман Скірмунт моцна сціснуў Пятрову руку і, упіраючыся скрушлівым позіркам у прадонне ягоных вачэй, мовіў:

—Невядома, калі Бог дасць яшчэ сустрэцца, таму я скажу, уважаючы на тваю беларускасць. Няхай твой сын акажацца жывым і здаровым! Ї няхай твае дзеці і ўнукі не пройдуць абыякавымі па Бацькаўшчыне. Гонар і дух продкаў абавязваюць з'ядноўваць, аднавіць, адрадзіць літвінскі край беларусаў. Павек вякоў!

Дыпламат Канстанцін, седзячы ў калясцы, слухаў зычэнне стрыечнага брата з паважнай усмешкай, трохі паблажлівай і вясёлай.

—Добрым часам!

—Давідзэння!..

ГАСЦЁЎНЯ

Зорка спагады

Асоба барда Алеся Камоцкага, яго творы добра знаёмыя аматарам беларускай аўтарскай песні. Больш за пятнаццаць гадоў яго лірычны, мяккі голас гучыць з канцэртных пляцовак па ўсёй Беларусі, з дынамікаў радыёпрыёмнікаў, магнітафонаў, прайгравальнікаў, дыскаў. Музычная крытыка даўно прызнала А. Камоцкага, разам з С. Сокалавым-Воюшам, В. Шалкевічам, В. Цярэшчанкай, за класіка беларускай бардаўскай песні.

Яшчэ адным пацвярджэннем гэтага стаў не так даўно выдадзены дыск "Псальмы" на біблейскія вершы Рыгора Барадуліна. З гэтымі і іншымі сваімі творамі А. Камоцкі і Р. Барадулін паспяхова выступілі ў тэатры "Зьніч", што месціцца ў касцёле Сымона і Алены.

Пра тое, як склаўся гэты творчы альянс мы просім расказаць нашага сённяшняга госця, барда Алеся Камоцкага.

— Наш з Рыгорам Іванавічам творчы саюз узнік, калі можна так сказаць, і выпадкова, і невыпадкова.

Па-першае, зблізіла тое, што мы, кожны ў свой час, "завязалі" з алкаголем. Абмеркаванне агульнай праблемы зрабіла мяне дужэйшым у пераадоленні гэтага зла.

Але па-сапраўднаму аб'яднала тое, што я здаўна марыў пісаць рамансы, але сам не мог стварыць такіх вершаў, якія б адпавядалі патрабаванням гэтага жанру. У размовах з Барадуліным высветлілася, што паэт не супраць, каб я пашукаў музычнага ўвасаблення ягоным вершам.

Мы паспрабавалі і справа наладзілася — цяпер у маім рэпертуары каля трыццаці рамансаў на барадулінаўскія радкі.

Потым я даведаўся, што ў Барадуліна ёсць паэтычныя пераўвасабленні псальмоў, і за дзве ночы напісаў амаль тры дзесяткі іх музычных версій. А пасля "адсеву" ў маім рэпертуары застаўся дваццаць адзін твор, якія выйшлі асобным кампакт-дыскам "Псальмы".

Пасля "Псальмоў" нас зацікавілі балады на біблейскія тэмы. Бо Біблія — гэта кніга, якая будзе натхняць заўсёды, і да яе будуць звяртацца ўвесь час і мастакі, і музыкі, і літаратары. Нашы ж біблейскія балады — абсалютна агульнахрысціянскія творы і не прэтэндуюць ні на якую кананізацыю. Проста, гэта наш погляд на вечныя тэмы, наша бачанне духоўных скарбаў чалавецтва.

Спадзяёмся, што хутка кампакт-дыск з гэтымі баладамі і псальмамі выйдзе ў Беларусі.

— Алесь, чым прыцягвае і захапляе цябе асоба Барадуліна?

— У нас шмат агульнага ў характарах і ў стаўленні да жыцця. Але галоўнае — Барадулін, як ніхто іншы, валодае Словам. Уласна кажучы, у Барадуліна ёсць нейкая асаблівая мова, са сваімі чарамі і магіяй. Ён свядома ставіцца да слова як да магіі і, бывае, мы разам гуляем у магічныя словы: у вершах Рыгора Іванавіча мяняем колькі косак ці літар, што дае новыя сэнсы і адценні творам паэта.

Гэта вельмі важна, бо слоў апошнімі часамі пішацца і гаворыцца шмат, а сэнс іх губляецца: людзі гавораць нарыхтаванымі фразамі, сказамі, абзацамі, але яны не важаць нічога.

А Барадуліну ўласціва вяртанне сэнсу словам, вяртанне імі глыбіні і значнасці. Я вельмі рады, што сустрэўся з такім чалавекам, які ўмее гэта рабіць прыгожа і натхнёна.

— Думаю, чытачам будзе цікава даведацца пра тое, як вам працавалася над такой складанай тэмай, як псальмы альбо біблейскія балады...

— Наколькі мне вядома, падчас працы над сваімі версіямі псальмоў Барадулін браў некаторыя ўрыўкі і фразы з тэксту і ў выглядзе рэфлексій ствараў вершы на гэтыя тэмы. Я ж пад натхненнем пісаў мелодыі да гэтага цыкла. Але калі нас пытаюць, каму прыйшла ідэя напісаць гэтыя "Псальмы" мы заўсёды адказваем: "Ясная ж рэч — Давыдаў!"

З "Псальмамі" мы выступалі перад людзьмі, якія належаць да розных канфесій, і яны ўсе разам успрымалі іх вельмі прыхільна: там ёсць над чым падумаць, што асэнсаваць. Як для мяне, "Псальмы" — адзін з узораў сур'ёзнай, глыбокай паэзіі. За два гады выканання "Псальмоў" я, можа, паўтысячы разоў іх праспяваў і ўвесь гэты час знаходзіў усё новыя адценні вечных думак і сэнсаў.

— Ад чаго адштурхоўваецца ў сваёй творчасці бард Алесь Камоцкі — ад эмоцый ці ад розуму?

— Пажадана, каб ад эмоцый! А куды ад іх дзецца? Але са сталеннем пачынаеш адштурхоўвацца ад розуму, і эмоцыі робяцца больш асэнсаванымі. І з гэтай нагоды ўжо ёсць некаторае шкадаванне.

Раней пры стварэнні песень і вершаў усё атрымлівалася само сабой, а зараз адчуваю, што эмоцыі робяцца больш "разумнымі", "кіраванымі". Гэта не вельмі добра, але ад гэтага з узростам нікуды не дзецца. Чым далей творца можа захаваць у сабе вольныя эмоцыі, нязмушанасць пачуццяў — захаваць у сабе, напэўна, дзіцячы пагляд на рэчы, тым больш яго творчасць робіцца насычанай эмацыянальна, жывой. Вось Рыгор Барадулін як паэт "захаваў" у сабе дзіцячае светаадчуванне, і таму яго паэзія выглядае такой чыстай і пачуццёвай.

— Слабае месца многіх бардаў — музычная і выканаўчая падрыхтоўка. Пра цябе такога не скажаш, але перспектывы росту таксама ёсць. Ці працуеш над сваім удасканаленнем?

— Калі па шчырасці, то глыбока ў маёй душы сядзіць шкадаванне, што я не музыкант. Бог даў, што мелодыі атрымліваюцца ў мяне неблагія, але мне не хапае дастаткова вольнага валодання гітарай.

Таму я аднойчы папрасіў дапамагчы на канцэрце нашага знанага гітарыста, саліста аркестра М. Фінберга Уладзіміра Ткачэнку. У нас гэта атрымалася, і цяпер Уладзімір грае і свае, і мае гітарныя партыі. Уладзімір Ткачэнка — музыкант вельмі сур'ёзны і гэта тое, чаго мне не хапае: пра мае экзерсісы можна казаць — песні Камоцкага, а вось калі мы выступаем з У. Ткачэнкам, то можна казаць — музычныя творы.

Але шкадаванне застанецца. Асабліва пра гады маладосці, якія "прагуляў" замест таго, каб вывучаць музыку, павышаць свой выканаўчы ўзровень. Таму я скіраваны ў сваім жыцці, заўсёды ўсё рабіць самому: сам мыю сабе шкарпэткі, сам запісваю песні, малюю вокладкі дыскаў. Проста я прыйшоў да высновы, што ў гэтым свеце, дзе ўсё так нестабільна і падманліва, сабе яшчэ можна верыць да канца. Як і самым блізкім сваім сябрам...

Гутарыў А. МІТРАНОВІЧ

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛіМа"

Запрашаем

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры працуюць выставы: "Мой боль вырастае да зор..." — тэма Чарнобыля ў літаратуры і мастацтве і выстава "Палескія цуды" — творы мастака-кераміста Мікалая Пушкара.

Беларускі калегіум запрашае

8 траўня — Дзмітрый Серабракоў "Філасофія асветы ў Полацкай акадэміі і Віленскім універсітэце"

15 траўня — Юрась Вашкевіч "Беларуска-польскія культурныя стасункі (1945—1991 гг.)"

22 траўня — Эльжбета Чыквін (Польшча) "Беларуская меншасць у Польшчы як стыгматызаваная група"

29 траўня — Міраслаў Хаецкі (Польшча) "Арганізацыя незалежных выданняў у Польшчы на мяжы 70—80-х гг."

Лекцыі адбудуцца ў Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16).

Пачатак у 18.30.

Мікола ШАБОВІЧ

Прысвячэнні

Алесю Камароўскаму

Пенальці б'еш заўжды без промаху,
Бо мяч даўно заваражыў.
На многа кніг хапае пораху,
Абы Пегас не затужыў!

Барысу Пятровічу

Відаць, ні кроплі не зманю:
Які ты быў — такі застаўся,
Хоць дзёрзка з "ЛіМа", як з агню,
У само "Полымя" падаўся.

Але Канапельцы

Я адкрыццём сягоння ўсцешана,
З ім хочацца тварыць і жыць:
Хай адцвіла мая алешына,
Але — "Крыніца" ўдаль бяжыць!

Віктару Шніпу

Нібыта з кветкі чмель нектар,
Нясеш Чырвоны ты ліхтар,
Нясеш, нібы кадзіла поп,
На страх і азій, і еўроп.

Анатоль ЗЭКАЎ

Парадыст — парадысту

Як Зэкаў, я не напішу,
Таму пішу
як Ермалаеў.
Уладзімір ЕРМАЛАЕЎ

Няўцям мне, дзядзька Ермалаеў,
Хоць гэта, зрэшты, не бяда,
Ці пахваліў ты, ці палаяў,
Адно ўжо добра, што згадаў.
Такая ў нас з табой літпіша:
Паэтаў пляжым ад душы.
Калі ж, як Зэкаў, не напішаш —
Тады на Зэкава пішы.
Скубі, як іншы, гэтаксама —
З мяне карона не зляціць.
Гатоў табе я за рэкламу
Звыш ганарара прыплаціць
І нават збегаю у краму,
Каб для натхнення грам наліць.

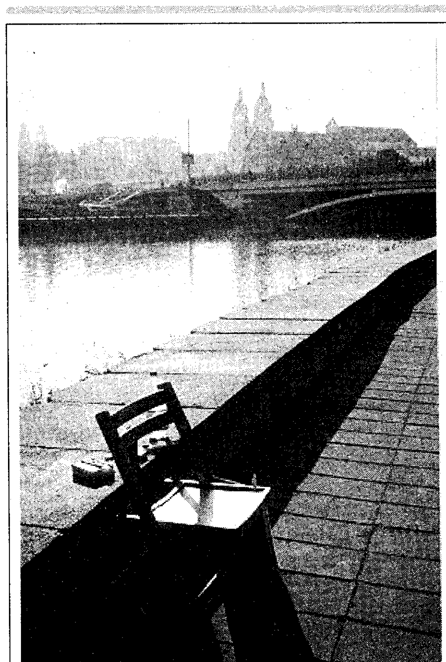

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

Рэдка стрэнеш цяпер цяжарную кабету. Будучыя пакаленні не даруюць нам гэта.

●

У магазіне, дзе прадаюць старое адзенне, пенсіянеры капаюцца ў шмацці "з Еўропы". І тут пастаянна растуць цэны. "Долар дарагэ", — апраўдваюцца бізнесмены. Нехта з нямоглых і голых і тут выціскае свой долар.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
ЛіМ
ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА,
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Павел ВЕРАБ'ЁЎ,
Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ — *намеснік галоўнага рэдактара,*
Алесь ГАЎРОН — *адказны сакратар,*
Мікола ГІЛЬ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Яўген РАГІН,
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,
Віктар ШНІП — *першы намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —	284-8461
намеснікі галоўнага рэдактара —	284-8525, 284-7985
АДДЗЕЛЫ: публіцыстыкі —	284-8204
пісьмаў і грамадскай думкі —	284-7985
літаратурнага жыцця —	284-8462
крытыкі і бібліяграфіі —	284-7985
паэзіі і прозы —	284-8204
музыкі —	284-8153
тэатра, кіно і тэлебачання —	284-8153
выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў —	284-8462
навін —	284-8462
мастацкага афармлення —	284-8204
фотакарэспандэнт —	284-8462
бухгалтэрыя —	284-8462

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага унітарнага прадпрыемства "Выдавецтва "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2865
Нумар падпісаны ў друк 3.5.2001 г. у 17.30
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 2483

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12